

Eenige berichten omtrent het noorden en noord-oosten van Europa. Deel 6

Johan Meerman

bron

Johan Meerman, *Eenige berichten omtrent het noorden en noord-oosten van Europa. Deel 6*. Erven van Isaac van Cleef, Den Haag 1806

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/meer039eeni06_01/colofon.php

© 2014 dbnl

Bijlaage II.

**Waaröm de christelijke leer die van Odin
verdrongen heeft.**

Door P.F. Suhm.

Uit het Deensch.

Waaröm de christelijke leer die van Odin verdrongen heeft.^(a)

Ik zal hier mijne toevlucht niet neemen tot de voortreffelijkheden der Christelijke leer boven die van Odin; want dit kooft ons alleenlijk zoo voor, en heeft in 't tegendeel aan onze oude Vaderen anders toegescheenen, nadien de meeste lieden doorgaans een welgevallen vinden in 't geen men hen van kindsbeen af geleerd heeft; vooräl in tijden, in welken een geest van onderzoek zich nog niet had uitgebreid, en een zucht naar het geen nieuw is, als iets berispelijks beschouwd wierdt. Nog minder zal ik mijne toevlucht neemen tot den wil of het bestuur van God, door welk alle dingen, zonder dat men het bespeurt, hunne rich-

(a) Uit het *Skandinavisk Museum* rom. I., *Coppenn.* 1798. Deeze Bijlaage behoort tot het eerste Deel deezer Berichten bl. 216 en 217. en tot het tweede Deel bl. 76. sq.

ting bekomen: want dan zoude ik niets verklaaren, maar den knoop slechts doorhakken; ik zoude dan even eens handelen, als een zeker Geestelijke in Drontheim beweerde dat ik had moeten doen, in mijne Verhandeling over de oorzaaken, waaröm de Romeinen de Christenen vervolgden: 't geen ik, naar zijn gevoelen, in de Erfzonde had moeten zoeken. Ik oordeel dus alleen de nadere en allernaaste oorzaaken te moeten uitvorschen. En dan splitst zich dit onderzoek natuurlijkerwijze in twee stukken, van welken het ééne de beletselen en zwaarigheden, het andere de hulp- en verligtings-middelen, bij deeze Godsdienstverwisseling, voorstelt. Beide moeten zoo wel beschouwd worden ten opzicht van Odins, als van de Christelijke leer: gelijk ook eenige andere bijkomende en toevallige oorzaaken moeten overwoogen worden. Ik schrijf met opzet de Christelijke leer, en niet de leer van Christus, want tusschen die twee is er een hemelhoog verschil, vooräl in de negende en volgende eeuwen, toen het Christendom hier in het Noorden uitgebreid wierdt.

Maar eer ik geheel ter zaake kome, zal ik eene voorloopige aanmerking voor uit zenden, over het geen wij in onze dagen waarneemen: dat naamentlijk de Christelijke leer tegenwoordig slechts geringe vorderingen maakt, inzonderheid bij die volkeren, en in die Godsdiensten, die van een vast en geregeld Religie-stelsel voorzien zijn: gelijk Jooden, Mahomedaanen, Guebers, Indiaanen, Chineesen,

Tibetaanen, Japanneesers, ten opzicht van welken, de eersten uitgezonderd, men zich ook noch kan noch durft van geweld bedienen, ja gedeeltelijk dit ook niet verkiest te doen, daar menschlievende beginselen en een geest van verzoening dagelijks toeneemen. Zulken derhalven, als van tijd tot tijd bekeerd worden, vooräl van de Indiaanen, zijn of kinderen, of lieden van de geringste en onder de hunnen meest verächte Casten, van de ongelukkige Pariërs, die nood, vertwijffeling en gebrek aan kundigheid hier toe overhaalen. De Jooden, die somwijlen bekeerd worden, zijn ook gemeenlijk arme, en voor een groot gedeelte slegtdenkende lieden. Met ruwe en onweetende volkeren is het daar en tegen anders gesteld, daar wij de Groenlanders, en vooräl de Abiponers, bij hoo pen tot het Christendom zien overgaan: deels om dat deeze volkeren weinig en bijna in 't geheel geen kundigheid hebben; deels om dat er de bekwaamste Zendelingen, welke de nieuwste tijden opleveren, toe gebezigd zijn, de Moravische Broederen en de Jesuiten. De Negerlaaven zijn ook zeer onkundig, en evenwel worden er weinigen van hun bekeerd: maar de winzucht en lauwheid der Europaeërs, en de rechtmaatige denkwijls van sommigen onder deezen, dat men geen list noch geweld bij de Godsdienstverändering gebruiken moet, zijn de waare oorzaken hiervan.

Maar om nu tot mijn eigenlijk doel te komen, en wel in de eerste plaats tot de hinderpaalen,

zoo bevonden er zich in Odins leer de navolgende:

1) Voor eerst hadden de aanhangers derzelve een geregeld stelsel; de meesten zagen Thor, Odin en Freyr voor de opperste Godheden aan, en konden dus niet bevatten, waaröm zij die verruilen zouden tegen de drie personen der Christenen, die zij voor drie Goden aanzagen; sommigen geloofden, dat deeze drie Goden, te gelijk met alle de andere geringere Goden en halve Goden, in Ragnarokr, dat is het schemerlicht der Goden of 's Waerelds ondergang, vergaan zouden; en deeze mindere of halve Goden scheenen hun even zoo goed te zijn, als de toenmaalige Christen-Heiligen. Na 's Waerelds ondergang moest Alvader alleen regeeren, en de goeden eeuwig door hem in Gimle beloond, de boozen eeuwig in Nastrond gestraft worden. Tot dien tijd toe zouden de goede mannen bij Odin in Walhalla, en de vrouwen bij Freya zijn; de booze menschen daarëntegen in Niflheim gekweld worden. Eenigen geloofden met de oude Schotten, dat de zielen of schimmen der afgestorvenen in hunne grafheuvelen woonden; en anderen, dat zij, na zekere tijdperken, nieuwe menschelijke ligchaamen zouden bezielen. Daar ook zij aan de eeuwige voortduuring der zielen geloofden, zoo wonnen zij niets, naar hun begrip, bij het aanneemen van de leer der Christenen. De Noordsche Volkeren dachten } derhalven, gelijk Lucanus schrijft, dat het lafhartig was een leven, dat tog vernieuwd wierdt,

te spaaren. Daaröm zeide Habor, die ter dood gebracht zou worden, om dat hij 's Konings Dochter geschonden had, toen hij bespeurde, dat zij zelve haare wooning in brand stak, om hem in den dood te volgen: de dood brengt mij tot niets anders, dan tot mijne wenschen; thans heb ik eene onwankelbaare hoop, dat ik mijne liefde vernieuwen zal; en spoedig zal de dood in wellust veranderd worden; zelfs in de wooningen des doode zal onze tederheid niet ophouden. En dit denkbeeld was een der grootste hinderpaalen van het Christendom.

Onze Vaderen verbeeldden zich, dat zij na den dood zouden handelen, gelijk zij in het leven gehandeld hadden, dat zij met hunne nagelaatene vrienden verkeerden, en zich voor hen vertoonen zouden, gelijk schimmen; dat zij dien rijkdom genieten, en dat paerd gebruiken zouden, welke met hun begraaven of verbrand wierden; dat zij van die slaaven bediend zouden worden, die hen in den dood volgden, gelijk ook van Walkhyrien, een soort van Krijgsgodinnen; dat zij melk, bier, Mee, wijn zouden drinken, vleesch eeten, en de vrouwen beminnen, die zij hier bemind hadden, en niet, gelijk Swedenborg beweert, andere en onbekende; dat zij met dezelfde Goden en Godinnen verkeerden zouden, die zij aangebeden, en zich als menschen voorgesteld hadden. Alle deeze genoegden hadden zij reeds gekend, gevoeld, en gesmaakt. De vreugden der Christenen in den Hemel

waren hun daarëntegen duister, onbekend, smaakeloos. De Christenen beloofden hun dat zij om zouden gaan met Moses, David, met Apostelen, Heiligen, Monniken, allen onbekende lieden voor hun, en de laatste hielden zij voor lafhartige menschen; zij daarëntegen zouden in Walhalla omgaan met stoute en strijdbare Mannen, met welken zij zelfs vechten zouden, door hun gekwetst en omgebracht worden, maar terstond wederöm in 't leven terug keeren. Op grond hiervan trok de Friesche Koning Radboud den voet terng, toen hij juist gereed stond om zich te laten doopen: want op de vraag, of zijne Vooröuders niet in den Hemel waren, antwoordde de Bisschop, dat zij zich allen in de Hel bevonden; maar daarëntegen Monniken, Eremieten en andere heilige Mannen in den Hemel; waaröp Radboud hervatte, dat zijne Vooröuders stoute en dappere lieden geweest waren; en dat hij liever in hun gezelschap verkeeren wilde, dan in dat van eenige ellendige laffe Monniken. - Nog meer: Onze Vooröuders hadden ook den Doop; zij besproeiden bij denzelven kleine kinderen met water, en gaven hun een' naam; dus scheen het hun, dat zij bij den Doop der Christenen niet veel wonnen; want van het geestelijke daarbij hadden zij geen begrip. Zij geloofden, dat Alvader de Waereld had voortgebracht, en meenden, dat het Menschdom afstamde van één paar, Askor en Embla; zoo dat de Christenen hen hier in, naar hunne meening, niets nieuws leerden. Daaröm

liet zich de stervende IJslander Thorkel Mani in den Zonnenschijn zetten, en beval zijne ziel in de handen van dien God, die Zon en Starren geschapen had; want hem hieldt hij voor beter en magtiger dan andere Goden.

Ook in de Zedeleer hadden zij eenige overëenkomst met de Christenen. Zij verfoeiden en straften gewelddadige dieverij, gelijk ook de overtredingen der Vrouwen in 't stuk der huwelijkstrouw omtrent haare Echtgenooten; lafhartigen verächteden en straften zij; vriendschaps-trouw, milddaadigheid en heldenmoed preezen zij in een' hoogen graad aan; gierigheid beschouwden zij als eene afschuwelijke misdaad; zoo ook trouwloosheid jegens Koning, Legerhoofd en Spitsbroeder; jegens Slaaven betoonden zij zich niet zoo hard, als verscheiden Zuidelijke Volkeren, en naderden hierin tot den geest der Christelijke leer. 't Is waar, dat zij niet allen in hun leven deeze in veel opzichten voortreffelijke Zedeleer volgden; maar dit hadden zij met de Christenen en met de overige menschen gemeen.

Drie Godinnen, de Nornen genoemd, bestuurden het Noodlot, aan welk alle menschen onderworpen waren, en 't welk de Goden zelven niet ontgaan konden. Bij de Christenen daarëntegen bestuurde een eenige God het Noodlot.

2) Vervolgens bezaten de Noordschen ook eene groote vrijheid van denken, en van te kiezen, welke Godheid hun 't meest behaagde, gelijk mede van op verschillende wijze omtrent den toestand

na den dood te oordeelen. In Noorwegen was Thor de opperste Godheid, en misschien de oudste van het geheele Noorden; in Denemarken en Zweden daarëntegen wierdt Odin als de opperste aangezien; doch men vindt aldaar ook, dat veele Zweeden Freyr voor den oppersten gehouden hebben. In het oude Gezang, *Lakasanna* geheeten, in Saemunds Edda, wordt daarëntegen de spot gedreeven met alle Goden en Godinnen, worden schandelijke gebeurtenissen omtrent hen verhaald, en zij met honden vergeleeken. De vermaarde Leire-Koning Hrolf Krake en zijne strijds mannen, offerden om deeze reden nooit aan de Goden, maar vertrouwden op zich zelve en op hunne eigen krachten; waarom men ook wel vindt, dat zij bij hunne wapenen gezworen hebben, gelijk men ziet dat de Gezanten der Deensche Koningen aan den Duitschen Koning Lodewijk in 823 naar de gewoonte hunnes lands deden; sommigen bij hunne eerlijkheid, bij hun paerd en dergelijken. Intusschen was de algemeene eed voor het Gericht, in IJsland en wel in meerdere landen, bij Odin, Niord en den almachtigen As.

Zeer algemeen was het, dat zij op hunne eigene sterkte, krachten en geluk vertrouwden, gelijk mede op Fylgur of Geniën, die zij meenden dat hen overal volgden.

Zeet opmerkelijk is de samenspraak tusschen den Noorschen Koning Oluf den Heiligen, en den dapperen Jamta Arnliot Gellina, die bij hem kwam

en hem dienen wilde, toen de slag bij Stiklestad zou geleverd worden. De Koning vroeg hem, of hij een Christen was, of niet; hij antwoordde, dat hij op zijne eigen magt en krachten vertrouwde; en dit geloof had hem tot nu toe wel geholpen; maar nu wil ik op u, o Koning, vertrouwen. Oluf hervatte: wilt gij op mij vertrouwen, zoo zult gij ook vertrouwen op 't geen ik u leere, naamentlijk dat Jesus Christus Hemel en Aarde geschapen heeft, en dat alle Vroomen en Regtgeloovigen, na hunnen dood, naar hem zullen heen vaaren. Arnliot antwoordde nu: Ik heb wel hooren spreken van den witten Christus (zoo noemden zij hem, om dat de gedoopten in witte kleederen gingen), maar mij is niets bekend omtrent het geen hij onderneemt of waar hij regeert; maar evenwel wil ik geloof slaan aan al wat gij zegt, en mijne geheele keuze in uwe magt geeven. Hieröp wierdt hij gedoopt, en de Koning leerde hem kortelijk het allernoodzaakelijkste.

Toen Poppo het Christendom voor de Deenen predikte, en Koning Harald Blauwtand bij de lifefjord, gaven zij wel toe, dat Christus God was, maar beweerden tevens, dat hunne eigene Goden grooter en ouder waren. - Harald Haarfager, de eerste Noorsche Alleenheerscher, zwoer in zijne jeugd in de Gerichtsvergadering, dat hij nimmer aan één' der algemeen geëerde Goden offeren wilde, maar enkel aan dien, die de Waereld en alle menschen gemaakt heeft. - Ragwald, een kleine Ko-

ning in Noorwegen, offerde wel aan de Goden, maar ook aan eene Koe, die in eene Hoogte begraven wierdt, en hij zelf in eene andere daar naast aan. - De Zweedsche Koning Eisten stelde ook zijn vertrouwen op eene Koe, en de IJslander Brandr op Freyfur zijn paerd. 't Is waar, men eerde misschien deeze dieren, omdat zij de Symbolen waren van sommige Goden, en zij aan eenigen derzelven in 't bijzonder waren toegeëigend; maar intusschen bewijst dit tog eene groote vrijheid, daar het niet door allen geschiedde, en niemand wegens dergelijke gevoelens kwalijk wierdt aangezien.

Wat den toestand der zielen betreft, waren er ook verschillende meeningen, die ik gedeeltelijk reeds te vooren gemeld heb; doch nu zal ik er bijvoegen, dat men vindt, dat zij, die verdronken, of wier asch in de Zee wierdt uitgestrooid, na hunnen dood vernietigd wierden; dat de Slaaven niet in, Walhalla mogten komen, ten zij zij met hunne Heeren stierven, en dat zij zich anders bij Thor ophidden. - Eene dergelijke meening had men op Otahiti, dat de aanzienlijken en geringen verschillende wooningen hadden in de volgende Waereld. Naar dit geloof is het een geluk van aanzien te zijn.

Eenigen ontkenden in 't geheel alle Godheid, en wierden daaröm Godloozen genoemd; maar men vindt niet, dat iemand, om zijn gevoelens verönrust zij. Hoe veel scheelde dit van de onverdraagszaamheid der Christenen van dien tijd, die alles met

Hel en eeuwige straf bedreigden, en niemand dan rich zelven voor rein hidden! Welk eenen steen des aanstoots moest niet een dergelijk gevoelen in den weg leggen bij den overgang van Odins leer tot die der Christenen!

3) Terwijl de Koningen en Regenten te gelijk Drotten, dat is Regters en Priesters waren, en de groote Offers verrichteden, bij welke men gewoon was menschen te slagten en te offeren, vooräl slaaven en gevangenen, gelijk ook paerden; honden en sperwers, 't geen ieder negende jaar te Leire geschiedde, en ieder jaar, zoo het schijnt, te Upsal; tot deeze verrichtingen bediende men zich zoo wel van mannen als vrouwen; Men offerde gewoonlijk onder open Hemel, naar het oude begrip, dat de Godheden binnen geen muuren konden beslooten worden. De nieuwe leer zeide daarëntegen, dat Koningen, en 's Lands Overheid in 't stuk van den Godsdienst niets te zeggen hadden, maar dat alles hier bij van een' Bisschop af hing, welke eenige honderden mijlen van daar in eene stad; die Romen genoemd wierdt, woonde, en dat hij in plaats, waar hij zelf niet kome konde, Bischoppen, Monniken en Priesters uitzondt; die in zijnen naam, en uit kracht van zijn gezag, alles verrichten moesten. Dit was een boven maate groot, en, zoo het scheen, onöverwinnelijk beletsel. De nieuwe Godsdienst leerde insgelijks, dat alle offerhande afgeschafft was, behalven die onbloedige offerhande alleen; die dagelijks gebracht wierdt, en dat Menschenoffer

vooral een weerspanning was; dat mannen alleen den Godsdienst verrichten konden, en de vrouwen niet; dat geen openbaare Godsdienstoeffening wettig was, bebalven in een' Tempel of eene Kerk; dat de beenderen der dooden in eene Kerk, of op een gewijd Kerkhof konden begraaven worden, en dat het zonde was dezelve op het veld, onder eene Hoogte ter aarde te brengen, of ze te verbranden: waarvan vooral het eerste eene algemeene zede was in het geheele Noorden.

4) De inkomsten en het gezag der Noordsche Priesters hing volkomen af van de instandhouding hunnes ouden Godsdiensts. Geen wonder dus, dat de Priesters zich met alle magt verzetteden tegen de invoering der nieuwe leer. Zoo deden zij ook inzonderheid in Zweden in 't jaar 853 bij de aankomst van Ansharius, en stelden aan den Koning en aan het Volk voor, dat zij uit waren gezoden van de Goden, aan welken het land toebehoorde, en die er onvergenoegd over waren, dat de offerhanden en geloften, die men aan dezelve bracht, afnamen, hoezeer zij altijd den Zweeden waren toegeneegen geweest, en hun overvloed, geluk en vrede geschonken hadden, zoo dat zij lang in het land hadden geleefd; ja nog meer, het Volk had een' vreemden God (Christus naamentlijk) ingevoerd, het geen het ergste was. De Goden evenwel wilden voortgaan met hun geneegen te zijn, indien zij de offerhanden vermeerderen wilden, grootere geloften wilden doen, en den vreem-

den Godsdienst verlaaten, die vlak tegen den hunnen aanliep; doch indien het hun zoo zeer te doen was om meerdere Goden te hebben, zoo waren zij eenpaarig overëengekomen, dat Erik, een der voorige Zweedsche Koningen, onder derzelver getal zou worden opgenomen. Maar deeze aanleg wierdt tot niet gemaakt door de wijsheid van Anscharius, en opdat hij dan Zweedschen Koning Oluf op zijne zijde bad.

5) De Oudheid van Odins leer gaf haar ook een zeker aanzien, gelijk wij voorheen door de Deenen hebben hooren zeggen, dat hunne Goden ouder dan Christus waren. Op zulk eene oudheid hebben zich alle Godsdienststelselen beroepen; het Joodsche en Heidensche tegen het Christelijke, het Roomsche tegen het Protestantsche, ale of de waarheid aan zekere tijden verbonden was, en als of men verjaaring op gevoelen verkrijgen konde.

6) De uitbreiding van Odin's leer, niet alleen in geheel Scandinavien, maar ook in een groot gedeelte van Duitschland. Zoo wierdt Odin of Wodan van de Saxers geëerd, ook bij de Boden - zee; zijn dienst wierdt naar Engeland overgebrachte Thor wierdt aanbeden in verscheiden Ruische strecken, ja de Etruriërs aanbaden de Asen. Zoo uitgestrekt was dus de Godenleer van het Noorden; en indien het als een bewijs voor een samenstel kon beschouwd worden, dat er veelen hunne toestemming toe gaven, zoo bezaten onze Voorvaderen een bewijs van dien aart ten deezen opzichte.

Ten minsten versterkte het hen in hunne meening daar omtrent.

Nu is het tijd, dat ik overgaa, om de hinderpaalen te betrachten, die de Christen Leeraars in de Middel-eeuw zelven met zich voerden tegen het aanneemen hunner stellingen. Van verscheidene derzelven heb ik reeds id het voorgaande gewaagd, waaröm ik ze hier voorbij zal gaan. De overigen kunnen tot de volgende gerekend worden:

1) De veele Penitentiën, welke de Roomsche Kerk aan die allen opleide, die zekere dingen bedreeven, welke onze Vaderen deels voor rechtmatig en geoorloofd hielden, deels voor onbeduidend en klein, en die alle voornaamentlijk bestonden, in 't geen ik nu zal optellen.

2) De Poligamie of de vergunning, die een Man had, om veele Vrouwen te gelijk te neemen, of vrijen omgang met zijne slaavinnen te oeffenen: eene toelaating, dié ofizen Vaderen zeer dierbaar was, even gelijk aan de meeste Volkeren der Oudheid, en ook nog heden aan alle Oostelijke Natiën, gelijk tevens aan alle Wilden. Adamus schrijft, dat de Zweeden over 't algemeen twee tot drie. Vrouwen hadden, en de aanzienlijken onder hen ontelbaare. Veele Noordschen lieten zich met ééne vergenoegen, maar hiervan was doorgaans de armoede alleen de reden. Uit de Polygamie vloeide voort, dat een Man zoo goed als naar zijn welbehaagen zijne Vrouw verstooten konde; bij de Christenen daarëntegen was het huwelijk een Sacrament, en

die band onöplösbaar. Zoo iets wilde onzen moedigen en ontembaaren Vaderen een' geruimen tijd niet in 't hoofd, en daarom verzetteden zij zich zoo lang tegen eene geregelde trouwing. Ook Volgde uit zulke vrijheden, dat de kinderen, welke de Christenen onëcht heetten, voor even goed als de echte gehouden wierden: zoo, dat ook onechte Prinssen den Deenschen troon in de tiende en elfde Eeuwen beklommen, en den Noorschen in de dertiende Eeuw lang na de invoering van het Christendom.

3) De vrijheid van met aanverwanten in enge graaden te huwen was groot, zoo, dat men ook eenige weinige voorbeelden van Broederen heeft, die met Zusteren trouwden; nu verboodt de toenmaalige Christelijke leer, al wat van dien aart was, strengelijk, ook tot den 7den graad aan beide zijden; ja zij voerde, 't geen belagchelijk genoeg is, zelfs de zoogenoemde geestelijke maagschap tusschen Peeteren in; de meeste huwelijken van dien aart wierden echter voor geld toegelaaten.

4) De Christelijke leer van dien tijd verboodt niet alleen aan Monniken en Nonnen, die voor een eenzaam leven bestemd waren, van in den echt te treden, maar ook aan Priesters en alle Geescelijken zonder onderscheid; en zij voerde het afgrijsselijke Coelibaat als eene wet onder hen in. Dit behaagde aan onze vrije, en in dit opzicht behoorlijk denkende bewooners van het Noorden niet; daarom zетteden zij er zich; zelfs na dat het Chris-

tendom was aangenomen, met alle krachten tegen. Eerst in 1120 wierden de Deensche Geestelijken gedwongen, om zich van hunne vrouwen te doen scheiden; in Noorwegen had hetzelfde niet voor 1247 plaats, en in Zweden een jaar daarna; men moest echter het houden van Bijzitten door de Priesters door de vingers zien; en inzonderheid, bij gebrek van geschikte lieden, Priesterszoonen tot de geestelijke waardigheden toelaaten. Men moet zich verwonderen, dat een zoo dwaas en onnatuurlijk gebruik, als het Coelibaat, tot eene wet kon worden; maar wat vermag het Despotismus niet, vooräl het geestelijke, om er mede door te dringen, daar men geen acht slaat op al de ongeregeldheden, die iets dergelijks met zich mede voert?

5) De wet der Christenen verboodt strengelijk, de kinderen niet te verstooten en om te brengen. Aan zulk een ondeugend bestaan waren onze Vaders gewoon, en het was hun geoorloofd; indien zij slechts het kind eenig vleesch in den mond gaven, waar aan het zuigen konde, tot dat zich mogelijk iemand vertoonde, en het opnam. Een overdreeven begrip omtrent het Vaderlijk gezag, en de toeneemende meenigte kinderen, by de veele vrouwen, die het lastig voor een' Huisvader maakte hen allen op te voeden, hadden deeze kwaade zede ingevoerd en in stand gehouden. Dus brengt de ene ongeregeldheid de andere mede.

6) De Christelijke Leeraars verbooden volstrekt de Vrijbuitelij, waarmede onze onrustige Vaders

zich eer en geluk poogden te verwerven. Maar daar deeze gewoonte diep ingeworteld was, zoo duurde het lang, eer zij afgeschafft kon worden, zoo dat de Deensche Koning Knut de Heilige ze nog strengelijk moest straffen.

7) Even eens verboodt het Christendom den tweekamp, die gebruikelijk was, om in onëenigheden de waarheid uittevorschen, en die ook in de Wet des Deenschen Konings Frode, welke ik meen dat van de 7de eeuw dagtekent, in deeze woorden bevolen wierdt: ‘Het is beter strijdigheden met het zwaard af te doen, dan zich met den mond te vermoeyen.’ Maar het duurde lang, eer deeze verkeerdheid konde uitgeroeid worden, zoo, dat er op Femern nog in Erik Clippings tijd een openbaar tweegevecht in 's Konings tegenwoordigheid gevoerd wierdt. Ja, tweegevechten over zaaken van eer duuren immers ook nu onder alle verlichte Volkeren van Europa voort, die in dit opzicht dapperder zijn, dan welëer de oude Grieken en Romeinen.

8) Alle toverij en waarzeggerij wierden ook door de Christenen verboden, en hier aan waren de Noordschen zoo veel te meer overgegeeven, hoe onweetender zij waren. Als een gevolg hier van zochten de Christenen ook het oude Runeschrift in onbruik te doen komen, en daarentegen Latijnsche letteren in te voeren, onder voorwendsel naamentlijk, dat de eerste tot Toverij dienden. Dit viel niet zeer zwaar, daar slechts weinigen onder onze

Voorouders leezen en schrijven konden, en wel voornaamentlijk om dat zij zulke ongemakkelijke dingen hadden om op te schrijven, gelijk steen en boomschors.

9) De Christelijke Leer, gelijk zij toen was, verboodt, als eene doodelijke zonde, om sperwers, raaven en veel andere dingen te eeten, waarönder ook paerdenvleesch, 't geen de grootste lekkernij van onze Voorouders was; en daarom stonden er ook de Noorsche boeren op, dat hun Koning Hakon Adelsteen, die het Christen geloof wilde invoeren, paerdenvleesch zoude eeten, tot een bewijs, dat hij de oude leer bleef aankleeven; en toen hij dit niet doen wilde, waren zij op het punt van hem dood te slaan: doch toen hij eindelijk den volgenden winter zich liet overhaalen om eenige monden vol paerdenvleesch te gebruiken, geraakten zij met hem in vrede, en beschouwden hem als een' rechtgeloovigen.

10) De Christenen wilden, dat de Zondag strengelijk moest onderhouden worden, en

11) Dat een ieder Vrijdags vasten zoude. Daarom rees er een groot ongenoegen bij de Noorwegers op, toen Koning Hakon Adelsteen deeze beide dingen beval. De boeren murmureerden, zeggende, dat de arbeid hunner slaaven en dienstboden hier door verhinderd zoude worden, en dat men het land dan niet bebouwen kon. Het arbeidsvolk en de slaaven klaagden, dat zij niet konden arbeiden, zo zij niet mogten eeten. Waarschijn-

lijk heeft het lange vasten, en de veele Heilige dagen, in laater tijden een nog grooter ongenoegen verwekt.

12) Onze Vaders hidden veel van een' goeden dronk, 't geen zij Mond-goed noemden, en 't geen hun tot eene belooning strekken zoude in de volgende Waerld in Walhalla. Het moest hen zeer verwonderen en smerten, dat de Christenen boete op de dronkenschap leiden, en dezelve als eene groote zonde beschouwden.

13) Onze Vaderen waren zeer oplopend: want zij hadden niet geleerd hunne driften te temmen, de sterke dranken vuurden hen aan: waar door meenige moord en manslag voorviel. Dit konde toen en lang daarna, ver heen in de Christelijke tijden, verzoend worden met geschenken en geldboeten; maarde Christen-priesters leiden boven dien ook andere straffen en Poenitentien op, te vooren ongehoord. Zoo moest Ebbe nog in Waldemars tijd naar Romen reizen, om aflat voor zijne Dochters te verwerven, die haare Verkrachteren hadden omgebracht.

14) De Zelfsmoord wierdt in het Noorden niet alleen als geoorloofd beschouwd, maar ook als heldhaftig, en bij verscheidenen als pligtmatig, nadien geen Held in Walhalla komen kon, ten zij hij op eene geweldige wijze stierf. Daaröm liet Odin zelf zich op zijn uiterste met negen punten van spiessen besteeken. Daaröm kocht zich Staerkodder, toen hij oud wierdt, iemand, die hem het hoofd moest af houwen; en in Gothland stortte er

zich een in zijn' ouderdom van eene hooge klip om laag, die Otternes Stupa geheeten wierdt, gelijk ook de oude Cantabriërs in Spanje deden. De Christelijke Leer daarëntegen keurt den Zelfsmoord ten hoogsten af; en bijna alle Christelijke regeeringen, en het algemeen gevoelen, hebben er, na den dood, eene eerloosheid op gesteld.

15) De Christenen, vooräl de Monniken, predikten ootmoedigheid, nederigheid, mistrouwen omtrent zich zelve, en dat men alleen door Gods kracht en uit genade deugdszaam kan worden. Onze Vaderen daarëntegen waren trotsch, en vol van zelfvertrouwen; zij meenden alles door eigen krachten te verrichten, en haakten zeer naar eere en een' beroemden naam. Daaröm wordt er in *Havamaal* gezegd: 'Sterf, vee; sterft, aanverwanten; sterft, vrienden; dat ik zelf sterve; het gerucht van mij blijft tog aanwezig;' en Habor zeide, toen hij ter dood gebracht zou worden: Van onzen dood en onze liefde zal door de gantsche waereld gesproken worden; even eens zeide Biarke tot Hialte, toen hij hem opriep om hunnen Koning Hrolf Krake te verdedigen: 'Aan een' ieder zal zijne rechter hand eer of schande toebrengen; eer volgt de gevallenen na, en de vermaardheid overleeft de asch; ja 't geen de volkomene deugd ten allen tijde doet, vergaat in geen geslacht.'

16) De Leer van een' eenigen God, en dat alle anderen valsch waren, stiet insgelijks de Noordschen zeer tegen het hoofd.

17) Zoo ook de gewoonte, dat de volwassenen

zich in 't openbaar naakt moesten uitkleeden, om zich te laten doopen. Eindelijk

18) Strekten ook sommige der Christelijke verborgenheden onzen Vaderen tot ergemis. Zoo vinde ik, dat Hercrre, de gemaalin des Jutschen Konings Eric, er den spot mede dreef, dat de Maagd Maria, zonder toedoen van een' man, bevrucht was.

Behalven deeze hinderpaalen, van den Godsdienst zelven ontleend, waren er ook toevallige, van welke ik nu zal handelen.

1) De wreedheid en het geweld, waarvan zich Karel de Groote tegen de Saxers bediende, die bij de grenzen van Denemarken woonden, en die hij langs dien weg tot de Christelijke leer zocht over te brengen, en onder dat voorwendsel tot zijne Onderdaanen te maaken. Veele Saxers vlooden om die reden herwaards, en onder deezen Witekind zelf, de voornaamste aanvoerder der Saxers, die men wil dat eene Deensche Princes, met naame Gera, tot Echtgenootte gehad heeft. Deeze vluchtelingen konden niet anders dan een' grooten haat tegen de Christelijke Franken opwekken, en de Deensche en meerdere Noordsche Volkeren op middelen doen denken, om den ondergang van hunnen Godsdienst en hunne regeering af te weeren, vooral na dat Karel bij Minden op énen dag 4500 gevangene Saxers had laten onthoofden. Zelfs 200 jaar vóór Karel, had de Frankische Koning Chlotarius de overwonnene Saxers, die het naast in de buurt woonden, zeer wreedelijk behandeld, terwijl hij last gaf, van iede-

ren Sax, die langer was dan een zwaerd, te laten ombrengen: meenende hier door alle volwassene, moedige en sterke mannen van die Natie uit te roeijen. Hier uit onstonden de herhaalde oorlogen, waarmede de Noordschen na Karels tijden de Franken bezochten, gelijk ook Engeland en Ierland, geheel Christelijke landen; en welke oorlogen met groote woestheid, haat en bitterheid gevoerd wierden: niet alleen evenwel om de genoemde oorzaak, maar ook uit begeerte naar buit, en wegens de ingewortelde wreedheid der Noordschen, welke vermeerderde door den voortgang, dien zij maakten, en den geringen tegenstand, dien zij ontmoetten; waar uit

2) Een verächting tegen de Christenen ontstond, die zij als laffe en verwijfde lieden beschouwden, en tevens hunne eigene Goden als magtiger dan Christus: 't geen niet kon strekken om de Christen lijke leer ingang bij hen te doen vinden. Inzonderheid vervolgden de Noordschen de Priesters en Monniken; en de Deensche aanvoerder Ubba hieuw de gevangenen van het laatste soort met eigen handen neder. De haat der Christenen tegen de Heidenen ging van de andere zijde wederöm zoo ver, dat, toen de Noorweegsche Koning Oluf Trygwesön naar de Zweedsche Koningin Sigrid Storraade (groot van raad) vrijde, en zij op zijn voorstel tot den Christelijken Godsdienst niet wilde overgaan, hij in eene groote drift geraakte, en haar met den handschoen in 't aangezicht sloeg, haar tevens een' Heidenschen hond noemende. Een zulke haat moest ook zeer

vermeerderd worden, toen de Deensche Koning Harald zijn Rijk van Keizer Lodewijk den Vroomen te leen nam: waarbij de oogmerken der Franken zich duidelijk openbaarden.

3) Gebeurde het, dat er verscheidenen stierven na den Doop, terwijl zij nog hunne witte kleederen aan hadden: waar door anderen zich niet wilden laten doopen; daar tog de doop geen geneezing verschaffen kon: 't welk aantoon, hoe waereldsgezind onze Vooröuders waren, gelijk alle onverlichte Volkeren, die slechts een flauw begrip en valsche voorstellingen hebben omtrent het toekomende.

Wanneer men alle deeze talrijke en groote hinderpaalen overweegt, moet men zich verwonderen, dat de Christelijke leer in een' tijd van 200 jaar in Denemarken konde ingevoerd worden, in 150 jaar in Noorwegen, en in 300 in Zweden; maar zonder toevallige en staatkundige oorzaaken, van welke magt en gezag ook de voornaamste drijfveeren waren, zoude Odins leer zoo spoedig niet geweeken zijn.

Nu moet ik dus de oorzaaken betrachten, die aan de invoering van het Christendom in 't Noorden behulpzaam, en in staat waren, de vermogende tot nu toe opgetelde verhinderingen uit den weg te ruimen, welke door eene lang ingewortelde gewoonte en hevige vooröordeelen bevestigd waren geworden. Uit het geen ik tot nu toe gezegd heb, ziet men wel anders ligtelijk in, dat in verscheiden deezer

beletselen zelve reeds een kiem van ontheffing gelegen was. Dus gaven de verschillende begrippen omtrent de Goden, ja zelfs het ontkennen van hun aanwezen, en eene daar door gereezene onverschilligheid omtrent den Godsdienst, eene sterke aanleiding tot verdraagsaamheid en toelaating. Het kwam er niet op aan, een' God meer of minder te hebben; Christus konde even zoo wel God zijn, als de anderen. Zulk een denkbeeld, 't welk uit de Veelgoderij geboren wierdt, bracht te weeg, dat men de Christenen zonder moeite toestond hunne leer te verkondigen, en gaf een' ieder vrijheid om Christus insgelijks voor God te houden, ja zelfs alleen; en de Christelijke Zendelingen ontvingen verlof om er zoo veelen, als zij konden, te bekeeren. Dit verlof kreeg Ebbo in 823 van den Deenschen Rolling Harald, die ook beloofde naar den Keizer te reizen, en de Christelijke leer te omhelzen, indien hij vindt, dat Christus hem grooter geschenken bezorgen konde dan zijne Goden, en intusschen zou de dienst der Goden met magt in stand worden gehouden. De gelofte van zich te laten doopen volbracht hij, in 826, te Ingelheim aan 's Keizers Hof, waaröm hij daarna naar Denemarken niet terug dorst keeren: zoo, dat zijne mededingers, Godfreds Zoonen, daaröp alleen regeerden; ten minsten dorst hij niet zeer ver in 't land komen. Ook vindt men niet, dat de Deensche Koningen Anscharius beletten van het Christendom te prediken, en zich vrijelijk in het Rijk

op te houden, dan eens bij de Christenen, dan weêr bij de Heidenen, waartoe ook wel de vrees voor 's Keizers groote magt iets bijdroeg. Ja Anscharius mogt zelfs in 829 naar Zweden trekken, wiens Koning Biörn hem, na raadpleeging met zijne getrouwe Mannen, vrijheid gaf, om het Euangelium te prediken, en veelen hadden lust om het geloof te aanvaarden, gelijk het ook veelen in 831 aannamen, toen Gudbert het hun predikte, zoo dat er zelfs een kerk gebouwd wierdt in het oude Sigtuna, met 's Konings en 's Volks toestemming. Maar in 845 ontstond er een vervolging tegen hen, door een' ophoop van het gemeen, zoo dat de Christenen verjaagd wierden, en een Priester vermoord; maar Hergeir, een magtig man in Zweden, en een ijverig Christen, wierdt tog niet aangetast; en hunne Kerk hun ook niet ontnomen. Intusschen, nadien een van de voornaamste vervolgers, en een man van aanzien, kort daarna al zijne nakomelingschap verloor, behalven een' kleinen Zoon, zoo wilde hij van een' Voorzegger weten, tegen welken God hij zich bezondigd had, en kreeg tot antwoord, dat zij hem allen gunstig waren, behalven de God der Christenen, waaröm hij alles weg moest doen, 't geen denzelven geheiligd, en den Christenen ontroofd was. Toen vondt hij, dat zijn Zoon een boek daar heen gebracht had; daar nu de Christen Priesters verjaagd waren, zoo wierdt deeze in zulk eene verlegenheid aan een' paal vastgebonden. Men ziet hier uit, dat de Heidenen niet ont-

kenden, dat Christus God was, 't geen de prediking des Christendoms zeer bevorderde; maar zij wilden niet dat hij hun God zou zijn, of een Mederegeerder met één' van de hunne. Naar hunne gedachten evenwel konde ieder God de zijnen helpen, en in zijn' kring werken. Een weinig na 850 gaf Emund, een verdreeven Koning van Zweden, echter toe, dat de Zweeden wel veele en magtige Goden hadden, maar dat Christus evenwel de magtigste van allen was. In 851 nam Erik, die alleen over geheel Denemarken regeerde, de Christelijke leere aan, stond ieder toe van Christen te worden, en dat er een Kerk in Slesswig mogt gebouwd worden; het schijnt intusschen niet, dat hij zelf gedoopt wierdt; ook dwong hij niemand een Christen te worden. Veele zieken wierden gezond, na dat zij zich hadden laten doopen - misschien door het koude waar; - en dit haalde er veelen toe over. Zoo sterk werkte het denkbeeld van ligchaamelijk voordeel.

In 853 ging Ansharius op nieuw naar Zweden, en hier wierdt door de werping van het lot vastgesteld, dat de leer van Christus mogt gepredikt worden: een besluit, 't geen ook daar door bevorderd wierdt, dat een man van aanzien getuigde, dat verscheidenen in gevaar van de Zee, en in andere tegenspoeden, geholpen waren geworden door Christus aanteroepen. In 854 maakten de Zweeden een' gelukkigen voortgang in Courland, na Christus aangeropen te hebben, waaröp zij, zeven dagén na hunne

terugkomst, eene gelofte deden, om zich hem ter eere zeven dagen van het eeten van vleesch te onthouden, en, veertig dagen daarna, zich veertig dagen daar van te onthouden. In 't zelfde jaar verloor de Deensche Erik het leven, waaröp het Christendom eene breuke leedt in Denemarken, vooräl door den Sleswigschen Jarl Hovi, die staande hielt, dat de onrusten en ongelukken, die toen de Deenen kwelden, daar uit ontstonden, dat men eene vreemde en onbekende Godsverëering had ingevoerd, en hier door zijn eigene Goden vertoornd: doch 't jaar daarna stond de nieuwe Koning Erik de jonge toe, dat de Christelijke leer vrijëlijk mogt gepredikt worden, en dat zij in Sleswig eene klok in hunne Kerk mogten hebben: 't geen weleer door de bewooners van het Noorden voor afschuwelijk gehouden was. Ja hij gedoogde zelfs, dat er te Ribe een Kerk mogt gebouwd worden. -

Maar ik zal van den voortgang des Christelijken Godsdiensts in ons Noorden niet verder spreken, daar ik geen Kerkelijke Geschiedenis schrijve; en het gezegde kan ook genoeg zijn, om de toegeevende en ligtzinnige denkwijis der Noordschen in 't stuk van Godsdienst aantetoonen, welke de uitbreiding der Christelijke leer zoo zeer bevorderde. Ik zal er alleenlijk nog bijvoegen, dat, toen de IJslandsche Broeders Egil en Thorolf in den dienst traden des Engelschen Konings Adelsteen, zij zich eerst met het Kruis moesten laten tekenen, en daarna vrijëlijk konden omgaan met Heidenen en Christenen, en van den

Godsdienst gelooven wat hun behaagde; en dat Sigrid Storraade aan den Noorschen Koning Oluf Trygwesön, die haar ten huwelijk begeerde, en er op aandrong, dat zij zich zou laten doopen, dit antwoord gaf: Ik wil het geloof niet verlaten, dat ik te vooren gehad heb, en mijne vrienden vóór mij; doch ik zal er tevens niet over klaagen, dat gij op dien God vertrouwt, dien het u welgevalt. Dit Syncretismus of deeze verdraagsaamheid maakte, dat de bekeerden veele van hunne Heidensche slegte zeden behielden, gelijk roofzucht, moord, en geneigdheid tot wellust, meenende, dat zij goede Christenen waren, en den rechten weg betraden, wanneer zij den uiterlijken Godsdienst waarnamen, de Geestelijkheid eerden, vasteden en dergelijke. Verscheiden Noorweegsche en Zweedsche Koningen waren bezielde van deezen geest van verdraagsaamheid en toegeevenheid: gelijk onder de eersten de goede Hakon Adelsteen, die zelfs op 't laatst geheel met het invoeren van 't Christendom op hieldt, en zich liet verleiden om de Heidensche gewoonten meê te doen, Harald Grauwveld en zijne Broederen, de Jarlen Swend en Erik, Hakons Zoonen; en in Zweden Oluf Schootkoning, Amund, Emund, Steenkild. Deeze toegeneegene gezindheid bevorderde buiten twijffel over het geheel den voortgang van het Christendom, hoewel langsam; want nu wierdt het volk niet tot gramschap en vervolging tegen de Christenen opgewekt.

Maar nu zal ik ten tweeden aantoonen, dat de leer der onsterffelijkheid, die de beide Godsdiensten gemeenschappelijk hadden, ook de aanneeming van het Christendom gemakkelijker, maakte; en dit kan men hier uit afneemen, dat men nimmer vindt, dat de Aanhangers van Odin dezelve tegenspraken; doch dit werkte niet sterker tot de aanneeming, zelve mede; dan, toen de Christelijke leer eerst eenigen ingang gevonden had, zoo was dit mede een aanleiding, om de Heidenen zoo veel te gewilliger tot het omhelzen van het Christendom te beweegen. Hetzelfde moet men ook zeggen omtrent den doop, de Tempelen, de wonderen, ja de Drieëenheid zelve.

Meerdere en gewigtigere drangredenen tot de aanneeming der Christelijke leer in Scandinaviën liggen in deeze leer zelve, vooräl gelijk zij in die tijden was, bedorven, en opgesmukt met menschelijke bijvoegselen; en ik ben verzekerd, dat indien de zuivere en eenvoudige leer van Christus aan onze Noordbewooneren gepredikt was geworden, gelijk hij zelf en zijne Apostelen die predikten, of gelijk het Protestantsche stelsel die thans bevat, zoo zou zij nimmer ingang gevonden hebben^(a),

- (a) Hoe zeer ik niet ontkennen wil, dat de verbastering van het Christendom in eenige opzichten als een middel kan medegewerkt hebben, tot het gereeder aanneemen van dien Godsdienst in 't Noorden: zoude het echter, naar mijn inzien, zeer tot verlaaging van deszelfs zegepraalende kracht zijn, wanneer men stelde, dat hij zonder die verbastering niet zou hebben kunnen doordringen. Wanneer had tog deeze Godsdienst met meer vooroordeelen, van Jooden zoo wel als Heidenen, te worstelen, dan bij zijne eerste verkondiging door de Apostelen? V.

vooral daar de voornaamste toevallige oorzaak, krijg en geweld , alsdan vervallen was.

De Christelijke Leerstellingen en gebruiken, die den voortgang van 't Christendom bevorderden, waren voornaamentlijk:

1) De leer, dat de mensch Christus God was. Dit was geen nieuwe, leer voor onze Vaders. Alle hunne Goden waren tevens menschen; en hoe duister en onbepaald ook deeze leer toen dikwijls voorgesteld wierdt, en hoe onduidelijk ook de Heidenen dezelve begrepen: zoo maakte dezelve het Christendom tog veel aanneemelijker, dan indien zij streng en nauwkeurig was uit elkaâr gezet.

2) De Heiligen en derzelver Reliquiën waren onzen Vaders mede welkom, want verscheidenen van hunne Goden, en vooral hunne halve Goden, konden zij ligtelijk vergelijken met Heiligen; en zij konden ligtelijk toegeeven, dat Koop-contracten, Tractaaten van Vrede, Verbonden, enz. op de Reliquiën der Heiligen bezwooren wierden. Men vindt

daarom, dat de Deensche Koningen omtrent 879 het gebeente van St. Albanus uit Engeland naar Denemarken voerden, toen zij hoorden, dat hij Engeland eerste Martelaar was, en een zijner voornaamste Beschermheiligen, en zij verwachtten dezelfde hulpe en bijstand van hem. In 't algemeen had dit een' grooten samenhang met hun begrip omtrent de Goden; en nog meer hadden

3) Beelden van de Drieëenheid, van Christus, van Heiligen van beide Kunnen, veel overëenkomst met de begrippen der Noordelijke Volkeren, en met hunne zinnelijke voorstellingen. Ook viel het hun niet zwaar, beelden tegen beelden te verwisselen; en daarom ziet men, dat de Roomschen veel grooter voortgang in de Indiën, China enz. maaken, dan de Protestanten. Zeker is het, dat de verlichting, verbetering, en kundigheid der menschen langzaam voortgaat; en dat dus Lessing gelijk heeft in zijne wel kleine, maar gewigtige Verhandeling over de Opvoeding van het menschelijk geslacht. In iederen nood riepen de Christenen van dien tijd een' anderen Heiligen aan. Hetzelfde deden ook de bewooners van het Noorden met hunne Goden.

4) De pracht bij den Godsdienst der Christenen werkte ook sterk op onze Vaders, die aan iets van die natuur ongewoon waren. De rijke kleeding der Priesters, hooge en groote Kerken, talloze Kerk - gebouwen, het wit gewaad, in welk de gedoopten gingen, schoon vercierde beelden: dit alles stak hun in de oogen, even gelijk

hun de melodiëuse en heerlijk aan het gehoor voldoende Gezangen behaagden. 't Is waar, de Christenen konden hun in het begin wel niet veel van dien aart in ons Noorden vertoonen; maar zoo veel te meer daarvan zagen zij aan 's Keizers Hof, in Frankrijk, Duitschland en Engeland.

5) Mirakelen waren hun insgelijks niet vreemd. Odin en Thor hadden er veele verricht; in 't bijzonder hadden zij dikwijls eene andere gedaante aangenomen. De Christen Leeraars verkondigden hun niet alleen dergelijke wonderen, maar men zegt, dat zij ze hun zelfs vertoonden. Misschien zijn eenige daarönder in laater tijden verdund; maar zij wierden nogthans geloofd; andere gebeurden door natuurlijke middelen, en sommigen door behendigheit en konstgreepen. Dus geschiedde het omtrent 856, toen Anscharius de Friesen bij Embden in zijne Leerrede hard aansprak, om dat zij des Zondags gewerkt hadden, dat er bij toeval brand kwam in de nabuurige hooistaaken, die op dien dag waren opgericht; en dit gaf geen gering gewigt aan zijne drangredenen.

Toen Relm Birx Lisdag in 950 in een' oploop door de Heidenen wierdt omgebracht, zoo gebeurden er daarna een hoope mirakelen bij zijn graf; en even eens bij die van alle de Heiligen; waaröm ook zij, die hem zelve vermoord hadden, hem sedert gemeenschappelijk als een' Heiligen moesten eeren: 't geen niet anders dan een' diepen indruk op de Bekeerden kon maaken, die daar door ook

begonnen naar eene dergelijke eere te haaken. In 965 droeg Poppo, in tegenwoordigheid van den Deenschen Koning Harald Blauwtand en van het Volk, een' gloeienden handschoen, waarschijnlijk door zich met zekere kruiden en sappen te besmeeren, en volgens overleg met den Koning, die reeds een Christen was. In de 11de eeuw betoonde zich de Engelschman David in Zweden zoo heilig, dat hij zijn' handschoen aan een' Zonnenstraal hing. Een geboren Zweed van denzelfden tijd deed eens eene zeer rijke vischvangst, die als een wonder beschouwd wierdt.

6) De reizen van Pelgrimmen naar heilige plaatsen waren mede noch nieuw, noch ongewoon bij onze Vaderen, die van onheughelijke tijden de Godin Hertha of de Aarde op Femern bezocht hadden, Odin te Sigtuna, en zoo vervolgens.

7) De toegeevenheid en onkunde der Christenen werkte ook niet weinig mede. Zoo gaven zij den geenen, die enkel met het kruis getekend waren, 't geen van sommigen meer dan eens geschiedde, vergunning van met hun te eeten, den Godsdienst bij te wonen, en binnen de omheining van het Kerkhof begraven te worden. Men stond aan veelen niet toe van zich te laten doopen, eer zij op hun uiterste lagen, in het denkbeeld, dat alle hunne zonden dan afgewasschen waren, en zij dus verzekerd konden zijn van de eeuwige gelukzaligheid. Voor geschenken, Kerken, Pelgrimsreizen, Processiën, preveling van zekere gebeden, ook wel

een weinig geesseling, konde men aflat voor de grofste zonden, en ingang in den Hemel bekomen; 't geen het niet schijnt dat onze Vaderen onder het Heidendom genooten hadden; maar in 't tegendeel al wat zij voor goéd aanzagen, in Walhalla en Gimle beloond wierdt, en al wat zij als kwaad beschouwden, bij Hael in Niflheim of in Nastrond gestraft wierdt. Daaröm was ook de troostrijke leer der Verzoening, vooral gelijk ze toen wierdt voorgesteld, zoo dat ook de verdienden der Heiligen en der Orders aan anderen konden toegerekend worden, een zeer aangenaame leer voor onze Vaderen. Men kan er, met den grooten Tillotson niet aan twijffelen, dat, zo de Zedeleer terstond in haare tegenwoordige zuiverheid gepredikt was, de meesten zich tegen het Christendom verzet, ja allen band van Godsdienst van zich weggeworpen zouden hebben.

Verscheiden onverlichte en gedeeltelijk staatkundige Leeraars gedoogden ook, dat de Noordschen veele hunner oude begrippen en gewoonten bleeven houden, ten einde hen zoo veel te gemakkelijker te winnen. Zoo vinde ik, dat de Noorweegsche Koning Oluf Tryggwesön, een anders ijverig Christen, en driftig bekeerder van anderen, bij voortduuring geloof sloeg aan het geschrei van vogelen en dergelijken, als mede aan het werpen van het lot; en daaröm den toenaam van Kraaibeen ontving, om dat hij uitvorschte op welk been de Kraai stond, en dit als eene voorspelling aanzag. Maar

zulke en andere bijgeloovigheden van denzelfden aart, duuren ook heden bijna in alle Christelijke landen voort, vooral onder 't gemeen, deels door de lauwheid der Leeraaren, maar meest door de onmogelijkheid om de denkwijze van allen uittevorschen, en alle vooroordeelen bij een' ieder te verdelgen. Eindelijk kan het niet geloochend worden, dat de inlichtende voortreffelijkheid der Christelijke leer, ten opzicht van Gods eenheid, en de Zedeleer, vooral omtrent het huwelijk en de kuischheid, en tevens de veiligheid van leven en bezittingen, in vervolg van tijd ook het haare toebrachten om dezelve uit te breiden: doch dit gebeurde laat; en eerst na dat de bewooners van het Noorden aan zedelijkheid, stilheid en vreedzaamheid gewoon wierden, en meer het veld begonnen te bouwen, en zich met handwerken en handel bezig te houden, dan te vooren: 't geen dingen waren, die de Christen Leeraars en andere Christenen uit Engeland en Duitschland medebrachten, of ten minsten meer onder ons bekend maakten; in welken opzichte de Kloosters zich vooral bij de waereld zeer verdienstelijk hebben gemaakt.

Maar alle deeze oorzaaken hadden geensins het Christendom in ons Noorden de zege kunnen doen behaalen, indien er niet veel toevallige en vreemde oorzaaken waren bijgekomen. Voorëerst hielp de pracht, die zich aan de Hoven der buitenlandsche Christelijke Vorsten, vooral aan dat des Keizers, vertoonde, niet weinig: want onze zinnelijke

Voorouderen dachten dat lieden, die zoo rijk, zoo magtig waren, en zoo wel leefden, ook de beste leer en verstand hadden. Zoo was de pracht, toen Harald aan Keizer Lodewijks Hof gedoopt wierdt, bijna onbeschrijfelijk. Daar wierdt gespijst op marmeren tafels, die met linnen belegd waren, door witte franjes gezoomd. Allen aten en dronken uit goud. De Keizer, de Keizerin en het geheele Keizerlijke geslacht glinsterden van goud en edelgesteenten. Van den Keizer kreeg Harald eene schoone kroon verëerd, een' purperen mantel, met goud bezoomd en met juweelen bezet, een zwaard, Wiens schede verguld was, dat van edelgesteente blonk, en aan goudene haaken hing. De Keizerin schonk aan Haralds Echtgenoot een kleed, van goud gewerkt en wederom bezet met juweelen, een' gouden hoofdband, met kostbaare steenen doorvlochten, een groot halscieraad, eene gouden keten om den hals, armbanden, ringen van goud en edelgesteente om de dijen, en een' van goud geweeven mantel. Haralds kinderen en gevolg kreegen ook prachtige kleederen.

De huwelijken met Christelijke Vrouwen brachten, zoo hier als op andere plaatsen, ook iets tot de uitbreiding van het Christendom toe. Dat de dappere Noorman Rolf in Frankrijk gedoopt wierdt, was buiten twijffel voor een groot gedeelte dank te weeten aan zijne verbintenis met Gisla, de Dochter des Franschen Konings. Dat de beroemde Deensene Koningin Thyre Dannebod aan de Chris-

telijke leer was toegedaan, bracht te weeg, dat haar Zoon, Harald Blauwtand, gedoogde, dat ze openlijk verkondigd wierdt. Dat Zwend Tweskiog (Dubbeldebaard) de Poolsche Princes Gunhild huwde, heeft zekerlijk er veel toe bijgedraagen, dat hij, die anders hard en woest was, en nimmer een ijverig Christen, evenwel toeliet, dat het Christendom zijn' onverhinderden loop had, daar in 't tegendeel de Heidensche Koningin Thora er voornaamentlijk oorzaak van was, dat de Noordsche Koning Hakon Adelsteen ophieldt met op de invoering van het Christendom aan te dringen. De natuurlijke Godsdienstigheid der schoone Kunne, en derzelver vermogen over de Mannen, hebben dus in de geheele Waereld veel tot alle veranderingen medegewerkt. De Christelijke Regenten en Priesters bedienden zich hier van behendiglijk, en bewoogen de Heidensche Regenten en alle Waereldlijken, om Christelijke Vrouwen te huwen, of zochten de geene, die zij hadden, te bekeeren.

Als er vrede geslooten wierdt, gaven de Noordschen en namen Gijzelaars. Deeze wierden dikwijls bekeerd, en die van anderen bekeerden er wederom in hun land. Hetzelfde moet ook van Christelijke gevangenen gezegd worden, die onze Vaderen, op hunne veelerlei Zeetogten in zoo veel verschillende landen, maakten, naar hun eigene gewesten brachten, en ze daar als slaaven gebruikten. Hier van heeft men voorbeelden in Noord-albingiën of het tegenwoordige Holstein, Denemarken,

Zweden en overal, en in 't bijzonder in de stad Sleeswijk, en in het Zweedsche Birka, gelijk mede op de Deensche Eilanden, en dit reeds van 823 af, en waarschijnlijk te vooren, gelijk men ze ook op het laatst nog in 934 aantreft. Zelfs vervolgingen, vooral in Denemarken en Zweden, en in dit laatste Rijk tot diep in de 11de eeuw, strekten om het Christendom te bevestigen, vooral door het daarop volgende Martelaarschap en de Mirakelen. Vervolgingen wegens gevoelen hebben in alle tijden en alle landen gediend om dezelve uittebreiden. Geschenken droegen ook tot de bevordering van het Christendom niet weinig bij, want de Noordbewoners waren, gelijk alle half beschaafde Volkeren, zeer inhaalig; en hier van bedienden zich de Christelijke Regenten en Gezanten zeer tot hun oogmerk, zelfs de vrome Anscharius, zoo wel bij de twee op elkaâr volgende Jutsche Koningen Erik en hunne bedienden, als bij den Zweedschen Oluf, 't geen de eigen Discipel van Anscharius, Rembert, een ooggetuige, verhaalt. In 't geheel is het leven van Anscharius door Rembert een uitmuntend boek wegens zijne oprechtheid, geheel anders, dan het panegyrische leven van den grooten Constantijn door Eusebius, waar men op verre na niet zoo van nabij de waare oorzaken zijner bekeering leert inzien, als bij Rembert die van de bekeering der Deenen. In 934 bediende de Duitsche Koning Hendrik zich ook van geschenken, om den Deenschen Knud Gorms Zoon over te haa-

len om zich te laten doopen. Maar giften en gierigheid brachten ook al te dikwijls niet dan slechte Christenen te weeg, ja dikwijls belagchelijke voorvallen. Zoo geschiedde het meermaalen onder Keizer Lodewijk, dat Deenen zich als Gezanten op Paasschen aan zijn Hof vertoonden, en zich lieten doopen, om dat zij altijd met wapenen en witte kleederen begiftigd wierden. Toen geschiedde het eens, dat er meer kwamen om zich te laten doopen, dan er witte kleederen bij de hand waren: waaröp de Keizer beval eenige lakenen dan stuk te snijden, en die samen te naaijen. Een zeer aanzienlijke Deen bezag de geene, die hij ontving, zeer van nabij, en zeide met gramschap: Nu ben ik hier twintig reizen gewasschen, en heb de schoonste, witste kleederen 't huis gebracht; zulk een zak past aan geen' Krijgsmán, maar aan een Zwijnherder, en indien ik mij niet schaamde om naakt te gaan, zoo zoude ik ze, tegelijk met uwen Christus, u weder terug werpen. Men kan geen sterker bewijs hebben, hoe slecht het onderwijs der Heidenen te dier tijd was, en hoe groot een deel de gierigheid in zulke bekeeringen had.

Het wijs en voorzichtig gedrag der Christen Geestelijkheid, vooräl van de hoogere, bracht ook zeer veel tot de bekeering van het Noorden toe. Anscharius inzonderheid bediende zich niet alleen van giften en overreedingen, maar zocht ook voornaamentlijk de Regenten en Grooten te winnen. Wijsselijk richtte hij in 827 een school in Sleeswijk

op, en kocht eenige kinderen des lands, die hij opvoedde in de Christelijke leer, en hen sedert als Zendingen gebruikte, waartoe zij door hunne kundigheid in de taal het best geschikt waren, hoewel de Saxische of Platduitsche taal, door haare overëenkomst met de Noordsche, den weg daartoe baande. Hoe veel de Grooten hem van nut waren, kan men opmaaken uit het geen in 830 in Zweden geschiedde, toen zich Hergeir, 's Konings Raad en Bevelhebber in Birka, liet doopen, en steeds bleef voortgaan met aan het geloof bevorderlijk te zijn, zoo dat hij in 845, 850 en 851 bijna de eenigste was, die hetzelfde aldaar in stand hieldt, gelijk Graaf Burchard in 855 in Jutland, met wiens Koning Erik den Jongeren hij vermaagschapt was. De Deensche Koning Erik, die een Aanverwant en vriend was van den Zweedschen Oluf, zondt hem daarom ook in 853 een' Gezant toe, en liet hem weeten, dat hij nimmer een beter mensch gekend, of bij iemand grootere oprechtheid bespeurd had, dan bij Ansharius, waarom hij hem ook toegestaan had, om het Christendom vrijelijk te prediken, en badt, dat hij hem in zijn Rijk dezelfde vergunning wilde geeven; en door deezen Gezant en zijne Zweedsche vrienden won Ansharius den Zweedschen Koning, gelijk ook door een' eenvoudigen en vriendelijken omgang; hij kreeg ook den Hoofdman op zijne zijde, die te dier tijd de aanzienlijkste na den Koning was; en dit bracht de vergunning te wege, dat de Christelijke leer vrijelijk in Zweden

mogt verkondigd worden, Zulke middelen zullen wel voor het grootst gedeelte menschelijk schijnen maar welke andere zullen er tog voor menschen gebruikt worden, daar de Zendelingen de gaave der mirakelen niet bezitten? Maar Anscharius was tevens onberispelijk in zijn leven; hij eischte nimmer iets voor zich zelven, werkte met zijne handen voor zijn onderhoud, en drong op zijne Priesteren aan om hetzelfde te doen. Hij stichtte een Armhuis in Bremen, gaf den armen het tiende gedeelte der Tienden, en van al het geld, dat hij ontving, gelijk ook het vierde van al wat er aan de Kerk geschonken wierdt. Hij zorgde voor Weduwen en Vaderloozen, kocht gevangenen en slaaven los. Rembert reisde naarstig overäl heen, en predikte dikwijls met veel gevaar zoo wel in Denemarken als Zweden, kocht Christen gevangenen los, zelfs voor kerkelijke cieraadiën, zeggende, dat menschen beter waren dan goud; ook deeze mannen waren geen geringe Geestelijken, neen zij waren Aartsbisschoppen in Hamburg en Bremen; en zij moesten noodwendig door zulke deugden er veelen winnen. Het is billijk hun eenig bijgeloof en onjuiste Godsdienstbegrippen toe te geeven, tegen zoo zeldsaame en verhevene eigenschappen.

De oorlogen en rooverijën, welke de bewooners van het Noorden in zoo veel Christen landen uitoeffenden, maakten hen ook met de leer der Christenen bekend, vooräl door zich in zulke gewesten neêr te zetten, gelijk de Oosterlingen of Noorwe-

gers in Ierland, waar zij daarna Christenen wierden; de Zweeden in een gedeelte van Frankrijk, 't geen naar hunnen naam Normandie geheeten, en hun overgelaaten wierdt, op voorwaarde van zich te laten doopen; de Deenen in Kinheim bij Amsterdam, de Deensche Harald in Dorstad, de Deensche Godfrid in de Betuwe, de Deensche Godwin en Hothbrad in Oost-angelen in Northumberland, die zich allen met veelen van hun Volk lieten doopen, en deeze landen te leen kreegen; ook vindt men in 975, dat het aantal van Deensche Christenen in Engeland buitengemeen groot was. Daar tusschen de in- en uitlanders een bestendige vriendschap en verkeerung onderhouden wierdt, zoo moest dit ook noodwendig veel toebrengen tot den voortgang van de Christelijke leer in het Noorden. Vervolgens droegen ook de reizen om den Koophandel tot de uitbreiding van het Christendom niet weinig toe, en daarom wierden er veelen van Sleeswijk te Dorstad en Hamburg gedoopt, gelijk ook van Birca te Dorstad, en de Zweedsche Heiligen Botwid in Engeland in de 11de eeuw. Men vindt ook om die reden, dat de Deenen in de 10de eeuw tot de hoogste Geestelijke bedieningen in Engeland verheven wierden, gelijk Odo tot den Aartsbisschoppelijken zetel van Canterbury, en Oswald tot dien van York.

Maar ver de meeste bekeeringen geschieden met geweld of uit Staatkunde, zoo wel door in- als uitlanders. Door oorlog dwrong de Duitsche Keizer Hendrik in 934 den Deenschen Koning Knud, van

zich te laten doopen; en Keizer Otto de Groote even eens in 972 den Deenschen Koning Harald Blauwtand, zijne Koningin en zijn' Zoon Zwend; en dit konde zoo veel te ligter geschieden, daar Harald reeds te vooren een Christen was, hoewel nog niet gedoopt. Ook Otto II. deed in 975 een' togt naar Denemarken, wel om andere oorzaken, maa' waarschijnlijk ook om het Christendom zoo veel te meer te bevestigen. Otto deed in 985 eene plegtige gelofte, om geheel Denemarken, en, gelijk het schijnt, het geheele Noorden te doopen, en verlangde in 986 door een Gezantschap, dat Koning Harald de Christelijke leer tot de eenigste geldende wet in Denemarken zou maaken; 't geen Harald echter afsloeg, denkelyk, om dat toen Odins leer de heerschende was in Noorwegen en in Zweden, en om dat veele Deenen nog Heidenen waren. Otto viel Denemarken hierop aan, maar wierdt terug geslaagen, daar de Noorwegers en Zweeden te hulp gekomen waren. Dan, in 988 was Otto gelukkiger, overwon al deeze verzamelde magt, en drong regt toe tot op de Liimfiord door, waarop Harald zich aan de wet moest onderwerpen, om alle zijne Onderdaanen te laten bekeeren; en de Zweedsche Koning Erik en de Noorweegsche Regent Hagen Jarl wierden gedoopt, hoewel zij bij de terugkomst in hun land een geloof verlieten, 't geen zij alleen uit dwang geveinsd hadden aan te neemen. Ja, de Keizer, door Harald ondersteund, zondt twee van zijne Heeren

naar Noorwegen, waar zij langs de kust in Wigen; ja zelfs tot Lindesnaes doopten, en overal de Afgods-Tempelen afbraken; maar bij Hagens terugkomst namen zij de vlucht, en alles kwam op nieuw op den ouden voet. Daar een Koning in deeze tijden bijna geheel onbeperkt over het geheele groote Duitschland regeerde, en dit Rijk met deszelfs gantsche magt in Denemarken inviel, zoo was het geen wonder, dat dit laatste moest toegeeven. Van de andere Rijken van het Noorden kenden de Duitschers, wegens hunne verafgelegenheid, niet zeer veel. Dat de Duitsche Regenten zich in deeze zaak zoo ijverig betoonden, hiertoe was, behalven de zucht tot den Godsdienst, ook de begeerte schuld om vreedsaame Nabuuren te hebben, die alle rooverij afleiden, gelijk ook om mogelijk Denemarken tot een Leen van Duitschland te maaken, waartoe zij zich den weg wilden baanen, door er den Godsdienst te bestuuren.

Doch binnenlandsch geweld bracht nog meer, dan het buitenlandsche te wege. Zoo brak de Deensche Harald Klak in 827 de Heidensche Tempelen neder, verjoeg hunne Priesters, en schafte ze af. Tusschen den Engelschen Koning Eduard en den Deenschen Oost-angelschen Koning Gudrud wierdt in 907 een verdrag gesloten, volgens welk allen een' eenigen God aanbidden zouden, en van alle Heidensch bestaan afzien; en die dit uit zich zelven niet wilde doen, zou er door waereldlijke magt toe gedwongen worden; al wie, naar

's Bisschops bevel , aan de geestelijke geboden niet wilde gehoorzaam zijn, zoude boete betaalen, de helft aan den Koning, en de helft aan Christus, dat is de Kerk. Zo iemand het Christendom verachtte, en zich in woorden of daaden als een Heiden betoonde, verviel hij in boeten van veelerlei soort. - Na dat Harald Blauwtand zich door Poppo had laten bekeeren, geboodt hij in 966, dat allen Christus alleen als God zouden eeren, en de Afgodsbeelden verlaten; en, na dat de Keizer hem in 988 overwonnen had, drong hij nog sterker hier op aan, beval dat zij zich allen zouden laten doopen en Christenen worden, en trok zelf in het Rijk rond, om hen gezamentlijk daar toe te dwingen, en de zulken, die niet wilden, te straffen: 't geen eene der oorzaaken was, dat hij van den Troon gestort wierdt en zijn leven verloor; en dit door zijn' eigen Zoon Swend, die de Heidenen op zijne zijde had, en die daarop de Christenen vervolgde en er verscheidenen doodde, hoewel hij daarna de leer op nieuw aannam. Zoo teelt geweld wederöm geweld. Koning Knud verboodt allerlei Heidendom, het aanbidden der Heidensche. Goden, en het omgaan met toverij; en van dien tijd af stierf misschien het Heidendom wel allengskens in Denemarken uit.

Maar niemand betoonde zich ijveriger en strenger hier in, dan de Noorweegsche Koning Oluf Truggwesön, en van niemand heeft men, wat deeze zaak betreft, uitvoeriger berichten. Na dat Wigen eens, door den nood daartoe geperst, de

Christen leer had aangenomen, zoo beproefde hij daarmede het eerst zijne kracht, en liet aan die allen, die het ontkenden, zwaare straffen opleggen, ja eenigen bracht hij om, en verminkte hij, en eenigen joeg hij uit het land, maar de meesten lieten zich van schrik doopen. Op Rogaland dreigde hij de boeren zoodanig, dat hunne drie voornaamste Woordvoerders zoo wel in derzelver oogmerk als maatregelen te leur wierden gesteld, waarop al die tegenwoordig waren, zich lieten doopen. Op eene Gerichtsvergadering, waar de boeren van Sogn, Fiordene en Sundmøer bij één kwamen, en waar hij met eene groote krijgsmagt verscheen, geboodt hij het Volk zich of te laten doopen, of met hem een gevecht aan te gaan; maar zij namen het eerste aan, daar zij zich tot het andere te zwak gevoelden. Even eens ging het te Nordmoër; en te Lade, vlak bij Drontheim, liet hij den grooten Afgodstempel af breeken; maar te Frostething wederzetterden zich de vergaderde boeren tegen hem, zoo dat hij goede woorden moest geven, en belooven, dat zij op de plaats zelve zouden onderzoeken, welke leer de beste was, en zich dan aan dezelve houden. Doch kort daarna overraste hij hen te Lade, en zeide, dat, als hij offeren zou, hij niet meer, gelijk tot nu toe geschied was, slaaven of booswichten wilde offeren, maar de aanzienlijken van het land, van welke hij er terstond eenigen noemde, en liet vatten; maar toen kwamen de boeren tot onderwerping, lieten zich doopen, en zwoeren,

van vast te willen houden aan het Christen geloof, en alle Afgodenoffer te laten vaaren; waarna zij hem hunne Zoonen, Broederen en naaste Aanverwanten tot Gijzelaars moesten geeven. Van daar trok hij naar Öre, waar de boeren in grooten getale zich in de wapenen bevonden, en waar hun aanvoerder Jernskiog (IJzerbaard) begeerde, dat hij met hun zou offeren. Oluf zeide toen, dat hij in den Tempel gaan zou, en zien hoe zij zich gedroegen, waar eenige weinigen van zijne mannen en eenige boeren toen binnen traden. Hier stond het beeld van Thor, prachtig uitgedoscht, gelijk ook de andere Goden. De Koning sloeg met zijn' hamer op Thor, zoo dat hij van den zetel nederviel; en even eens deden zijne mannen met de overige beelden. Te gelijker tijd wierdt Jernskiog van 's Konings mannen doodgeslaagen. Daar nu de boeren geen' aanvoerder hadden, zoo lieten zij zich doopen, en de Koning nam Gijzelaaren van hun.

Een Koning van dat soort had een' Priester bij zich uit Saxen, die Thangbrand heette, insgelijks van dat zelfde soort. Hij had wel kundigheid, maar was tevens zulk een beminnaar van doodslaan, dat de Koning hem van zich weg moest zenden naar IJsland om het geloof te verkondigen: 't geen hij ook deed, maar daarbij drie mannen om 't leven bracht. Maar een der slegtste dingen, die Oluf verrichtte, was, dat hij met list een' man van aanzien liet vangen, met naame Einer Kindrive, die voor een groot Tovenaar gehouden wierdt; eerst

zocht hij, zoo wel als Bisschop Sigurd, hem met goede woorden te overreeden om een Christen te worden, maar te vergeefs. Daarna boodt hij hem geschenken en groote leenen aan; en toen niets wilde helpen, liet hij een bekken vol gloeiende kooien op zijn' maag leggen, die daar door barste. En nu vroeg de Koning, of hij in Christus gelooven wilde, maar hij antwoordde, gelijk van zelve spreekt, Neen.

Met eene oorlogsmagt bekeerde hij daarna Helgeland, en liet hen allen doopen; die niet wilden deed hij ombrengen, en daar onder een' zoogenaamden Tovenaar op eene pijnlijke wijze. - Eenige IJslanders kwamen bij hem, maar, nadien zij Heidenen waren, en zich niet wilden laten doopen, zoo verboodt hij hen weg te zeilen, en bewoog daar door eenigen den doop aan te neemen, vooräl Kiartan, die zeide dat hij het deed, om er 's Konings vriendschap door te verwerven. Nu kwam Thangbrand uit IJsland terug, en zeide, dat er geen hoop was om het land Christelijk te maaken, waaröver de Koning zoo vergramd wierdt, dat hij alle Heidensche IJslanders om wilde brengen, die bij hem waren, doch Kiartan hieldt hem daar van af, door zich te laten doopen.

Nu zondt de Koning Priesters en eenige gedoopte IJslanders naar IJsland, Kiartan en verscheiden anderen als Gijzelaars terug houdende; en toen wierdt het Christen geloof zonder tegenstand en bloedvergieting van het geheele IJsland in de algemee-

ne Gerichtsvergadering aangenomen. Leif, Zoon van Eric, die Groenland ontdekt had, liet zich mede bij Koning Oluf doopen, en bracht, tevens met eenige Priesters, de Noorwegers in Groenland tot het Christen geloof.

Dezelfde middelen, waarvan zich Oluf Tryggwesön bediende, bezigde ook Koning Oluf Haraldsen, de Heilige genoemd, daarna in Noorwegen, en bracht het daar door zoo ver, dat geheel Noorwegen, vóór zijn' dood, ten minsten uitwendig het Christen geloof beleedt.

Dat de stoute Noorman zich zoo liet boeijën, was grootendeels daar aan toe te schrijven, dat de Koningen steeds een groot getal Trauwanten en Volk van oorlog onderhielden, waarvan veelen Christenen waren, en allen bereid om blindeling het Koninklijk bevel te gehoorzaamen. De Koningen bedienden zich ook van list en Staatkunde, waaromtrent weldra nog meer gezegd zal worden. De Heidenen waren ook dikwijls zeer weinig verlicht in hunne leer, over 't algemeen wankelende en onzeker in het geloof, zoo dat zij geen gegronde redenen hadden tot tegenstand; waaróm ook weinigen van hun Martelaars wierden.

Men weet slechts gebrekkig, hoe de Zweedsche Koningen in deeze zaak te werk gingen; daar zij meer beperkt waren in hunne magt, dan de overige Koningen van het Noorden, en het Volk aldaar bovenmaate grooten invloed in de regeering had, waaróm zij zich genoodzaakt zagen, voorzichtiger

te werk te gaan. Toen dus in 1079 Koning Ingin Stenkils Zoon den grooten Tempel van Upsal in brand liet steeken, wierdt hij deswegen van de Gerichtsvergadering te Straengnaes weggedreeven en afgezet, en Blotswend, een Heiden, tot Koning in zijne plaats aangesteld. Nog in de 12de eeuw was Koning Erik Aarsael in Gothland een Heiden. In 1123 dwong de Noorweegsche Koning Sigurd de inwoners in Smôland, en in de streken van Calmar, om zich te laten doopen, en in 1129 nam de Deensche Prins Magnus van Thors Tempel, buiten twijfel op het Eiland Gulla, eenige groote stukken koper. Deeze, voetspooren van het Heidendom vindt men in Zweden niet, hehalven dat Dalecarliën nog omtrent 1100 Heidensch schijnt geweest te zijn, daar alle omliggende landen, zelfs Rusland, bekeerd waren, hoewel het laatste tot den Griekschen Godsdienst. Zoo verdween Odins leer daarna van zelve in Zweden, en de Zweedsche Christenen dwongen nu andere landen, gelijk Finland, in 1156, om Christenen te worden. De Staatkunde had mede een groot aandeel in de uitbreiding der Christelijke leer en de afschaffing van die van Odin. Zoo ondersteunde Keizer Lodewijk den vluchtigen Deenschen Koning Harald, en zocht hem op nieuw weêr tot zijn Rijk te helpen, om daar door de Deenen te verzwakken, en tweedracht onder hen te zaaijen; daarna overreedde hij hem van zich te laten doopen, door hem voor te stellen, dat de vriendschap tusschen hen daar door des

te grooter zijn sou, en de Christenen zoo veel te gewilliger om hem te helpen. Om de Zeerooverij te doen ophouden, en om de Zweeden te verhinderen van hunnen Nabestaanden in Denemarken te hulp te komen, gaven zich ook de Frankische Koningen moeite, om Zweden te bekeeren. Om dezelfde reden poogden ook de drie Otto's zeer, Denemarken over te haalen, en de laatste insgelijks eens Zweden, De Noorweegsche Koningen handelden, mede sterk uit dergelijke gronden, Harald hieldt zich aan Lodewijk, om door hem in zijn Rijk gevestigd te worden, en nam daarom op 't laatst de Christelijke leer aan. Om dezelfde reden, naamentlijk om der vriendschap wille des Keizers, liet de Jutsche Erik de Zeeroovers te recht stellen, en wierdt zelf een Christen. In hunne eigene Rijken bedienden zij zich ook van behendigheit. Swend Tweskiaeg zocht onder de hand de Grooten tot het Christendom te overreeden; en Oluf Trygwesön verzwagerde zich met hun tot dat einde, en bewoog hen daaröp, gelijk mede de Broederen zijner Moeder en zijn' Stiefvader, Christenen te worden, en deeze leer bij het Volk te bevorderen, en beloofde hun daarvoor, dat zij aanzienlijke en rijke mannen zouden worden. Te Gulething in het tegenwoordige Stift van Bergen sprak Oluf eerst alleen met de Stadhouders, om hen tot het Christendom te vermaanen; zij antwoordden, dat, zo hij geweld gebruikte, zij tegenstand gouden doen; doch zo hij hun bevorderlijk wilde

worden, en zijne Zuster Astrid aan hun bloedverwant Erling Skialgs Zoon wilde geeven, dat zij hem dan ook hier in dienstbaar wilden zijn. Nadat zij daaromtrent overeën gekomen waren, bevorderden zij de zaak in de Gerichtsvergadering, en bewoogen de boeren Christenen te worden, en zich te laten doopen.

Op deeze hier vermelde wijze zijn bijna alle Godsdiensten uitgebreid, de Christelijke in zijne eerste beginselen alleen uitgezonderd, daar dezelve aan-vabkelijk door wonderen en bewijsgronden, daarna door bewijsgronden maar van bijgeloof, daarna met geweld en alle overige genoemde middelen uitgebreid wierdt. De Hervorming wierdt ook voor een groot gedeelte door bewijzen te weeg gebracht, doch voor een ander merkelyk gedeelte voegden er zich de hier opgetelde middelen mede bij. In beiden ging men over van het slegtere tot het betere, 't welk de zaak zeer verligtte. Wij willen wenschen, dat in 't vervolg alle verbetering in den Godsdienst enkel vrijwillig door overtuiging en bewijsgronden geschieden mag. Deeze weg is wel langzaam, maar veilig, goed en onvergankelijk, de eenigste die tot het rechte doel brengt.

* *
* *

Bijlaage III.
Gustaaf Wasa,
een lyrisch treurspel,
ontworpen door koning Gustaaf III, en uit de
Zweedsche versen van Joh. Hendr. Kellgren in
Nederduitsche overgebracht.

Deze Bijlaage behoort tot het tweede Deel der Berichten Bl. 147 en 148.

Voorrede.

De twee volgende Uittreksels, en het Voorbericht van den Zweedschen Dichter zelve, zullen den Leezer genoegzaam onderrichten, van 't geen hij tot opheldering van dit stuk waarschijnlijk het liefst zou willen weeten.

Het eerste is getrokken uit KELLGRENS leven, door den HR. NILS VAN ROSENSTEIN, 't welk men voor het eerste Deel van 's Dichters in 1796 uitgekomene *Verzamelde Schriften* vindt. *Volgens Gustaafs eigene ontwerpen*, wordt hier gezed, *schreef hij daarna GUSTAAF WASA, de eer van het Zweedsch Lyrisch Tooneel, waardig den naam, dien het draagt, en de gebeurtenissen, die het in de gedachten terug brengt, en die nog nimmer zonder verrukking geleezen of overwoogen zijn.*

Het andere maakt een gedeelte van de Voorrede uit, die voor het tweede Deel van de *Ouvres Politiques, Litteraires et Dramatiques de GUSTAVE III*, welke in het voorleeden jaar te Parijs het licht zage, geplaatst is. *GUSTAAF III, na de onloochenbaarste proeven gegeven te hebben van zijne liefde voor de fraaije letteren, en de bescherming waarmede hij die verëerde, door het stichten der Zweedsche Academie, wilde daarenboven de bevordering der Taal nog verhaasten*

door de aanmoediging die hij aan de Dramatische voortbrengselen verleende, als de oeffening die het meest geschikt was, om de nauwkeurigheid, de bevalligheid en de zuiverheid der Taal te bepaalen. Deeze beweegreden alleen zou den Koning van het verwijt ontheffen, 't geen men hem heeft gelieven te doen, van con gedoelte van zijne uuren van uitspanning aan den smaak, die hij voor het tooneel had, te hebben toegewijd, indien hij zich niet tevens beijverd had, om op hetzelfde trekken der Geschiedenis voor te stellen, welke zijne Natie onder het bevel haarer grootste Koningen hebben onsterffelijk gemaakt, en den meed en het vuur te onderhouden, die haar tot die edele veerkracht geschikt maakten, welke hij heeft weeten te bestuuren. Niets was hiertoe eigeniardiger, dan onder het oog van een braaf en edelmoedig Volk het schouwspel van deszelfs, bevrijding van de Dwingelandij te brengen. Ook wierdt GUSTAAF WASA met eene verrukking ontvangen, die de heldendeugden der Zweedsche Natie, en het gevoel van haare waardigheid kenmeerkt. Na hier op met een woord gezegd te hebben, dat de Koning op het Zangstuk van GUSTAAF WASA dat van GUSTAAF ADOLF liet volgen, en dat hij bij het schilderen der groote Mannen, die tevens met deeze twee Vorsten ten tooneele gevoerd worden, zich minder aan schitterende verrukkingen overgaf, dan wel zich toeleide om gebeurtenissen voor den Schouwburg te bereiden, die door haaren aart reeds

luisterrijk genoeg waren, en waarvan juist de waarheid aan de Zweeden het gevoeligste genoegen gaf, voegt hij er dan nog deeze regels bij: *Het plan van GUSTAAF WASA, of Stockholms Verlossing, een Lyrisch Trouwspel, in 't Fransch met de hand van Gustaaf geschreeven, is door den Hr. KELLGREN, aan wien men den last gaf dit stuk in Zweedsche Versen te brengen, getrouwelijk gevolgd: Versen, wier kracht, gelijk hij dan met rede verzekert, de waardigheid van het onderwerp nong vergroot hebben^(a).*

De Voorrede eindelijk van KELLGREN luidt aldus: *Indien ooit een Tooneelstuk, 't zij men de belangrijkheid van het onderwerp beschouwe, of de stoutheid van het Plan, of de waardig herd der perfoonen, of de eeuwig gevestigde herinnering der gebeurtenissen, en den invloed der zelve op het geluk van geheel een Koninkrijk; - indien ooit eene Dramatische beërbeiding in alle deeze opzichten een' onderscheiden en in 't oog vallenden rang in de*

- (a) Of nu de GUSTAAF WASA in Fransche Prosa, die in de bovengmelde Werken van Gustaaf III gevonden wordt, naar dit eigen opstel des Konings gedrukt zij, dan wel of het eene Vertaaling zij van KELLGRENS Dichtstuk, durf ik niet bepalen. Hier en daar verschilt het van dit laatste, en is althans zekelijk korter; de beschrijvinge daarëntegen van Decoratië enz. iets langer.

Geschiedenis der fraaije letteren van Zweden verdiende: zoo waag ik te beweerden, dat deeze rang aan het Treurspel GUSTAAF WASA moet toebehooren. De oprechtheid van dit, vrij uitgesprokene oordeel zal mij tegen alle verdenking van eigen roem beveiligen, en het in een offer veranderen van eene schuldige verëering. In der daad, om met volle, kracht de uitgestrektheid der groote Omwenteling te omvatten, voor welke dit Drama bestemd is, en ze op het Tooneel in al haare hoogheid terug te roepen, tot een Schouwspel, waardig, om aan een vrij Volk gegeven te worden: hiertoe wierdt eene dubbele gelijkheid van geboorte en van Genie met dien Held gevorderd, wiens gedenkteken daar door van dezelfde hand op nieuw wordt opgericht. Maar om door zijne ziel een' weg tot de Lyrische uitdrukking der groote gevoelens te openen, die dit werk deden ontstaan: daartoe wierdt minder gevorderd een Dichter, dan een rechtschapen Zweed te zijn; en het is mijn eenige hoogmoed die eer te verdienen. Natien! wilt gij weeten, welken trap de verdiensten uwer nog leevende Regenten beklimmen, wilt gij hier in de onherroepelijke uitspraak der Nakomelingschap voorkomen, zoo geeft acht, met welk gevoel van verrukking of nijd zij de gedachtenis van groote Mannen onder hunne voorgangers beschouwen. Een slecht Monarch wenscht niets meer, dan tot den naam toe te kunnen uitdelgen van alle de helden, die zijn' Troon bezeten hebben, daar in 't tegendeel

een wijs en deugdsaam Koning, door hoogschatting en ijver voor de eer van groote Vooröuders, zich opgewassen toont om zelf met hun te kunnen vergeleeken worden.

De veränderingen in den weezentlijken loop der gebeurtenissen, welke de aart van een' Dramatischen arbeid verëischt, zijn van zulk eene geringe betekenis, en betreffen een zoo algemeen en bekend tijdperk, dat er, waarschijnlijk geen draaling uit voort zal komen. Alleenlijk heeft men het, beide, nuttig en aangenaam geoordeeld, om door eenige weinige Geschiedkundige aanmerkingen den Leezeromtrent een gedeelte der lotgevallen van de voorkomende Persoonen te onderrichten, of hun dezelve op nieuw voor den geest te brengen.

De aanmerkingen, die hier bedoeld worde, ontheffen mij van, den arbeid, van zelf eene Histotorische Inleiding voor dit Dichtstuk optestellen, te meer, daar de zaak niets minder dan onbekend is, en ik misschien in 't vervolg op dit tijdperk der Noordsche Geschiedenis, uit een ander gezichtspunt beschouwd, buiten dien terug zal keeren. Hier merk ik alleenlijk aan, dat Zweden het juk der in 1397 geslootene Unie van Calmar, welke de drie Rijken van het Noorden verëenigde, van begin af aan met ongeduld gedragen heeft, en dat, het, na, door de geheele 15de eeuw, dan eens onder Deensche Monarchen, dan weder onder eigene Vorsten of Rijksbestuurders gestaan, doch tevens onder geduurige binnenlandsche partijschappen gezwoegd te, hebben, in 1512 ein-

delijk den jongeren Sten Sture tot Bestuurder ontving. Het huis van Trolle, op dat der Sture's ijverzuchtig, hieldt het intusschen onder de hand met Denemarken; en de openlijke oproerigheid. van den Aartsbisschop Gustaaf Trolle, die deszelfs afzetting in 1517 ten gevolge had, lokte Koning Christiaan of Christjern II in het Rijk. Sten Sture sneuvelt reeds in het eerste gevecht, en Christiaan wordt in den aanvang van 1520 als Koning uitgeroepen. Doch gedurende de feesten der Krooning richt hij op den 4 en 5 Nov. het Stockholmsche Bloedbad aan, in welk hij, niettegenstaande de Amnestie die hij beloofd had, en onder voorwendsel van den Pausselijken Ban, over Zweden uitgesproken, te moeten volvoeren, 94 aanzienlijke lieden, zoo Geestelijke als Waereldlijke, op de markt van Stockholm laat onthoofden, en deeze wreedheid in verscheiden Provintiën herhaalen. De opstand van GUSTAAF WASA, welke het onderwerp van dit Zangstuk uitmaakt, en de verövering van het Slot der Hoofdstad, behooren tot het midden van 1523. Voorts is het Drama zelf te Stockholm op den; 19 Januarij 1786 het eerst vertoond. In mijner Vertaaling ben ik nauwkeurig de: maat der oorspronkelijke Dichtregels gevolgd; hoewel zonder den rijm: ten einde men zich des needs in de mogelijkheid bevinden zou, van het, door de Muziek, die ligtelijk zou te bekomen zijn, verzeld, op een' Vaderlandschen Schouwburg voor te stellen; waaröm het ook, afzonderlijk van deeze Berichten, uitgegeeven wordt.

Persoonen.

GUSTAAF ERICSSON WASA, Zweedsch Ridder, op den Rijksdag van Wadstena, in 1521 tot Bestuurder van 't Rijk verkooren.

CHRISTJERN H, met den toenaam van Dwingeland, Koning van-Denemarken en Noorwegen, Overweldiger van den Zweedschen Troon.

SEVERIN NORRBY, Groot Admiraal en Raad van het Deensche Rijk. Hij was een der grootste Oorlogshelden van dat tijdperk. Hij diende Christjern met eene onbeschroomde gehoorzaamheid, zoo lang zijne wreedheden hem niet van den Troon verwijderd hadden; maas toen Norrby geen hoop voor zijn' Heer meer over zag om die Troonen te herwinnen, van welken zoo veel daaden van dwingelandij denzelven hadden afgestort, geraakte zijne eerezucht in vlam. Hij handhaafde zich lang als Heer over Gothland, en zoude een gevaarlijk vijan voor Gustaaf I gebleeven zijn, zo niet Christina Gyllenstjema, zijne gevangene, een verbond met hem had willen sluiten. De moeite, die hij zich gaf, om de meesten des Zweedschen Adels uit Christjerns handen te verlossen, hadden hem veele vrienden gemaakt. Maar eindelijk,

door de Koningen van Denemarken en Zweden daartoe gedwongen, moest hij van Gothland afzien. Hij leefde federt als een vluchteling bij Christjern aan 't Hof van Karel V, en sneuvelde onder 's Keizers vaandels in de Italiaansche oorlogen.

CHRISTINA GYLLENSTJERNA, Weduwe van den Rijksbestuurder Sten Sture. Zij was de Dochter van den Rijksraad Nils Ericsson Gyllenstjerna ter van Vrouw Sigrid Eskilsdochter Banersdochter. Omtrent haar Vaderland maakte zij zich boven andere verdiend, Haare standvastigheid in tegenspoed, haar moed, haare geneegenheid voor het Rijk moeten haaren naam zoo geëerbiedigd als groot maaken. Op haar 19de jaar reeds Weduwe van den Rijksbestuurder Sten Sture den Jongeren, en Moeder van 2 kindereu, Nils, en Swante Sture, was zij de eenigste, die in de algemeene, verwarring het Rijk niet vergat. Zij verdedigde: Stockholm tegen Christjern II zeven maanden lang, en, schoon zij zich verlaaten zag van de voornaamste vrienden van haar Man, weigerde zij nog om 't hoofd onder het juk te buigen, tot dat de Burgerij, en zelfs het Garnisoen van 't Slot, haar tot het sluiten eener overeenkomst dwongen; en toen gaf zij tog het Slot nog niet over, eer zij in de Vredes - Amnestie alle de Heeren had laten insluiten, die zich aan Christjerns gezag nog niet hadden onderwopen;

on als deeze heilige belofte door den Tyran verbroken wierdt, droeg Christina haar lot met eene heldenmoedige standvastigheid, die haar het leven zou gekost hebben, indien de voorspraak van Severin Norrby haar niet gered had. Door deezen Admiraal gevangen naar Gothland gevoerd, weêrstonde zij ook met dezelfde vrijmoedigheid alle de aanbiedingen, die zijne eergierigheid haar deed, en die haar op dien Troon hadden kunnen terug voeren, op welken zij met Sture welêer gezeten had; maar de liefde voor het Vaderland verwon beide eierzucht en geneegenheld voor haare kinderen, die door de verheffing van Gustaaf I zich voor altijd van de waardigheid gescheiden zagen, die hun Vader zoo wel als hun Grootvader bekleed hadden. Na Christjerns ongeluk op vrije voeten gesteld, en in haar Vaderland terug gekeerd, 't welk door Gustaaf Ericssons Heldenmoed verlost was, bleef zij eene van zijne getrouwste onderdaanen; en daar zij op haar 19de jaar de grootse ziel en dapperheid betoond had, betoonde zij nu, 10 jaaren laater, de stilste en vroomste deugde (een zeldzaam voorbeeld in der daad!), en leefde in rust, na dat zij in een tweede huwelijk getreden was met den Rijksraad Johan Thuresson Roos, een' Zoon van den onrustigen en oproerigen Rijksmaarschalk Thure Jöransson Roos. Bij hem had zij een' Zoon, Gustaaf Johansson Roos, die bij de Krooning van Koning Eric XIV, tegelijk met Swante Sture,

haaren eenigsten Zoon van het vorig huwelijk, tot de Graaffelijke waardigheid verheven wierdt. Christina besloot haare roemrijke baan in 1559, twee maanden na den dood haares vervolgers, Christjern II, en een jaar vóór haaren Vriend en Voedsterzoon Gustaaf I, die haar mer zijne tedere betreuung verëerde.

CECILIA VAN EKA. Moeder van Gustaaf Wasa.

MARGARETA WASA, Gustaafs eenige Zuster, en Weduwe van den Rijksraad en Ridder Joachim Brahe. Zij overleefde haares Broeders verheffing. Door haar eerste huwelijk is zij de Stammoeder van het Brahesche geslacht. Zij huwde daarna voor de tweede reize met den Duitschen Ryksgraaf Johan van Hoya, een' der uitlanders, die de weldaaden van Gustaaf I met groote ondankbaarheid beantwoordde.

ANNA Thuresdochter BJELKE, Weduwe van Johan Monsson Nacht-en-Dag, Rijksraad en Stadhouders op het Slot van Calmar. Zij verdedigde dit Slot op denzelfden tijd, als Christina Gyllenstjerna Stockholm in haare magt had, en was, met deeze Weduwe des Rijksbestuurders, de eenigste, die Christjern weêrstand hoodt. Zij ontving Gustaaf Wasa in Calmar, toen hij, uit Christjerns gevangenissen ontvlucht, in Zweden terug kwam, om het uit de handen des Tyrans verlossen.

Zij gaf Calmar door geen Capitulatie over, maar wierdt naar Gothland gevangen gevoerd, toen Norrby het Kasteel bij storm veroverde.

LARS SIGGESSON SPARRE, Raad en Rijksmaarschalk van Zweden.	} Zweedsche Ridder van Gustaafs partij.
STEN ERICSSON LEJONHUFWUD.	} Zweedsche Ridder van Gustaafs partij.
GUSTAAF OLOFSSON STENBOCK.	} Zweedsche Ridder van Gustaafs partij.
ERIC FLEMMING.	} Zweedsche Ridder van Gustaafs partij.
AXEL POSSE TOT HELLERIS.	} Zweedsche Ridder van Gustaafs partij.
THORD BONDE.	} Zweedsche Ridder van Gustaafs partij.
KNUT ERICSSON KURK.	} Zweedsche Ridder van Gustaafs partij.
PEDER OLORSSON HÔRD TOT HÄRINGEN.	} Zweedsche Ridder van Gustaafs partij.

Sparre is de Stamvader van alle de tegenwoordige Sparres; hij was een der 6 Heeren, die tevens met Gustaaf Wasa in 1518 aan Christjern 10t gijzelaars gegeven wierden, toen deeze in Stockholm een mondgesprek met den Rijksbestuurder Sten Sture den jongeren honden zou; en die Chrisjern tegen alle recht der Volkeren als gevangenen naar Denemarken wegvoerde. Hij was Zoon van den Rijksraad Sigge Larsson Sparre tot Skoterby, en Vrouw Christina Mõnsdochter Nacht-en-dag. Hij was Gustaafs getrouwste vriend, en wierdt door hem bij zijn' dood in 1559 teder betreurd.

Lejonhufwud, de broeder van Koningin Margaretha Lejonhufwud, is insgelijks de Stamvader van alle de thans leevende Graaven van deezen naam

Zijne verschillende Gezantschappen naar Frankrijk, Engeland, Hessen en Denemarken, het vertrouwen van Koning Gustaaf, en het mistrouwen van Eric XIV, dit alles heeft hem even zoo vermaard in de Zweedsche Geschiedenis gemaakt, als het deel, 't welk hij nam in alle de aanmerkelijke gebeurtenissen van dat tijdperk. Hij wierdt doodelijk gekwetst op den 29 sept. 1568, bij de afzetting van Eric, en stierf twee dagen daarna. Na zijn' dood wierdt hij tot den Graaffelijken stand verheven, bij de Krooning van deszelfs Neef Johan III.

Stenbock was Raad en Maarschalk van het Zweedsche Rijk, en Stamvader van al de nu levende Stenbocken, een der voornaamste Zweedssche Vrijheeren bij Erics Krooning. Hij was tevens de Vader van Koningin Catharina Stenbock; en Zwager van Koningin Margaretha Lejonhufwud, door zijn huwelijk met Brita Lejonhufwud; dus beide Zwager en Schoonvader van Koning Gustaaf I.

Van Bonde stammen insgelijks alle de tegenwoordige Bondes af.

Hij, zoo wel als Kurck, Fleming en Posse, alle vier Rijksraaden, ondertekenden samen in 1523 de Verkiezings-acte van Strengnaes, door welke Gustaaf I tot Koning van Zweden verheven wierdt. Fleming voerde het bevel over de Zweedsche Vloot met eer en geluk.

Hôrd eindelijk was Zweedsche Rijksraad, en Gustaf stelde hem tot Stadhouder aan van het

Stockholmsche Slot, toen hij het van Christjens benden veroverde op den 21 Jan. 1523.

SWANTE STURE, Zoon van den Rijksbestuurder Sten Sture, was bij de verlossing van Stockholm nog maar een kind van 5 jaaren; hij wierdt in 't vervolg Rijksraad ten Rijksmaarschalk van Zweden, en Graaf van Stegeholm en Westerwick. Zijn verstand en doorzicht moet niet beantwoord hebben aan zijn goed hart, en aan zijne zucht voor 't Vaderland. Zijne trouw jegens Gustaaf I, wierdt op meenig eene proeve gezet, maar was nimmer twijffelächtig, hoezeer liefde en eergierigheid zich samen scheenen te verëenigen, om hem tot deszelfs vijand te maaken: want het was niet genoeg voor hem, dat hij Gustaaf de waardigheid zag bekleeden, die door de verdiensten zijnes Vaders en Grootvaders voor hem zelven bestemd scheen. Brandende van liefde voor Margaretha Lejonhufwud, en reeds met haar verloofd, moest hij haar echter aan Gustaaf als Gemaalinne overlaaten, en zich vergenoegen met Zwager van die te worden, wier Minnaar hij geweest was. Hij weigerde dikwijls met oprechtheid de Zweedsche Kroon, zoo wel toen hem Lubeck tot twee reizen toe zijne hulpe boodt, als vooräl en nog met meer verächting, toen de oproerige Dacken hem tot Koning wilde uitroepen. Na dat hij op zijn vijfde jaar aan de bloeddorstigheid van Christjern en aan de Staatkunde van Severin Norrby ontsnapt was, moest hij, in den hoogen ouderdom

van zestig jaaren, en toen hij de hoogste waardigheid van het Rijk bekleedde, zich en de zijnen een offer zien worden van Erics raazernij; en hij wierdt, te gelijk met zijn' Zoon Nils Sture, met 's Konings eigen hand op het Slot van Upsal vermoord, den 4 Meij 1567.

PEHR BRAHE, Zusterzoon van Koning Gustaaf, was eerst drie jaaren oud bij de verövering van Stockholm. Zijn Vader Joachim Brahe verloor zijn leven in het bloeabad van den 4 Nov. 1520. Zijne Moeder, Murgaretha Wasa, gaf bij haar tweede huwelijk haaren Zoon geheel in Gustaafs Voogdijschap over. Door deezen Koning wierdt hij tot de waar digheld: van Rijksraad verheven, en door Koning Eric XIV tot Graaf van Wisingsborg en Rijksdrost benoemd. Hij was Stamvader der Graaven Brahe: een geleerd man, die veel in de belangen van 't Rijk gebruikt wierdt, en zich in de gellerde waereld bekend gemaakt heeft door zijne Geschiedenis van Koning Gustaafs regeering.

ANDERS PEHRSSON, een rijk Mijn-bezitter te Rankhytre in Dalecarliën, dien Koning Gustaaf in zijne jeugd, en toen hij de Hooge Schoole van Upsal bezocht, gekend had. Hij was de eerste, bij wien Koning Gustaaf dienst nam bij zijne aankomst in Dalecarliën, en van wien hij toen bijstand en trouw genoot. Hij liet zich daarna verleiden om deel te neemen in den bekenden Dalecaïlischen oproer van 1531, bij gelegenhied van het uitleveren der klokken.

Een Deensche Krijgsherout.

Twee Officieren van Christjerns leger.

Een Wapendraager van Norrby.

Een Cipier.

Een Deensch Soldaat.

De Beschermengel van Zweden.

De Geest van Eric Wasa Eric Johanson Wasa tot Rydboholm, Rijks-raad van Zweden, en Vader van Koning Gustaaf I, was de eerste der Waereldlijke Heeren, die hun onschuldig hoofd moesten buigen onder de bijl des Scherprechters, toen Christjern de voornaamsten des Zweedschen Adels en der burgerij den 4 Nov. 1520 opöfferde.

De Geest van Sten Sture. Sten Sture de jongere ontving een doodelijk schot in de dij, in dat gevecht, waarin weêrstand gebooden wierdt aan Christjerns benden bij Bogesund; hij wierdt naar Strengnäs gebracht, waar hij op den 9 Febr. 1520 overleedt. Hij wierdt in de Ridderholmskerk begraven. Eenigen dagen na het Sockhohnsche bloedbad, en negen maanden na den dood des Rijksbestuurders, liet Christjern zijn lijk wederöm opgraaven, en hetzelfde in stukken houwen, om het op verscheiden plaatsen in het Rijk op staaken ten toon te stellen.

De Geest van Joachim Brahe.

De Geesten der twee jonge Ribbingen. Onder alle de wreedheden, die Christjern onder zijne korte maar bloedige regeering uitöeffende, was de moord der twee jonge Ribbingen de onmensche-

lijkste, en de minst noodzaakelijke tot zijne oogmerken. Deeze beide onschuldige offerhanden van den Dwingeland waren de Zoonen van Lindorm Ribbing, de ééne 8, de andere 5 jaaren oud. Toen de jongste Broeder het bloed des oudsten zag vloeijen, zeide hij tot den Scherprechter: *Mijn lieve man, bemorst mijne kleederen zoo niet, ik zal door mijne Moeder bekeeven worden.* De Scherprechter wierdt hier door zoo getroffen, dat hij het zwaard weg wierp; doch Christjern liet terstond een' anderen roepen, die eerst het kind onthoofde, en toen den man, die medelijden gevoeld had.

Gevangene Weduwen en Kinderen op het Slot van Stockholm.

Heeren en Vrouwen van Christjerns Hof.

Zweedsche Ridders en Soldaaten.

Soldaaten van Christjern.

Geniën in den Tempel der Onsterffelijkheid.

De Geesten der Zweedsche Heeren, die in het bloedbad van Stockholm vermoord wierden.

Blijde en gelukkige: Droomen.

Schrikkelijke en ongelukkige Droomen.

Het Tooneel is te Stockholm.

**Gustaaf Wasa.
Eerste bedrijf.**

Eerste tooneel.

Het Tooneel stelt een gewelf onder het Slot van Stockholm voor, waar de Vrouwen, Weduwen en Kinderen der voornaamste Zweedsche Heeren door CHRISTJERN gevangen gehouden worden. Dit onderäardsche gewelf is slechts door ééne lamp verlicht, welke een zwak en treurig schijnsel verspreidt. Bij de opening van het Tooneel ziet men, midden in de gevangenissen, GUSTAAFS Moeder CECILIA VAN EKA, tevens met haare Dochter MARGARETHA WASA, JOACHIM BRAHE'S Weduwe, die haaren Zoon, den jongen PEHR BRAHE, in de armen houdt. ANNA BJELKE zit vlak bij haar. Men ziet de overige Zweedsche Vrouwen hier en daar met haare Kinderen op steenen zitten. Alle vertoonan blijken van de uiterste droefheid en wanhoop.

CECILIA VAN EKA. MARGARETHA WASA. ANNA BJELKE. DE OVERIGE GEVANGENE VROUWEN EN KINDEREN.

CHOOR.

Hemel! Hoor in d'angst ons gejammer!
Zijt gij de troost der verdrukten niet meer?
Zendt ons wraak, of neem ons 't leven,
Breek ons het juk, of eindig ons lot!

CECILIA.

Mijn Zoon! Die bloozende zult draagen
Den last van een' doorluchten. naam,
Ik sterf - maar niet omhelsd door u,
Gij leeft - maar 't is een eerloos leven.

MARGARETHA.

Mijn Broeder!

CECILIA.

Zoon!

BEIDEN.

Ach! onze stem
Verliest zich in dees' diepe graven;
Ons klaagen dringt niet tot uw hart!

CHOOR.

Ons klaagen dringt niet tot den Hemel;
De dood alleen is onze troost.

MARGARETHA

die kaaren Zoon omhelst..

O-gij, geboren om te lijden,
Mijn Zoon! Wat zal uw noodiot zijn?

TE GELIJK

met de overige Vrouwen, die alle met tederheid haare Kinderen in de armen drukken.

Gij teder kroost! Dat ons ter zijde
Uw jonge klaagstem ook verheft:
Uw leven zal in traanen slijten,
In armoê, smaad en slaavernij.
Hoe-bloedt het hart van uwe Moedren;
Dat z' u geboren zien tot lijden,
Tot offer of tot slaaf bestemd!

CECILIA.

Maar zal der keetnen last ook onze zielen drukken?

En kennen wij ons bloed niet meer?

Ja, Gustaaf^(a) is mijn Zoon; - hij leeft; - nog zal zijn moed

Ons uit den kolk der slaavernij ontrukken.

MARGARETHA.

Wat will eens enklen Eedlen deugd

Tog tegen voorspoed van Tyrannen!

Hij stort zich maar met schande neêr;

't Gaat alles heen, - hij zelf, zijn naam en Vaderland.

- (a) Men leune blj deezen naam, gelijk in het Zweedsch, op de eersle syllabe, behalven wanneer ik Gustááf geschreeven heb.

CECILIA.,

De haat eens Volks misschien, dat vrijheid kan waardeeren!
De kreet van d'algemeen en nood!...

MARGARETHA.

Die haat is zonder magt, die kreet heeft geen vermogen,
En Zweden is niet meer, na zijner Sturen dood.

CECILIA.

Men zegt, dat Sture's Zoon in zijnes Moeders armen
Bij onze bergbewoondren schuilt;
Dat wraak, en wraak alleen deez' Volks verlangen zij.

ANNA.

Misschien zal God zich nog ontfermen,
En de verlossing is nabij.

CECILIA EN ANNA.

Ach ja! - de Hemel heft uit eenes Dwing-lands strikken
Zijn leven niet vergeefs gered.

ALLE DRIE.

Moog', teder wicht! Uw naam, uw jeuge en uw gevaaren
Beminlijk u tot voormuur zijn!

CHOOR.

Gij laatste hoop der onderdrukten,
 Om wraak over hun Beul te zien;
 O laat die blijde straal niet vlieden,
 Die tot ons hart den ingang vondt!

Tweede tooneel.

DE CIPIER. EEN SOLDAAT. DE JONGE ZOON VAN STURE. DE VOORIGEN.

CECILIA.

De grendelen der deur van deez' spelonk gaan los.
 Wie is de droeve prooi, die 't licht weêr mist der Zon?

EEN SOLDAAT,

een Kind aan den Cipier overgeevende.

Ik koom aan uwe zorg een dierbaar pand betrouwen;
 Het lot, dat hem verwacht, zal zich wel ras ontvouwen.

CECILIA.

Een Kind! - o goede God! De jonge Sture! - Voort!
 Voort, haasten we ons naar 't graf; - mijn Zoon is dan verslagen.

MARGARETHA.

Ach! zou de Hemel ons geheel de wraak onthouden!
 En dit was dan de hulp, die ons te wachten stond!

De voornaamste Vrouwen omringen het Kind, en drukken het in haare armen; de overige strekken haare handen naar den Hemel, en omhelzen haare eigene Kinderen.

CHOR.

O God! Die onze bittere rampen
Ten hoogsten top hebt opgevoerd,
Ach wilt ons nu den dood niet weigren,
En eindig ons ellendig lot!

Derde tooneel.

EEN OFFICIER DE VOORIGEN.

DE OFFICIER.

Rampzaalgen! onderdrukt uw klaagen,
't Is nieuwe misdaad! - Voort! Verzelt naar Christjern mij;
Uw vonnis en uw straf zal men u daar doen hooren.

CHOR.

O zo gij ons ten dood kooft leiden,
Welään! met blijdschap volgen we u,

MARGARETHA,

terwijl zij haaren Zoon omhelst.

Mijn Zoon! 't moorddaadig ijzer
Maait straks uw leven af in d'aanvang van zijn' loop!

CECILIA EN ANNA,

terwijl zij den jongen Sture en Pehr Brahe omhelzen.

Meêdoogenswaardig Kind, u in het graf te volgen
Is onze laatste hoop.

ALLE DRIE.

O, zo gij ons ten dood komt leiden,
Weet dan, 't is onze laatste hoop.

DE OFFICIER.

Kom! toeft niet langer hier; uw Koning wacht ulieden.

CHOR.

De dood, de dood is onze hoop,

(zij vertrekken alle.)

Vierde tooneel.

Het Tooneel stelt de voornaamste Zaal op het Slot van Stockholm voor, tot een Feest toebereid. Onmiddelijk na zijn Hof, en van eene wacht omgeeven, verschijnt Christjern, en plaatst zich op zijn' Troon. Eene meenigte Volks heeft zich tot het Feest verzameld.

CHRISTJERN. HET VOLK.

CHRISTJERN.

Na dat er zestien jaar verliepen
In krijgsgevaaren, zorg en last,

Zie 'k billijk mijne wraak geheel haar doel bereiken,
En Zweden draagt volkomen 't juk.
Dat eedle bloed, dat van zijn hart-aâr stroomde,
Laat, nu voor eeuwig, veilig in mijn magt een zwak
En ziekelijk ligchaam, dat gehoorzam keetnen torscht,
Sins mijn verborgen list hem al zijn kracht ontroofde.
De deugd des stouten Goths, zijn onverschrokken moed,
Zijn haat van uitlandsch Koningsbloed,
Zijn zucht voor 't loon der zege, en spot met doods-gevaaren:
't Week alles voor mijn hand, die 't zekerder verstond
Het loos staatkundig net met oorlogstuig te paaren,
En 't staal van mijne beuls, met mijnes heirs ontzag.
Sten Sture is reeds niet meer; en ketenen bewaaren
Zijn Huisvrouwen zijn' Zoon, ten doel voor mijnen schimp,
Gijlieden, stoute schaar van Deenen,
Wier luister, als mijn magt zich verder uitbreidt, klimt,
Koomt, gaat met vreugde, zang en dans,
Mijn log en uw geluk op deezen dag vermelden.
Mijne eer moog' der verslaagnen smaad,
Uw blijdschap hunne plaag vergrooten!
Moog' 't kind van smert vergeefs een plek

Voor zijne stille traanen zoeken!
 Ja moog' de slaaf, beängst, verschrikt,
 Bij 's Vaders rookende asch zien vreugdevuuren gloeijen!
 En, in het stof geboogen, beeven,
 Dat weêr op nieuw de vlam gedoofd word' door zijn bloed!
 Het zal een wellust voor mijn oogen,
 En voor mijn hart een wellust zijn,
 Uw juichend vreugdgezang te hooren,
 Bij mijner knechten klaaggeschrei.

CHOR VAN HET VOLK.

d'Eer onzes Helds zij hoog gepreezen!
 Laat hondert Volkren door de Maar
 Verbaasd zijn goote daaden leeren!
 Laat d'angst, bij dit ons feest-gezang,
 Wanhoopig zijne keetnen wringen!
 Gehoorzaamheid hem offren brengen,
 En vrijheid siddren op zijn woord!

(Ballet)

EEN VROUWEN-STEM.

Door uw wijsheid, moed en sterkte
 Sloegt ge een' trotschen vijand neêr.
 Moge in d'overwinnings-tent
 Nu de kalmte uw vreugd vermeêren;
 En dit Volk, te vreden, blij,
 Deezes Konings deugden eeren,
 Die zijn' luister heeft hersteld!

EEN MANS-STEM.

Stout gingt ge op 't veld des strijdens
 Den heiren te gemoet:
 Uw stem riep ons tot koenheid,
 Gij lachte om 't doodsgedreig:
 Zij vlooden voor uw vaandel,
 En vielen u te voet.

CHOR.

d'Eer onzes Helds zij hoog gepreezen! enz.

Vijfde tooneel.

SEVERIN NORRBY. DE VOORIGEN.

NORRBY,

met drift op het Tooneel komende.

Monarch! 't is nog geen tijd des vredes vreugd te smaaken;
 De baan van uw Triumph heeft nog haar grezen niet.
 De stromen dreigen nog te schudden
 Dien troon, waar ge onlangs eerst met zoo veel moeite op klomt.
 Een vreeslijk krijgsgedruisch hoort men van alle kanten;
 Reeds stort een strijdre hoop, met vliegende banier,
 Uit aller bosschen schoot, van alle klippen-toppen,
 Als een verbolgen stroom op de open velden neêr.
 En Gustaaf Wafa wordt aan hunne spits gezien;
 Hij scherpt in hun den moed, beteugelt hunne driften,

Geeft hun verspreiden loop een's meer bepaalden regel.
 Mijn Koning, toeven wij niet meer
 Om op hun aanval 't oog voorzichtiglijk te houden.

CHOR VAN 'T VOLK.

Zie, Hemel! onzen nood; koom, Hemel, ons beschermen!

CHRISTJERN.

Vertsaagde schaar, die zonder moed en ziel
 Niet waardig de eere zijt, dat Chrisjern u gebiedt;
 Ik leef! -

(hij staat op van zijn' troom)

En gij, gij waagt te vreezen!
 Hoe! Zou dan niet mijn handslechts in een oogenblik
 Een' hoop vermeetle schelmen straaffen!
 Verzameld zonder keus, en zonder plan bestuurd?
 Naar grooter zege gingt uit dringender gevaar,
 Geeft last, dat meer versterking naadre
 Bij wallen, muuren, toren, slot.
 En moog' deeze oproers-troep alleen tot morgen vroeg
 Naar zijnen dood, zijn vlucht en zijne keetnen wachten!

(Tegen één' der Officieren, die bij hem staan)

Breng spoedig de gevangnen hier,
 Die in de Slots-gewelven zuchten.

Zesde toneel*CHRISTJERN. NORRBY.***NORRBY.**

Mijn vloot verwacht hen gins. Mijn trouw, die altijd waakt,
 Heerft hen met zorg behoed, en raadt, dat men hen spaare,
 Als borgen voor uw veiligheid.
 De hoofdstad wankelt reeds in haar gehoorzaamheid;
 Er zweeft een nieuw gevaar al dreigend om uw' schedel.

CHRISTJERN.

Hoe? gaat dat woord tot mij? Weet, laffe Hoofdman, weet,
 Het past een's Christjern niet voor een' Gustááf te beeven.

NORRBY.

Mijn Prins, zo eertijd zich wel eens
 Uw goedheid neêrliet, om mijn raadslag aan te hooren.
 Zoo laat mijn ziel nu toe zich te uiten zonder dwang.
 'k Verstaa, mijn bloed voor u op 't slagveld veil te bieden;
 Maar niet u als een Hoveling
 Te vleiën, en vooral 't gevaar,
 Door valsche hoop, voor u bedriglijk te verbergen.

Ik weet, wat gij, mijn Prins, met recht verwachten kunt
En van u zelf, uw heir, en meest nog van uw voorspoed.
Maar voorspoed voerde een' Vorst wel eens ten top van eer,
Om hem op 't diepst daarna in d'afgrond in te storten.
Daar is, geloof me, een magt, die doorgaans hooger geldt,
Dan 't losse krijgsgeluk, en al 't gekochte heir,
Die boven 's menschen kring de zwakke deugd doet rijzen,
Die 't wapenlooze kind op Helden zege geeft,
En die, hoe meer gedrukt, hoe sterker weder uitbot; -
 En deeze magt is Vrijheidsmin.
Verächt een Volk tog niet, dat, door haar vlam ontstoken,
 En voorgelicht door Gudtaafs moed,
Ter wreeking van zijn leed, en van zijns Adels bloed,
Een leven, 't welk het haat, met wilde vreugd zal waagen.
Misschien verbeeldt ge u nog te vinden in Gustááf
Den jongling zonder drift, en aanzien en vermogen,
Die eertijds in uw magt zich vondt als gijzelaar.
 Maar neen, hier in bedriegt ge u zeer.
In onspoed en gevaar heeft hij zijn deugd geoeffend;
En reeds beproefde ons Volk met schande en met verbaazing,

Bij Köping, Westerôs, en 't laatst op Sala's veld,
 Wat men moet vreezen van zijn hand.
 Een Sture schijnt op nieuw weêr uit het graf te rijzen,
 Die tot zijns land verlossing kooft.

CHRISTJERN.

Mijn Vriend, ik vat geen enkel woord
 Van dit gevaaren-heir, die voor uw oogen zweeven,
 Hoe! Daar mijn veilge magt op vrees gegrondvest is;
 Daar Zwedens Riddrenschaar voor zwaerd en bijlen bukte;
 En 't Volk, van steun beroofd, verdiept in schaamte en armoe,
 Ter aarde nederviel, al kussende mijn trêen:
 Hoe! Norrbij, durft gij dan wel denken,
 Dat die rampzaalge troep mijn magt zou kunnen krenken?
 Een enkle blik mijns oogs kan hen
 Den poel des doods ter neder zenden.
 't Zegt alles aan mijn' Troon een eeuwge sterkte toe,
 Nu deeze schelm, wiens spoor ik vruchtloos op liet zoeken,
 Nu Gustaaf heden zelf in zijn verdwaazing gaat
 't Getal vergrooten van mijn offren.
 Gij ken deez' vaste Burg; gij weet, de grootste magt
 Is veel te zwak voor zijn verövring;
 Gij weet ook, tot wat top ik hier het vreezen bracht.
 Maar zo dit niet voldeed om 't Volk in toom te houden,

En zo men 't minste spoor tot eenig oproer vondt:-
 Zoo stilt men alles immers ligt;
 Laat slechts wat hoofden meer voor 't zwaerd der beulen spingen.

NORRBY.

't Is waar, dat Stockholm geen gemor
 Bj 't keten-torschen uit; 't gehoorzaamt, en vertwijffelt;
 Maar weinig zegt de trouw, die d'arm des beuls verwekt.
 Reeds waagt, met Sture's Zoon, de moedige Christina,
 Die in een Vrouwen borst de deugd van Helden draagt,
 Christina, die zoo zeer aan 't Zweedsche Volk behaagt,
 Haar medeburgers op te wekken,
 Om kracht te zaamlen, moed en troost.
 De hoop dringt in de borst des slaafs,
 De wraake tintelt in zijn oogen,
 Nu hem haar stoute stem de vergewissing geeft,
 Dat Gustaaf tot zijn redding nadert.
 Uw hand, voor 't bloedbad uitgestrekt,
 Was toen misschien wel min voorzichtig,
 Toen deeze Vrouw niet met den Raad en haar geslacht
 Hetzelfde aaklig noodlot deelde.
 Maar sins de dag der wraak verdween,
 Zoo laat de zachtheid nu in haare plaats regeeren.

Ja, Prins, het is geen bloed, het is geen strengheid langer,
 Die thans uw Troon versterken kan.
 Alleen te moorden, te vernielen,
 Zijn' scepter van de bijl te maaken,
 Den angst tot zijner wenschen tolk,
 Kan ras het onderdaanigst Volk
 Tot raazernij en oproer brengen.
 Heeft nooit een overtreeder hoop,
 En weet de wraak van geen bedaaren:
 Zoo zoekt de slaaf het juk te breeken;
 En 't geen aan moed en sterkte mangelt,
 Wordt door zijn wanhoop aangevuld.

CHRISTJERN.

Tot welk een weeke deugd wilt gij mijn borst verzwakken!
 De slaaf, die, heden nog in ketens voorgesleept,
 Noch klaagen durft, noch zuchten loozen,
 Zal morgen, doór de hand zijns Heers gestreeld,
 Zijn recht van oppermagt in snooden twijffel trekken,
 En iedre zachtheids proef als proef van vrees verklaaren.
 Die waarheid wies in kracht door alle tijden heen,
 Dat men door laf heid slechts een' Troon verliezen kan.
 Gij kent tog het regeeringsstelsel,
 Aan 't welk, zoo lang ik heersch, ik steeds de voorkeur gaf:
 Dat men met straffen meer, dan door het oorlogszwaard,

Niet slechts den moed van 't Volk, maar ook zijn deugd doet kwijnen.
 Want had de slaaf maar hoop met eer te kunnen sterven,
 Mijn Vriend! hij leefde niet als slaaf.-
 Gij zelf, mijn hoogmoed, d'oorlogs-kansen
 't Moet alles mij ook nu hetzelfde middel raaden,
 En niet doen aan de gunst van het geluk
 Een kroon vertrouwen, duur gekocht met mijne rust:

(De Gevangenen komen.)

zevende tooneel.

CECILIA. MARGARETHA. ANNA. DE JONGE STURE. GEVANGENE VROUWEN EN KINDEREN. DE VOORIGEN.

CHRISTJERN,

die zijne rede tot Norrby vervolgt, op de Gevangenen wijzende.

Zie daar de vaste burg, die mijnen Troon zal schraagen,
 Zie daar d' onfeilbre magt, die mij de zege brengt!

CECILIA,

die met trotschheid Christjern nadert.

Welään, wat toeft gij? volg uw roeping op, Barbaar!
 Het past een' Dwingeland geen weêrloozen te spaaren.
 Geweld heeft u mijn Vaderland
 In nood en ketens doen verdiepen;

Mijn Zoon moest voor uw listen bukken,
 Mijn Man voor uwer beulen hand;
 En zoudt gij dan een vrouw vergeeten,
 Die deezer Helden moed ontstak?
 Neen spoedt u, laat het moordblok stroomen
 Van uwes laatsten offers bloed!

CECILIA, MARGARETHA EN ANNA.

Ja, spoedt u, laat het moordblok stroomen
 Van uwes laatsten offers bloed.

CHOR.

Ja, spoedt u, laat het moordblok stroomen
 Van uwes laatsten offers bloed.

CHRISTJERN.

Hoe! trotsche! zal ik langer lijden
 Uw stoutheid en uw smaad-geschrei?
 Neen, vruchtloos, in zijn raazernij
 Zal Gustaaf voor uw redding strijden.

CECILIA, MARGARETHA EN ANNA.

CECILIA.

Tegelijk. { Mijn Zoon, zoo leeft gij nog! gij leeft, en gij zijt vrij!

MARGARETHA.

Tegelijk. {Mijn Broeder leeft dan nog! hij leeft, en hij is vrij!

ANNA.

Tegelijk. { Hoe? Gustaaf leeft dan nog! hij leeft en hij is vrij!

ALLE DRIE.

Van nu af zal de dood ons minder pijnlijk zijn.

CHRISTJERN.

Uw dood? Vermeete hoop! - en waagt gij 't dan te denken,
Dat ik mijn ongelijk niet beter wreken kan?
Neen, siddert! Christjern meent het leven u te schenken,
Een leven in gebrek, verächtning en in ramp....

Tegen de Wacht.

Wacht! gaa, en breng mij Sture's Weduw In deeze zaal.

NORRBY,

met ontroering.

Maar hoe?

CHRISTJERN,

ter zijde, tegen Norrby.

Zij zelv' moet Wafa's val
Bespoeden, diep verlaagd, en strijden voor mijn zaak;
Zijn stoutheid moet zij zelv' doen beeven,
Door 't vreezen voor eens Moeders lot;
Ja, zo hij van een' Zoon nog 't minst gevoel behoudt,
Zal haast zijn eigen hand met drift om keetnen vraagen.
't Is niet genoeg met wapen-dwang
Zijn' stouten aanhang neêr te storten:

Noch dat de God der overwinning
 Zyn' dood bereide en Zwedens val;
 Neen, ook zijne eer zal ik verwoesten,
 Bevleken zal ik zelfs zijn deugd,
 Terwijl 'k zijn zwak gemoed verleide
 Om trouwloos zijnen eed te breeken
 Aan een bemind Geboorteland.
 Al wat mijn hart het meest behaagde,
 Mijn wraak en gramschaps raazernij,
 't Zegt me alles, dat van mijne dagen
 Deez' dag de zaligste zal zijn.

(Hij ontnemt den jongen Sture aan Cecilia, en laat hem in 't midden der Wacht verbergen.)

Achtste tooneel.

CHRISTINA GYLLENSTJERNA. DE VOORIGEN.

CHRISTINA.

Lof der Voorzienigheid, die nooit heeft nagelaaten
 Te hooren des verdrukten beê!
 Verschrik, Tyran, verschrik! reeds is uw loon bereid;
 Het wacht u in der wreekren handen.
 O ja, het uur is eindlijk daar,
 't Welk God heeft vastgesteld om Zwedens juk te breeken:
 Zie van dien toren neêr, ken Gustaaf en zijn Heir.
 En weet, hij is het, die uw scepter zal vergruizen.
 Barbaar, die 't nooit nog hebt verstaan,

Om door een andre magt dan list en moord te heerschen,
 Gij zult weldra een' Held aanschouwen,
 Die enkel overwint door deugd en dapperheid.

QUATUOR.

CHRISTINA, CECILIA, MARGARETHA EN ANNA.

Gij ziel eens Mans, zoo hoog in eere!
 Gij schimmen van een; Heldentroep,
 Die Zwedens hoop voor deezen waart!
 Ach haast u, haast u thans terugge.
 Gebiedt des gantschen Afgronds Heir
 Om in des Dwinglands hart te raazen,
 En voor zijn denken, voor zijn' geest,
 Steeds uit te breiden dat verbaazen,
 Dat altijd 's ondeugds pad verzelt!

CHOR.

Gebiedt des gantschen Afgronds Heir,
 Om in des Dwinglands hart te raazen,
 En voor zijn' denken, voor zijn' geest,
 Steeds uit te breiden dat verbaazen,
 Dat altijd 's ondeugds pad verzelt!

Christina, cecilia, margaretha en anna.

En gij, die aan gevallen slaaven
 Met moed eens reddende armen boodt;
 Gij stoute Zweedsche Ridder-zielen,
 Carl Knutson! Puke! Engelbrecht!
 Gaat, zweeft over Gustááfs baniere,

Gaat, zet hem hevig aan in 't strijden.
 O mogt uw voorbeeld, mogt uw naam
 Bij uwe Landsliên 't vuur doen branden,
 Dat hen door niets dan de eer der wapnen
 Doet redding zoeken van hun juk.

CHOR.

Gaat, zweeft over Gustááfs baniere,
 Gaat, zet hem hevig aan in 't strijden!
 O mogt uw voorbeeld, mogt uw naam
 Bij uwe landsliên 't vuur doen branden,
 Dat hen door niets dan de eer der wapnen
 Doet redding zoeken van hun juk.

CHRISTJERN,

tegen Christina.

'k Beklaag slechts, en heb medelijden
 Met d'uitval van zoo zwakke en ijdlle een raazernij,
 En wil geen andre wraak van uwe stoutheid neemen,
 Dan dat gij zelve, in mijn belang,
 't Verderf van uw partij weldra bevordren zult.
 Gaa, spoedt u, vlieg naar Gustaafs leger;
 Zeg, dat ik in mijn magt het lot heb van zijn Moeder;
 Wijs hem van daar de plek, waar zij haar kerker heeft;
 Zeg, dat de dolk reeds is geheven,
 Die 't hart doorbooren zal, waar onder zij hem droeg,
 Zo hij tot morgen vroeg nog toeft voor Stockholms muuren;

Maar zo zijn misdaad hem berouwt,
En zo, nog eer de dag ten eind snelt,
Zijn rukloos Heir, verstrooid, daar heen vliedt voor mijn oogen:
Dan zal ik nog, uit d'onverdiendste gunst,
En moê van bloed te laten stroomen,
De Moeder vrij doen gaan, 't verraad des Zoons vergeeten.

CHRISTINA.

Geen plaagenheir strekte ooit zijn woede verder uit!
Tyran! en 't is aan mij dat gij een' last durft geeven,
Een' last, dien de Afggrond zelv' afschuwlijk vinden zou?
Wie? ik tot Zwedens val een schandlijk werktuig worden?
Ik, in de hand eens beuls van mijn geheel geslacht? -
Wie? ik de deugd eens Helds verleiden,
En strikken voor zijn voeten spreiden,
Den dood gaan brengen in zijn ziel?
O neen, Barbaar, gij kent mij niet.

CHRISTJERN,

Ik ken uw gantschen haat, en uw vermeetle woede;
Maar ook de hand, die weet uw stoutheid te bestuuren;
Gaa, overweeg ze wel, uw zwakheid en mijn magt;

Een pand, een dierbaar pand zal mij voor alles instaan.
 Uw Moeder-hart, Mevrouw - genoeg - gij ziet het middel,
 't Geen ...

*Hij heft den dolk over haaren Zoon om hoog, wien Norrby tot nu toe voor haar
 verborgen had gehouden.*

CHRISTINA,

met de hevigste ontroering.

Wreedaard, hoe? mijn Zoon!
 CHRISTJERN, *koel.*
 Gij kunt zijn leven spaaren.
 Doe, 't geen ik u heb opgelegd. -
 Gij, Norrby, spoedt u, gaa, verkondig aan die trotschen
 Het toppunt van mijn wraak, als loon van hun bedrijf:
 Dat hen de dood verwacht, en dat berouw alleen
 Voor hun dit oogenblik nog kan genaâ verwerven.

(Hij vertrekt.)

Negende tooneel.

Christina. Norrby. Cecilia. Margaretha. Anna. De jonge sture. Gevangen vrouwen en kinderen.

CHRISTINA.

In boeijen van den Troon gestort,
 Gescheiden door de bijl van Man, geslacht en vrienden,
 En nog bezoedeld met hun bloed,
 Zie 'k voor mijn hart geen' steun, geen enkle toevlucht over.
 Gij, laatste hoop, die me overbleef,
 Mijn Zoon, mijn troost in onheils dagen,
 Hoe! heeft de deugd dan zulke wet ten,
 Dat ik uw bloed vergieten moet?
 Mijn Zoon! zal dan uw teedre borst
 Van mij den laatsten doodsteek dulden? -
 Neen, neen, te ver gaan deeze plichten;
 'k Ben Moeder, en ik mag niet strijden
 Met 's harts geroep, en de Natuur.

(Tegen Norrby.)

Ach! in deeze angst, Mijn Heer, roep ik uw deernis aan:
 'k Heb uit die deugd geleerd, die Norrby's hart bestuurt,
 Den Vijand van den Held te scheiden:
 'k Zag des verdrukkers vriend als des Verdrukken steun.

Neen, nimmer was 't met uw genoeg,
Dat 's wreeden Christjers hand die gruwlijke offren bracht.
Met dapperheid in 't heetst van 't strijden,
Weet gij uw Konings schild te zijn,
Maar zonder ijzing niet 't aanschouwen
Eens Dwingelands onmenselijkheid.

NORRBY.

Het vreeslijk plaagen-heir, die thans uw ziele drukken,
Doen me u beklagen, doch ik kan niet meer dan dit.
Uw deugd verdiende blijder dagen.
Maar deugd is misdaad waar de wil eens enklen heerscht.
In 's voorspoeds schoot veelligt, bekroond met zege-kranssen,
En in een kalme rust, die strengheid noodloos maakt,
Leedt Christjern van mij wel een weinig tegenstand.
Maar, daar er heden weêr een onweêr zich verzamelt,
Dat en zijn leven, en zijn' Troon bedreigen kan:
Zoo neem ik raad van niets, dan slechts van zijn gevaar;
En, tolk van zijne wraak, ontroer ik - maar gehoorzaam.

CECILIA,

tegen Christina.

Vergeet de Moeder, denk slechts aan uw slaavernij,
 Aan die van Zweden; - hoor de stem, die God laat hooren:
 De stem, die wraak roept uit het graf van uw Gemaal.
 Verbiedt mijn' Zoon, door zwakheid te verneedren
 Het bloed, dat hem het leven gaf.
 Zeg hem, dat, zo ik buk voor mijner beulen zwaard,
 Mijn stof door zijn' Triumph tog eer zal oogsten.

QUINTET.

CHRISTINA, CECILIA, MARGARETHA, ANNA.

Liefde voor een Vaderland!
 Schoon gevoel, en reine vlamme!
 Schraag { haar moed, en } { haar vermogen
 Schraag { mijn moed, en } { mijn
 Om, tot zwakker slaaven schimp,
 't IJslijk offer thans te waagen,
 Dat gjevordert van { haar deugd.
 Dat gjevordert van { mijn deugd.

NORRBY,

ter zijde.

Liefde voor een Vaderland!
 ô Hoe magtig is uw vlamme!
 Hemel! kunnen zoo veel rampen
 't Loon zijn van zoo schoon een deugd!

CHRISTINA,

tegen Norrby, na dat zij met traanen haaren Zoon omhelsd en hem in Cecilia's armen gelaaten had.

Koom, Norrby, haasten we ons; uw hart zal ras beslissen,
 Of ik de liefde van een' Sture niet verdiende.

(Zij verlaaten allen het Tooneel.)

Tweede bedrijf.

Eerste tooneel.

Het Tooneel stelt de Tent van Gustaaf voor; in welke men zijn bed ziet, met een beeren-vel bedekt, en zijne Wapenen aan het hoofden-eind hangende. Door de Tent, die open is, heen, ziet men van achteren een gedeelte van Gustaafs leger, opgeslagen op het Monniken-leger. Aan de eene zijde is een Zeeboezem, aan de andere een gedeelte der stad. In de diepte van het Tooneel ziet men een gedeelte van het Deensche leger; en, geheel in het verschiet, Christjerns Tent. Verscheiden posten staan op de wacht. De beide legers zijn door den Noor-stroom van elkander afgescheiden.

GUSTAAF. LARS SIGGESON SPARRE. STEN ERICSSON LEJONHUFWUD. GUSTAAF OLOFSSON STENBOCK. ERIC FLEMMING. DE OVERIGE HOOFDMANNEN IN HET LEGER.

GUSTAAF.

Gij, Zweedsche Ridderen, in welker dappren moed
Uw Vaderland een schild vindt tegen Dwingelanden,
Die met een' eedlen stam eene eddle ziel geërfd hebt,
En uwer Vadren deugd met uwer Vadren bloed!
Gij onverschronkne Sten! Gij eer des naams van Sparre,

Gy snelle Stenbock! eedle Thord!
 En gij, die van uw selv' uw gantschen roem ontleende,
 O, Pehrson! trouwe Vriend, die een' bepeinsden moord
 Van mijn' gedreigden schedel keerdë;
 En gij, die onder 't juk den rug nog nimmer kromdet,
 Gij, Dalecarlers, rasse troep,
 Die, toen mijn stem tot bijstand u vermaande,
 Van allen 't eerste de wapnen greept,
 Om mij te volgen, en 't bevel des Gods der vrijheid: -
 Zie hier het perk van onze loopbaan,
 Daar haast een zegepraal uw moeite en hoop bekroont. -
 Op een' geëerden Troon, wiens weldaân Zweden smaakte,
 In uwer Vadren blijden tijd,
 Heeft hier een Dwingeland, een beul zijn magt gebouwd: -
 Hier heeft, op 's Vrijheids graf, het eedle bloed gevlooten,
 Dat eens uw schild was tegen druk en snood geweld.
 Men hoorde zonder vrucht dit bloed ten Hemel klaagen,
 Om wraake schreeuwen van der Zweeden hand;
 Van 't kroost dier braaven; 't kroost, dat beevend, zonder krachten,

Zich zwijgend knellen liet door 't juk der slaavernij.

Gij rasse troep van 't woud! gij Zoonen van dat land,
Dat in zijn' schoot voorheen geen dienstbre knechten voedde,
Gij waart het, die 't aan uwe Landsliên leerdet,
Hun magt te kennen, aan hun roeping trouw te zijn.

Reeds heeft alöm des Vijands val
Een' breeden open weg voor uwen roem gelaaten;
Voltooit die daaden nu, waartoe u God bestemde.
Een enkele aanval nog, - en Zweden is gered.

EEN RIDDER.

Neen, Gustaaf, u zal de eere blijven
Der redding van uw land uit nood en slaavernij:
De voorste steeds in strijdsgevaaren,
Zult gij ook de eerste in de eer der zege zijn.
Gelijk met u zijn wij wel allen
In afkeer van den Deen, in zucht voor Zwedens heil;
Maar voor de grootheid van uw raadslag en bevel,
En stoutheid, moeten we allen wijken.
Ja, dank zij Gode! ja, die tijd is land voorbij,
Toen men, uit een rampzaalge drift,
Om, zelf geketend, zijns gelijken te overheerschen,
Den Zoon zijn' Vader zag, en deez; weêr dien verraaden;
Toen nijd op alle burger-deugd

Een eeuwig tweedrachtsvuur in 't hart van Broedren stookte;
 En men, om eigen wraak, om eigene triumphen,
 't Vergeeten Vaderland met drift in boeijen wierp. -
 Maar thans, nu onze ramp haar maat geheel vervuld heeft,
 En wij, met helder oog, de wreede wetten leezen,
 Die onze gantsche zorg verëisschen, al onz' angst: -
 O zo een Zweed nu nog eene andre neiging koestert,
 Dan afschuw voor des Dwinglands wil:
 Zijn bloed, dat zweeren wij, zijn bloed zal heden ook
 Zich dan met 's Vijands bloed vermengen.
 Zo men nog nooit een' Zweedschen vindt,
 Aan ontrouw aan zijn' Hoofdman schuldig;
 Zo 't recht van vreemden, ongekend,
 Vaak steun van ons geweer beproefd heeft:
 O gij, die al onze achting draagt,
 O onze Vriend, Beschermgod, Vader,
 Wat proef kunt gij dan niet begeeren
 Van Zwedens dapperheid en moed:
 Daar wij voor Vrijheid wapens torschen,
 Daar 't heil des lands, en Gustaafs eere
 De prijs zal worden van ons bloed?

CHOR.

O gij, die al onze achting draagt, enz.

GUSTAAF.

Eedle Geesten, waardige Vadren,
Zwedens Helden en Riddren-schaar!
Zo u nog zijn heil mogt verheugen,
Geeft der Vrijheid het leven weêr.
Zouden op uw heilige graven
Dwingelanden treden en slaaven?
Neen, laat dienstbaarheids enkle naam
Uwe strenge schimmen verwekken,
En uw arm al wreekende reiken
Uit den schoot des eeuwigen nachts.

SCHOOR.

Eedle Geesten, waardige Vadren,
Zwedens Helden en Riddren-schaar!
Zo u nog zijn heil mogt verheugen,
Geeft der Vrijheid het leven weêr!

(Bij het eindigen van dit Choor, hoort men het geluid van Trompetten, die de komst van een' Herout verkondigen: Twee Ridderen gaan hem ontvangen.)

Tweede tooneel.

EEN HEROUT VAN HET DEENSCH E L E G E R. D E V O O R I G E N.

Men ziet een' Krijgsherout van het Deensche Leger aankomen met Norrby en Christina Gyllenstjerna, gevolgd door eenige Wapen-draagers. Norrby en Christina blijven buiten het Leger staan, en de Herout wordt binnen Gustaafs tent gevoerd.

DE HEROUT.

Aan u, o Gustaaf! zendt uw Koning
Den dappersten uit zijne Heldenschaar;
Ja, de eedle Norrby zelf, die tot uw leger nadert,
Begeert thans een gesprek met u;
Hij wil een pand in uwe handen laten,
Tot proeve der genaâ, die Christjern voor draagt.

GUSTAAF.

Denkt mij de Dwingland te bedriegen,
Nu hem de hoop op 't slaan mijns Heirs verlaat?

(Hij geeft zijn; handschoen aan den Herout.)

Laat Norrby dit bewijs van mijn getrouwheid neemen;
Hij nadere mij zonder vrees!

(De Herout gaat heen.)

(Tegen zijne Ridderen.)

Gaat, stoute Riddren, gaat, maakt u ten storme vaerdig;
Ik hoor intusschen hier de boodschap Christjerns aan.
't Kan zijn, dat hij nog hoopt door list mij te verleiden;
Maar 'k vrees zijn ranken even weinig als zijn' toorn.

(De Ridderen gaan heen.)

Derde tooneel.

GUSTAAF. NORRBY. CHRISTINNA.

NORRBY.

Op mijn's Monarchs bevel biede ik u thans een groote
En onvermoede weldaad aan;
Uit achting voor uw moed ontfermt hij zich des jammers,
Waar in u heeft gestort een rukloos blind gedrag.
Als Vader, wil hij u het liefst tot hulde raaden,
Eer hij een opzet straft, dat slechts zijn' hoon verwekt.
Vermetel Edelman, uw hoogmoed durft het waagen,
Te strijden met eens Konings magt,
Wiens stoute schedel prijkt met een driedubble kroon,
Wiens kroonen dubbel hoog van de eer der lauren blinken?

GUSTAAF,

met stoutheid.

Een waardig Ridder, meende ik, moest
 Meer achting voor de deugd van Ridderen betoonen.
 Hoe? hoopt dan Sevrin Norrby wel
 Door dreiging 't hart eens Edelmans te ontzetten!
 Mijn Vaderland in slaavernij,
 Verächting, armoede, en in plaagen;
 Mijn gantsch geslacht verwoest door 't staal en 't vuur der beulen,
 En 's Aardrijks klaaggeroep, en 's Hemels wraakgeschrei:
 Dit is 't geducht belang, dat me in de wapnen noodigt. -
 Koom mij op 't strijdperk te gemoet,
 Zoek daar tot hulde mij de dwingen;
 Maar bezig tog geen taal, die, haatlijk en geveinsd,
 Het hart van eenen Held vernedert.
 Gaa, zeg, dat onder keetnen zelfs,
 En waar de bijl mijn bloed doet stroomen,
 Ik tog mijn edel lot niet ruile
 Met Dwingelanden op hun troon.
 En zo mijn hand uit zijne boeijen
 Ook Zweden niet verlossen kon,
 Zal 't tog mijn eere zijn te sneeven
 In 't puin van mijn Geboorteland.

NORRBY.

'k Wil mijn verwondring niet ontveinzen,
 Verwekt door 't stout gedrag, dat u ten val verstrekt:

Maar zo eens vijands raad uw agterdogt verwekt,
 Zoo laat dan tog uw hart vermurwen
 Door een geliefder stem, die uw
 Gehoorzaamheid uit naam van 't gantsche Volk begeert.

(Togen Christina, die buiten de tent was blijven staan.)

Koom, nader nu, Mevrouw, om uwen plicht te volgen;
 Meldt hem, wier leven 't is, 't welk afhangt van zijn daân.

(Zij kooft op het Tooneel.)

GUSTAAF,

die, toen hij Christina herkent, van schrik terug springt.

Wat zie ik? - de eigen Vrouw van Sture
 In 's Dwingelands belang! -

CHRISTINA.

Neen, zijn gevangne slechts. -
 Gij moest een zachter oordeel vellen
 Omtrent een deugd, die reeds zoo ongetwijffeld bleek.
 Hoe! zoude ik zoo ontäart vergeeten
 Al wat ik schuldig ben aan mij en mijn' Gemaal?
 Hoe duur 't vermaak, mij thans gelaaten,
 Om hier een oogenblik met u bij één te zijn!
 Hoe moeilijk voor u te ontgaan
 Den wreenden aanval, dien men vormt op uwe deugden!

Maar, Gustaaf, wankel niet. - Bedenk,
 Dat uw standvastigheid de vrijheid baart van Zweden;
 Dat veeler eeuwen heil 't geschenk uws degens wordt;
 Dat al het Noorden reeds op u het oog vestigt. -
 Zie hier het vonnis, dat de Dwingland velt:

(Zij geeft hem een' brief.)

GUSTAAF.

leest.

Nog, Gustaaf, nog wordt u een uur vergund,
 Om tot verstand uw geest terug te brengen.
 Koom met ootmoedigheid voor mijne voeten vallen,
 Indien ge een Moeder, die gij lief hebt, spaaren wilt.
 Weet, dat haar leven op uw antwoord rust;
 Genoorzaam, of haar bloed stroomt neêr van deeze muuren.

(met ijzing)

Wat las ik daar? - En deeze keus, Barbaar!
 En deeze keus was dan de proef van uw genaâ!-

(Wanhoopig)

O gij, wier wreede stem mij tot de wraak vermaande,
 Die aan mijn hand geweer, en vuur gaaft aan mijn' moed,
 Ach waarom viel ik niet in d'aanvang mijner baane?

(met raazernij)

Vervloekt zij mijne wraak, vervloekt het zegevaandel,

Wanneer mijn Moeder's Moed het ijslijk verwen zal!

Wat heir van rampen zweeft rondom mij!

Wat driften strijden in mijn borst!

Zal ik 't Natuur-geroep verdooven?

Of spotten met de stem der eer?

Zo ik mijn Vaderland verdedig,

Zoo open ik eens Moeders graf;

Maar spaar ik weêr eens Moeders leven,

Zoo breng ik Zweden zelf ten val.

Maar hoe? - mijne belofte breeken,

Verraader worden, laffe slaaf!...

Maar hoe? - zoo ver mijn woede drijven,

Om met mijn hand van één te scheuren

Den schoot, die mij het leven gaf!...

Wekt mijn ellende u tot ontferming,

O gij, die Waerelden regeert!

Laat van uw licht een' straal dan schieten

In 't hart, dat gij bestendig leidt!

Wat misdaad moet mij tog, bevleken?

Zeg mij, wat offer gij begeert?

CHRISTINA.

Ik deel in al uw zorg en in uw wanhoop:

Ik sidder voor een' Zoons, gij voor een' Moeders dood;

Maar zo gij zelf in trouw aan 't Vaderland te kort schiet,

Gij zelf, zijn laatste hoop, zijns Vrijheids enkle steun:

Redt gij daar mede wel een teêrgeliefde Moeder?

Ach! eedle Ridder, zeg mij tog:
 Zo gij u niet ontziet een heilge trouw te breeken,
 Wat wacht gij daa voor trouw van een ontäärt Tyran? -
 Gij eischt des Hemels raad: - wijst iets zijn' wil nog klaarder?
 't Geschrei der zwakken hoort ge, en ziet op 's menschheids smaad.
 Kunt gij nog grooter proef van zijn genade vergen,
 Dan dat hij iedren dag uw wapnen hulp verleent? -
 Zie Zweden, - anders niets; laat zich uw hart verheffen
 Ver boven een gewoone. deugd.
 Zo 's Noodlots vonnis meê mogt brengen,
 Dat voor een dierbaar bloed de vrijheid veil zal zijn:
 Ontneem uw Moeder dan geen eere,
 Die de Aard verstomd doet staan, den nijd des Helds verwekt.
 Weet, dat, indien de hand der beulen
 Haar edel hoofd op 't schandblok velt,
 Zij blij den wreeden slag zal zeeunen,
 Die 't leven haar ontnemt, aan 't Rijk zijn slaavernij;
 Maar wacht u, zo ge uw eer gaat derven,
 Meer voor haar dagen, dan voor Zwedens heil bezorgd,
 Dat dan haar hart van rouw zal smelten,
 Bij 't zien van een' misdaad'gen Zoon.
 Wat zeide ik daar? Kan 'k wel vergeeten,
 Wier dood ik heden met mijn raad bezegeld heb? -

Mijn Man, en Vader van mijn' Man,
 Verschoont, dat ik uw Zoon gebiede,
 Zich te offren voor een Volk, wiens schild gij eertijds waart.
 Ik zag uw bloed voor Zweden stroomen,
 Uw Zoon moet treden in uw spoor;
 Mijn leven eindigt; met het zijne,
 Doch blijve ik aan mijn' plicht getrouw.

DUO. GUSTAAF EN CHRISTINA.

Eedle deugden, die wij eeren,
 Koomt ons harte sterkte geeven,
 Zwedens welzijn rust op u.

CHRISTINA.

Maar ach, mijn Zoon!

GUSTAAF.

Maar, Moeder, ach!

BEIDEN.

Gij, die ons door teêrheid martelt,
 In ons bloed uw stem verheft,
 Neem, Natuur, neem onze traanen,
 Maar verzwak ons niet den moed,

NORRBY.

Mijn hart bloedt met ulieder plaagen:
 Schoon vijand, kan ik tog bewondren uwe deugd. -
 Uw deugd!... Wat zeide ik daar! een wreede onmenselijkheid,
 Die enkel zich op wanhoop vestigt. -

Hoe, Gustaaf! hoopt gij dan, dat voor een' Moeder-moord
De Hemel u tot loon zal een' Triumph verëeren?
Neen, vrees voor zijne wraak, en koom genaa begeeren,
Daar Christjers goedheid nog...

GUSTAAF.

Zijn goedheid? - welk een woord!
't Is hier dan, dat ik moet haar werking leeren,
Beschreeven met dat bloed, dat onlangs nedervloot
van deezer muuren top, die ik met ijzing zie
Eens Vaders ledemaaten draagen! -
O God! - en dat zijt gij, die 't lot des Rijks bestuurt!...

NORRBY.

Reeds snelt de tijd, de dag daalt neêr;
Wat antwoord zal 'k uw Koning geeven?

GUSTAAF,

*na dat hij een poos, leunende op eene tafel met de armen onder het hoofd, en verdiept in zijne droefheid,
gezeten had, staat plotseling op, en zegt:*

Wel aan! in 't oogenblik zal u mijn antwoord blijken.

(Hij gaat buiten de tent, om de Hoofden en voornaamste Soldaaten der Armée te roepen.)

Gij, die met ijver, moed en trouw
 De wapnen voert voor Vaderland en Vrijheid;
 Koomt, eedle strijders, spoedt u hier:
 Uw Veldheer roept u lieden; - hoort mij!

Vierde tooneel.

KRIJGSLIEDEN UIT GUSTAAFS LEGER, DIE VAN ALLE KANTEN SNEL KOMEN TOEGELOOPEN. DE VOORIGEN.

GUSTAAF.

Koomt, nadert mij, en luistert naar mijn woord: -
 Indien er een uit u, door 't missen eener Huisvrouw,
 Of Moeder, Zuster, eens verzocht wierdt te verlaaten
 Zijns lands verdediging; wat was dan wel uw keus?

EEN SOLDAAT.

Gij zoudt ons Vader, Moeder, Kind en Vrouw zien vlieden,
 Om onder u ons op den Dwingeland te wreken.

QUATUOR.

Indien er één slechts in uw Heir
 Zoo duure plichten konde krenken,
 Moog' ras zijn bloed den bodem drenken,
 Die een' zoo laag en kweekling droeg!

EEN ANDER.

Hij d'afkeer van zijn Vrouw verwekken!

EEN ANDER.

Hij zijnes Vader oog doen ijzen!

EEN ANDER.

Moog' hij verworpenen armen strekken
Naar een verlaagde Moeder's hals!

ALLE VIER.

Ja moog' een eeuwge smaad bevelken
Zijn' dood, gedachtenis en naam.

CHOR.

(Zij trekken hunne zwaarden uit, en slaan op hunne schilden.)

Neen, Gustaaf, weet, dat we een en allen
Dien eed op onze schilden doen:
Of we overwinnen, of we vallen,
Verlaaten zullen wij u nooit.

GUSTAAF.

Nu weet gij, Norrby, wat ge uw Koning zult berichten.

NORRBY.

Ik gaa, om Christjern te verklaaren,
't Geen ik verwonderd hoorde en zag.

(Hij geeft den handschoen terug.)

Zie hier het pand van trouw, dat gij mij gaaft;
Uw Moeder, weet ge, is in mijn magt. - Haast zult ge ontdekken,

Of deugd in Norrby's hart ook achting kan verwekken.
Vaarwel!

(Tegen Christina.)

En gij, Mevrouw, zoek uw vergramden Vorst
Ootmoedig met gebed en traanen te vermurwen.

CHRISTINA.

Ach! op eens tijgers wilde borst
Wat zullen mijn gebeên en mijne traanen werken?
Maar, Gustaaf, -

NORRBY.

Toef niet meer.

CHRISTINA.

Welâan, wij moeten scheiden.
In Stockholm wacht op u reeds morgen deeze hand.

GUSTAAF.

O ja, daar vindt gij mij, gewrooken of ontzield.

(Norrby en Christina worden terug geleid door twee Zweedsche Ridderen, tot aan de Voorposten.)

Vijfde tooneel

GUSTAAF. ZWEEDSCHE RIDDERS EN SOLDAATEN

GUSTAAF.

Gij, strijdren, gaat om zorg te draagen,
 Dat vroeg het leger rusten moog'.
 Mijn Kindren, morgen is de groote dag, waar Zweden
 Haar vrijheid en haar wraak op krijgt door onze hand. -
 Hoor, Sparre! aan mijne zij' zult gij het Heir beveelen,

(Hij geeft hem een papier.)

Dit plan verthoont u de order van den slag.
 Let wel, om alles naarstig te overweegen. -
 U, Stenbock! geef ik de banier,
 Die, in Sten Sture's tijd, ik zelf op de oorlogs baane
 Zoo meenigmaal met eere droeg;

(Hij geeft geeft hem de Zweedsche banier.)

Een vaandel des Triumphs blijv' ze in uw handen.-
 Thord Bonde! u heb ik bestemd,
 Om met uw rasse troep u 't eerst in 't vuur te waagen. -
 En gij, Sten Ericson! zult aan mijn zijde trekken
 Van plaats tot plaats, van hoop tot hoop,
 Tot scherping van den moed, bezieling van den strijd. -

Laat de eerste glans des dags op deezer bergen top
 Het teken onzes aanvals worden.

(Zij gaan allen weg. Men hoort de retraite met pauken en trompetten klinken; en de Tent word geslooten naar de zijde van 't Leger.

Zesde tooneel.

GUSTAAF

alleen.

Nu kan ik eindelijk eens een' onbeletten loop
 Mijn ingehouden traanen geeven.
 Wreed, beängstigd klaaggeschrei,
 't Geen me op nieuw in 't hart verwekt wordt,
 Ach! hoe vreeslijk roept gij niet:
 'Beul! o dat u ziel verschrikke!
 'Zal een Moeder - moord uw hand,
 'Welk een raazernij! bevleken?'
 Maar gij roept, gij roept vergeefs.
 Neen, geen hulp kan haar bevrijden,
 Stroomen zal haar waardig bloed!
 Hoe vergeugde ik mij te strijden
 Voor 't verdrukte Vaderland,
 Hoopende bekroond te worden,
 Door een dierbre Moeders hand!
 Hoe beschouw ik nu met rilling
 Deezer Helden Goden-lot,
 Daar hunne oogst mijn deernis vordert,
 En mijn eer een misdaad wordt!
 Maar welk een vreemde kalmte valt op mijne zinnen! -

Zelfs door der plaagen last, die mij op 't harte weegt,
 Voel ik verzachting, afgemat, ter neêr gedrukt;
 Ik denk maar flauw, mijn ooge sluit zich.

(Hij werpt zich zorgeloos op zijn bed, met de armen leunende tegen eene tafel, op welke een lamp staat, die het Tooneel verlicht.)

Zevende tooneel.

GUSTAAF slaapende. ZWEDENS BESCHERMËNGEL, die op eene wolke neêrdaalt, in de rechterhand een' diamanten scepter houdende, en de andere latende rusten op het hoofd van een' leeuw, welke in zijne pooten een' hemelsblauwen Kloot houdt, met de dris Zweedsche, Kroonen.

DE BESCHERMËNGEL.

Verjaag, o Gustaaf! uwe zorg, verächt't gevaar;
 Neem aan die heldre deugd, aan groote zielen eigen.
 Erken in mij de Godenmagt,
 Die 't heil van 't Zweedsche Rijk bevordert.
 Strijdt, strijdt, o Held; en weet, dat voor uw zwaerd,
 't Geweld zal vliên, en Zwedens boeijen vallen,
 De God der zege roept u naar zijn' Tempel.
 Strijdt, strijdt, o Held, en wordt een' Scepter waard.
 Ja tijdperk voor, en tijdperk na

Draagt uw stam de Kroon van Zweden;
 Blijft gij de eer van zijne Vorsten,
 Erven deezen uwe deugd.
 Blijde Droomen, ligte troep!
 Koomt de zorg des Helds verzachten;
 Koomt, en maalt voor zijn gedachten
 Zijn toekomend schittrend lot.
 Maar gij, die angst en wanhoop aanvoert,
 Verzamelt u in 's Dwinglands borst;
 Gaat, spoedt u, zijne kalmte stooren,
 Dreigt hem met plaagen en met wraak.

(De Beschermengel verdwijnt. Onder eene lieflijke Mustek vertoonen zich de aangename Droomen in ligte wolken, danssen rondom Gustaaf, en bestrooijen hem met roozen en papaver. Met eene niet zo lieflijke en meer levendige Musick komt een Droom, die de EERE voorstelt, Gustaaf met laurieren bekroonen, terwijl een andere, onder de gedaante der OVERWINNING, een zegeteken aan zijne voeten legt. Zij vormen allen eene group rondom het bed van Gustaaf. Onder eene verschrikkende Musick, rijzen uit de aarde de wreede en ongelukkige Droomen rondom Christjens tent, die zich op den achtergrond een weinig geöpend vertoont; en waar men deezen Prins op zijn bed in een' onruligen slaap ziet liggen De VERRAA-DERIJ gaat hem eene kroone en een schild brengen met Zwedens wapen. De WROEGING omgeeft hem met haare slangen. De HAAT schudt een' fakkel over zijn hoofd, terwijl de WRAAK zijne kroon

verbrijzelt, en hem het Zweedsche schild ontrukkt, 't geen hij zich haast om aan een' gelukkigen Droom te brengen, die Pallas voorstelt, welke, te gelijk met de OVERWINNING, het schild boven Gustaafs hoofd gaat ophangen, terwijl intusschen de ongelukkige Droomen Christjern met ketenen binden, en daar op onder de Aarde verdwijnen. - Het Tooneel verändert, en vertoont aan Gustaaf in den droom een Vooruitzicht van zijn' strijd, zijne overwinning en zijne eer. Op blinkende wolken ziet men ontelbaare schaaren in een zilver harnasch, wier verschillende verdeelingen opgeroepen en aangevoerd worden door het Gerucht op gevleugelde paarden. Van om laag van Gustaafs tent klimmen zij hooger en hooger, boven over Stockholms muuren, die aan den Hemel schijnen te grenzen. Dáár, aan de spits zijns geheelen legers, en gevolgd door zijne Generaalen, ziet men Gustaaf op den Zodiacq voorttrekken, zijn' voet op het Teken van den Kreeft plaatsen, en zijn' standaard boven op de Vesting planten. Dit, gelijk wen begrijpt, bepaalt den tijd, op welken Stockholm ingenomen wierdt. - Op nieuw verändert het Tooneel, en vertoont, vlak door eene Zon heen, den Tempel der Onsterffelijkheid, met Gustaafs eerezuil in den achtergrönd. Dezelve wordt met Geniën omgeeven, die een Choor zingen. De EER, tegelijk met de OVERWINNING EN PALLAS, gevolgd door gelukkige Droomen, gaan ze met bloemen bekroonen.)

Achste tooneel.

Gustaaf slaapende. GELUKKIGE DROOMEN. GENIËN.

CHOR VAN GENIËN.

U, Gustaaf, die dit Volk uit nood en knechtschap redde,
 Verheffen wij deeze eerezuil.
 De vrijheid, die uw deugdvoor 't Zweedsche Volk bereidde,
 Wordt nog gehuldigd door uw bloed.

(De Tempel der Onsterffelijkheid verdwijnt, en het Tooneel flet op nieuw Gustaafs tent voor; geslooten van den kant van 't Leger.)

Negende tooneel.**GUSTAAF.**

alleen, ontwaakende.

Wat lieve droom! wat beeld van zaal'ge tijden,
 Wat wending in mijn ziel, door dit verheugd Gezicht!
 De nacht van wreede zorg vloodt voor een' straal van hoop,
 Een hooge hemelkracht giet zich door al mijn aadren. -
 Maar ziet, de dag breekt aan, en voor de laaste reis
 Vertoont zijn licht zich voor mijn oogen,
 Zo Zweden heden niet uit een' gehaaten dwang
 Zijn redding vindt door mijne handen.

Gij, God, die aan mijn land uw steun
Reeds sedert meenig eeuw verleende:
Koom, redt uit slaavernij en nood
Een Volk, dat u met trouwheid diende.
Mijn gantsche geest ligt voor u bloot. -
Zo hoogmoed, zo een valsche drift
Naar magt, en glans, en eer eens Konings
In mijn misdaadig harte woont:
Laat me in den strijd dan nederstorten,
En geef slechts aan mijn Heir triumph.
Maar zo een reine en edele ijver
Alleen 't bevel voert in mijn ziel;
Zo 'k voor uw dienst en Zwedens heil
Mij overgeef in doods gevaaren:
Beveel gij dan, der:Leegren God!
Dat deeze hand verdrukking wreeke.
Uw gunst alleen kan zege geeven;
Ook zij ze alleen uw lof gewijd.

(Hij gaat uit de Tent.)

Derde bedrijf.

Het Tooneel stelt het binnenste voor van Christjerns Tent. Men ziet deezen Prim geheel gewapend op zijn bed liggen. Eene duistere lamp verlicht het Tooneel.

Eerste tooneel.

CHRISTJERN

alleen, die met verschrikking ontwaakt

Waar ben ik? - Hemel, help! - wat wreede plaagen-heiren,
 Die zweeven voor mijn oog, en raazen in mijn borst!
 Is daar een God? - een God, wiens stem
 Met dreiging zijner wraak den. Overtreeder angstigt?
 Hou op, geweeten! - slaa, geweeten, minder hard! -
 Maar welk een schande! zwakheid! Ben ik 't wel? -
 Is het wel Christjern, die zich bang maakt
 Voor deezen ijdlen schimmen - hoop,
 Die door 't verdikte bloed zich in de harsnen vormt,
 Als slaap het licht des geests verduistert? -
 Neen, moge een blind gemeen in 't slaan der hartaâr zien
 Een duistre geesten-schaar, verdicht door onze Priestren,
 Om te doen achten eene Leer,

Die Troon en Altaar heeft gevestigd;
Maar een verstandig hoofd lacht met die beuzeltaal!
Neen, Magt, Magt is de God, voor wien een Vorst moet knielen:
Een God, dien ieder eert, schoon hij geen Tempelen heeft!
De God, die mij den weg naar Zwedens zetel wees:
Die 's nijds bedreig trotseert, 't geklag des noods kan smooren.
Ja, vruchteloos verheft zich tegen mij de zwakke,
Daar ik in Magt mijn' rugsteun vind.
Vermeete Gustaaf, sidder;
Mijn hand zal op deez dag
Genadeloos kastijden
Uw stoute hovaardij.
Uw Vaderland zal vallen
In spijt van al uw moed,
Den laatsten drop verzwelgen
Van 't vrije Zweedsche bloed.
O ja! de Maar zal draagen
Tot voor het laatst geslacht,
Bij 't schittren mijner eere,
De schande van uw naam.

Tweede tooneel.*CHRISTJERN. NORREY.***NORRBY.**

Ik heb den last volbracht, mij door u voorgeschreeven:

Christina's hand wordt weêr door ketenen gekneld,

En Wasa's Moeder wordt op 't schip bewaard. -

Mijn oog, en mijne ziel, die eenigsins gelet heeft

Op Gustaaf en zijn dapper Heir

Heeft in hun wilden blik bespeurd, met veel verbaazing,

Die stoute vrijheidszucht, dien sterken lust tot wraak,

Die hen met meer vervult dan menschelijken moed. -

Nog langer op dit Volk en dwang en dreiging oeffnen,

Zal zijne raazernij slechts dubbel uit doen bersten.

Ik las in Gustaafs ziel, - Stout, maar met dankgevoel,

Zo gij zijn Moeder hem nu nog terug zondt,

Zou, door uw gunst geraakt...

CHRISTJERN.

Wat! - in Verraaders handen

Ik zelf?... Gaa, laat men 't schip doen naadren bij het strand;

Daar sluite men haar, hoog op het verdek, in ijzer;

En laat men, zo zich slechts een blijk van aanval wijst,
Haar bloed voor 't oog haars Zoons vergieten! ...

NORRBY.

Neen, Christjern, deeze pligt is niet voor mij gemaakt. -

Ik ben Soldaat, maar Beul kan ik niet worden. -

Ik leerde trouw zijn, maar getrouw zijn zonder schand.

Beveel: - ik vlieg verheugd in duizend doods, gevaaren;

Mijn goed, mijn leven, bloed, in niets moet gij mij spaaren:

't Hoort al mijn' Koning toe: - mijn deugd alleen aan mij!

DUO. CHRISTJERN.

Hoe! en gij vreest niet uw trouw mij te weigren?

NORRBY.

Ach! laat mijn bede u het harte beweegen!

CHRISTJERN.

Schandlijke, beef! Ik heb reeds in uw ziel

Al haare valsheid, haar laagheid doorkeeken;

NORRBY.

Minder nog vrees ik de wraak, mij verkondigd,
Dan 't gevaar, dat uw welzijn bedreigt.

BEIDEN.

O Hemel! zal midden in d'angst dan
Mijn Volk mij geen hulpe meer biën?
Maar ik zweer het bij wraak en vernieling,
Uwe loosheid zal vruchteloos zijn.
O Hemel! wat vreesselijk noodlot!
Waar voert u ditraazen tog heen?
Maar ik zweer, 'k zal in dood en in plaagen
U bijstaan, ook tegen u zelv'.

CHRISTJERN.

Ja, 'k weet uw oogmerk thans; gij zoekt mijn Volk te vleiën,
Om trouwloos op mijn' val te vestigen uw magt.

NORRBY.

Ik zocht van u slechts te verwijdren
Den haat, die binnen kort uw grootheid vellen zal.

CHRISTJERN.

Gij dreigt mij; - maar verneem, ik zal uw hoogmoed snuiken.
Wacht! ketent hem. -

(De Wacht, die binnen getreedden was, trekt met verschrikking terug.)

Maar hoe! - gij beeft op zijn gezicht? -

NORRBY,

die vrijwillig vooruit gaat, om zich te laten boeijen.

(Tegen de Wacht.)

(Tegen Christjern.)

Gehoorzaamt uw Monarch. - In een zoo neetlig lot,
Moest men geen hand verwerpen ... Maar uw blinde gramschap
Wekt mijnen spijt niet op; - neen, mijn ontferming slechts. -
Kunt gij mijn' ijver, ep mijn' trouwen dienst vergeeten,
Ik zal mijn eer en plicht tog steeds indachtig zijn.

CHRISTJERN.

Soldaaten, voort!

NORRBY.

Vaarwel! ...

(Hij wordt weggevoerd)

CHRISTJERN,

tegen de Wacht.

Het is om uwe hoofden
Te doen, zo hij ontsnapt! - Nu! van 't gebod der wraake
Worde ik dan zelf de tolk

(Een dikke duisternis spreidt zich over het Tooneel. Terwijl Christjern de opening van de Tent nadert, rijzen de Geesten der twee vermoorde Ribbingen uit de Aarde, en stuiten hem den weg. Het zijn jonge kinderen, gekleed in witte lakens, en bloedig om den hals, met Aangende hairen, en elkander omvattende.)

Derde Tooneel.

CHRISTJERN. VERSCHEIDEN GEESTEN, die na elka^ar gezien worden, en weêr verdwijnen.

CHRISTJERN.

Maar welk Gezicht, o God! -

DE GEESTEN DER TWEE JONGE RIBBINGEN.

Uit der duistren graven wooning
 Heffen wij ons op tot wraak.
 Wreede! hoop op geen verschooning;
 't Uur der straf is reeds bestemd.
 Jonkheid, onschuld, smeeking, traanen,
 Al wat perst tot mededoogen
 Kon uw haat geen weêrstand biên.
 Maar een God en Vader, - beef!
 Zal ons bloed terug begeeren.
 Barbaar!
 Vlucht en sidder.

DE GEEST VAN STEN STURE,

onder een wit laken gekleed in een harnas en purperen mantel; het hoofd ontbloot, en de zijde bloedig.

O gij, wiens dwinglandij op 't vreemde middel dacht,
 Om, zelfs voorbij het graf, uw wilde woede te uiten,

Zie vóór u eenes Ridders schim,
Van wien gij 't koude stof beledigde en bevlekte.

(De Geesten der Zweedsche Edelen, die op Christjerns bevel in het bloedbad van Stockholm vermoord wierden, rijzen uit de Aarde op.)

CHOOR VAN GEESTEN.

Gij zult niet strafloos langer raazen,
Trotseerende des Hemels magt,
Gij waart van 's Aardrijks schrik een voorwerp:
Wordt nu een voorwerp van zijn' hoon!

DE GEEST VAN STEN STURE.

Vergeefs zoekt gij dien val te keeren,
Dien u de God der wraak bespaart.

CHOOR.

Deez' dag zal Gustaafs hand u stooten
Van den door u bevlekten troon.
Barbaar!
Vlucht en sidder!

DE GEEST VAN JOACHIM BRAHE.

Het leven naamt gij mij wel weg,
Maar kondt mijn' haat niet onderdrukken,
Mijn wraak leeft zelfs nog in den dood.

CHOOR.

Barbaar!
Vlucht en sidder!

DE GEEST VAN ERIC WASA.

Mijn Geest zal in het strijdperk zweeven,
En waaken voor 't behoud mijns Zoons.

CHOR.

Barbaar!
Vlucht en sidder!

(Christjern heeft den geheelen tijd de uiterste ontroering betoond. Dan verbergt hij zijn aangezicht in den mantel, dan schijnt hij door zijne gebaarden het medelijden der Geesten aan te roepend.)

CHRISTJERN.

Ach woedend Heir, houdt op! - houdt op mij te vervolgen! -
In welken afgrond vliên? - In welk een diepte schuilen? -

(Hij werpt zich achter over op zijn bed, strekt de armen uit, en schijnt hen met de hevigste gemoedsbeweegingen terug te willen drijven.)

CHOR VAN GEESTEN.

Tyran, die uwen boezem sloot
Voor 't noodgeroep der onderdrukten;
Hoor nu den dood en de vervloeking
In 't geen uw eigen hart u zegt!

Gij zult ons in den strijd zien zweeven,
Om onzer Zoonen schild te zijn.
Barbaar!
Vlucht en sidder!

(Zij zinken in de Aarde neder. Ter zelve tijd hoort men het geweer lossen, en van verre Trompetten, die alarm blaazen.)

CHOR

achter het Tooneel.

Spoedt u, spoedt u in 't geweer,
Want de vijand is nabij,

Vierde tooneel.

CHRISTJERN. EEN OFFICIER, die met drift op het Tooneel komt.

DE OFFICIER.

Ach! weet, mijn Vorst, dat op ons leger
De stoute Gustaaf reeds een' dollen aanval deed:
Men heeft nog naar de poort der stad
Maa ééne weg ter redding open.

CHRISTJERN,

nog verschrikt door het Gezicht.

Ach! spookten, geesten, toverwerk; - genaâ! genaâ!
Mijn borst, door wurmen afgeknaagd, mijn bloed, en traanen,
Wat wilt gij meer? -

(Hij kooft een weinig meer bij zich zelven.)

Maar Hoe? verwacht een droom mij langer?

(Hij bemerkt den Officier.)

Wat brengt gij? - Zeg mij! spreek...

DE OFFICIER.

Ach! toeven wij niet meer!...

CHOOR,

achter het Toonel.

Hemel! help! o wat ellende!
't Leger is in 's vijands magt.
Vallen we uit, om ons te redden,
Spoedt u, spoedt u in 't geweer.

CHRISTJERN.

Hoe schreeuwt men zoo?...

DE OFFICIER.

Uw moed zal mijnen raad verwerpen;
Vergeef mij echter in deez' tijd van nood mijn' raad: -
Van binnen Stockholms muur ons snel terug te wenden,
Dit is de weg, die slechts de zege mogelijk maakt.

CHRISTJERN.

Wat zegt gij? Hoe! - Zou ik de vlucht voor Gustaaf neemen? -
Een millioen Rebellen, ja de gantsche magt
Der Aarde kan mijn ziel niet met die vrees vervullen,
Die dat Gezicht alleen voor mijne zinnen bracht.

(Na eene poos stilte, om zich op nieuw te herstellen, zet hij den helm met een trotsch gelaat op het hoofd.)

Gaa mijne lijfwacht samenroepen;
Ik wijs mij zelv' terstond aan mijner benden hoofd.

Vijfde tooneel.

DE VOORIGEN. EEN ANDER OFFICIER met dezelfde drift.

DE LAATSTE OFFICIER.

Vliedt, Koning! zo gij niet in Gustaafs hand wilt vallen:
 Vliedt! - in een oogenblik is 't niet meer vluchtens tijd.
 Ons leger is vernield, ons volk terug gedreeven,
 En Norrby, door 't geweld van onze Deenen zelfs
 Uit d'arm der Wacht ontrukkt, en van zijn boeijen vrij,
 Heeft naar de vloot zich snel begeeven. -
 De liefde van zijn Volk, zijn aanzien en zijn spijt:
 Dit alles dreigt u, - maar de dappre Gustaaf 't meest,
 Voor welken alles bukt en wegs melt.

CHRISTJERN

Ik gaa; - indien dit zwaerd hem niet ter neêr kan slaan,
 Zal hij ten minsten geen goedkoope zege winnen.

(Tegen den eersten Officier.)

Ijl spoedig naar de vloot. Zeg Sevrin Norrby aan,
 Dat ik zijn misdaad nog vergeeve,
 Indien hij snel onder de bijl laat stroomen
 Het bloed, dat ik veroordeeld heb.

(Tegen den anderen.)

Gaa, haast u, vlieg - en gij, ijl naar de Vesting:
 Beveel Christina's wacht, hoog van des torens top
 Die prooi van boven neer te werpen. -
 Bij 't zien van 't bloed der Vrouw, en haar verscheurde leên,
 Beeft de Verraader, en ik stuit hem in zijn' loop.

Zesde tooneel.

Het Tooneel verändert, en stelt de Vesting van Stockholm voor, door torens geflanqueerd. Op den achtergrond ziet men het slot, den torén de drie Kroonen, en de spitsen van de St. Nicolaas en Ridderholms Kerken. De Zee is aan 't eind, op welke een deel van de Deensche vloot voor anker ligt.

GUSTAAF EN ZIJN VOLK.

GUSTAAF.

Vrienden, haast u, met drift in 't strijden!
 's Hemel God bestuurt ons geweer;
 Vrienden, haast u, het is de tijd nu,
 Lauren wachten u, Christjern vliedt,

CHOR

van Zweeden.

Voort, ten storm', wij saam verënid!
 Gustaaf leidt ons, de zege is hier.
 Welk een Zweed waagt het te wanklen
 Op het moedige Voorvaders pad?

(Men richt de Stormladders op. De Deenen werpen Granaaten op de belegeraars; deezen bedekken zich met hunne schilden, de ladders worden om ver geworpen; een gedeelte der Soldaaten stort neder, en de aanval wordt terug gedreeven.)

CHOR.

Wat? zou het kroost der Gothen bezwijken,
Vluchten voor 't staal van een' siddrenden slaaf?
Neen, vallen we aan, wij saam verëenigd.
Wraak en vrijheid is straks ons deel.

(Zij voeren Canonnen aan, die eene bres in den muur vormen, en laten de Stormladders op nieuw weder oprijzen. De Deenen beginnen aan 't wijken te gaan. Gustaaf vat zelf de Zweedsche banier, houdt ze in de eene hand, houdt met de andere het schild boven zijn hoofd, en klimt, door zijne Soldaaten gevolgd, tot aan de bres. Boven op den muur geraakt zijnde, houdt hij aldaar de banier om hoog; de Deenen verlaaten de bres en de muuren, en, terwijl een partij Zweeden door de opening heendriecht, trekken de anderen, door Cavallerie gevolgd, over de valbrug, die voor hun neêrgelaaten was, binnen.)

GUSTAAF,

terwijl hij den Standaard in de hand houdt.

Vrienden, volgt uwes Veldheers noodlot!
Nog een aanval, en onze is de dag.

CHOOR VAN SOLDAATEN,

die hem in het stormloopen volgen.

Ja, wij volgen ons' Veldheers noodlot:
Als ge ons leidt, is de dag aan ons.

CHOOR VAN ZEWEEDEEN EN DEENEN

onder het stormloopen.

ZWEEDEN.

Vlucht, gij vijanden! dood en vergelding
Vlogen 't spoor eenes dappren Zweeds.

DEENEN.

Gustaaf nadert; dood en vergelding
Stroomen hevig in 't spoor des Helds.

GUSTAAF,

terwijl hij den Standaard op den muur plant.

Onze is de dag! Onze is de dag!

CHOOR VAN BEIDE HEIREN.**ZWEEDEN.**

Kiest nu ras tuschen sterven en vluchten!
Onze, onze, onze is de dag.

DEENEN.

Vlucht tog, vlucht tog! O vreesselijk noodlot!
Andre redding is niet meer daar.

Zevende tooneel.

Het Tooneel verändert, en stelt het inwendige van Stockholms buiten-muuren bij de Vestingspoort voor. Christjern, met zijne Hoofdmannen en eenige weinige Soldaaten, kooft binnen, en blijft midden op het Tooneel staan.

CHRISTJERN.

Kooft, haast u herwaards! Stelt u hier,
Wacht af den aanval der vermeeten!

TWEE VAN DE HOOFDMANNEN.
't Is rukloos tegen 't lot te strijden;
De dood alleen verwacht ons hier.

Achtste tooneel.

EEN DEENSCH OFFICIER. DE VOORIGEN.

DE OFFICIER

tegen Christjern met de uiterste hevigheid en ontroering.

Vliedt ijlings weg van hier. - Uw vijand en uw Volk,
't Is alles in dit uur u tegen.
Afgonden oopen zich. De dolk van het verraad
Heeft Sevrin Norrby's hand gewapend.

CHOR.

Vliedt weg! het is vergeefs, te strijden
Met Norrby's arm en Gustaafs heir.

CHRISTJERN.

Neen, 'k zweer bij Hemel en bij Aard'
'k Zal op 's Verraders aankomst wachten.

EEN VAN DE SOLDAATEN.

Zie daar zijn troep.

EEN ANDER.

Daar klinkt zijn stem!

Negende tooneel.

SEVRIN NORRBY. DE VOORIGEN.

(Sevrin Norrby, met den degen in de hand, van eene talrijke bende gevolgd, koopt op het Tooneel storten. Beide troepen houden zich stil onder het geweer. Maar Christjern springt vooruit om den degen door Norrby's hart te stooten; deeze ontwijkt den stoot, en werpt zijn' degen voor Christjers voetch.)

NORRBY

met ontroering.

Wat raazernij! - Welään, zie hier, zie hier mijn borst. -

(Hij ontbloot zijn borst.

(Met tederheid.)

Ik ging voor uwe redding strijden.

(Christjern met verbaazing, berouw en vreugd, omhelst Norrby, en geeft hem zijn' degen terug. De Soldaaten intusschen betoonen nog hunne vrees.)

CHOR.

't Is vruchtloos tegen 't lot te strijden,
Een wisse dood verwacht ons hier.

NORRBY.

Staat niet uw Koning aan uw zijde?
En is uw hoop geheel te niet?

SOLDAATEN.

Van moed en zwaerd wat hoop te wachten,
Daar 't sterven onvermijdblijk is?

CHRISTJERN.

Welään! zoo valt dan aan mijn zijde!
Uw pligt en eere vordren dit.

CHOR.

Welään! wij vallen aan uw zijde,
Met u te sterven is onze eer.

(De strijd neemt op nieuw een begin. De Zweeden en Deenen drijven elkaâr beurtelings terug. Eindelijk is Christjern genoodzaakt de vlucht te neemen, en het geheele Heir van Gustaaf, met geschut en volle Musiek, trekt de Vestings-poort binnen. De Dalecarliërs sluiten den togt.)

Tiende tooneel.

Het Tooneel verändert, en stelt de Haven van Stockholm voor. Aan de ééne zijde ziet men het Slot met den toren De drie Kroonen; aan de andere zijde de St. Nicolaas-kerk. In den achtergrond vertoont zich de Zee, en een gedeelte van Christjerns vloot gereed om het anker te ligten. Verscheiden sloepen schijnen te wachten, om de Deenen aan boord te voeren.

CHRISTJERN,

door zijne Lijfwacht gevolgd.

Waar heen? Waar heen, vertsaagde benden?
Staat uwen Koning bij! - Maar neen; ik roep hen vruchtloos.

(Onder het voorgaande Recitatief hoort men op een' afstand het gedruisch van Pauken, trommelen en klein geweer. Dit gedruisch, zoo wel als het zegegeroep der Zweeden, nadert allengskens. Men ziet de Deenen over het Tooneel loopen, en naar de haven de vlucht neemen. De Officieren verzamelen hen, en brengen hen naar den strijd terug. Anderen werpen zich in sloepen, in haasten zich naar de Vloot.)

CHOR VAN ZWEEDEN,

die zich nog niet vertoonen.

Triumph! Triump! Eer! Overwinning.

(Men ziet over de Stadsmuuren eene hevige beweging van pieken en snaphaanen. Verscheiden Deenen worden van de muuren nedergestort, en de boom wordt toegeslooten. Vrouwen, zoo wel als Mannen zonder helm, dringen sterk tegen het Deensch Garnisoen aan.)

CHRISTJERN.

Welään! nog hoort het Slot mij toe;
Zijn vaste muur zal nog een vrijstad mij verleen.

(Terwijl hij de Slotpoort nadert, hoort men vlak voor dezelve inwendig een Zegegeroep. De Deensche Sandaart op den toren De drie Kroonen valt neêr, en de Zweedsche word opgeheischt. Christina Gyllenstjerna, treedt op een Balcon boven de poort te voorschijn.)

choor

van binnen het Slot.

Gustaaf leeve! Onze is het Slot.

Elfde tooneel.

CHRISTINA GYLLENSTJERNA. DE VOORIGEN.

Tyran, vlie heen! - geen hoop is u meer oovrig. -

Weet, deeze burgt, die gij nog redden wilt,

Is niet meer uws. - Dit Volk, dat uwe ketens torschte,

Heeft heden met geweld zich zelv' verlost. -

Ik haat u veel te zeer, om uwen dood te wenschen.

Dus vliedt van hier! - gedenk, aan 't zwaerd te spaaren

Een leven, dat, gestort in armoê, rampen, smaad,

Voor u een wreede en lange dood zal worden.

(Zij gaat binnen het Slot terug. Christjern, die door haare woorden als door den blixem getroffen wordt, wordt op nieuw uit zijne peinzing opgewekt door het zegegeroep der Zweeden.)

CHOR VAN ZWEEDEN

achter het Tooneel.

Leeve Vrijheid en Vaderland!

CHRISTJERN

met de uiterste wanhoop.

Wat noodlot, Hemel, worde ik thans geperst te draagen! -
Te vluchten - zonder wraak! o schande en raazernij!

(Hij spoedt zich naar de haven, met eenige weinigen van zijne Ridders en Soldaaten, om zich hals over kop op de Vloot te begeeven. Die hem niet kunnen volgen, leggen hunne wapenen neêr, bij de aankomst der Overwinnaars.

Twaalfde tooneel.

GUSTAAF. ZWEEDSCHE RIDDERS EN SOLDAATEN. CHRISTINA MET DE OVERIGE GEVANGENEN VAN HET SLOT. DEENSCHEN SOLDAATEN. STOCKHOLMS INWOONERS.

(Gustaaf kooft met zijn' degen in de hand, van zijn Volk verzeld, te voorschijn. De Deenen werpen zich op de aarde, en het geheele Tooneel wordt met Soldaaten opgevuld, die zich aan beide zijden schaaren.)

GUSTAAF.

Soldaaten! 't is genoeg, laat nu geen bloed meer stroomen.-
't Geen men met eere won, gebruikt men met genaâ.

Laat mijne Landsliên en mijn vijanden beproeven,
Dat ik het ben, die hier bevelen geeft.

(Hij steekt den degen in de schede, legt het schild af, en neemt den helm van het hoofd.)

CHOR.

Triumph! Triumph! Eer, Overwinning!

TWEE VAN DE VROUWEN,

die op het Slot gevangen gehouden wierden.

Wij overwonnen, - dank den Hemel,
Die uit eens Dwinglands hand een' bloed'gen scepter wrong!
Ja, Zweden zal niet langer draagen
Het schouder-persend ijzren juk.

GUSTAAF.

Ach! - deeze zaalge dag, die vreugd en vrijheid aanbiedt,
Is mij alleen een dag van schrik.
Mijn Moeder! -

GUSTAAF (O die naam doorboort mij 't harte!

MARGARETHA (O dit woord wekt al mijn smert op!

SAMEN.

Mijn Moeder! is misschien niet meer!
Wordt onze zege en 's Dwinglands schande
Gewrooken heden door haar bloed,
Wat troost wordt mij dan meer gelaaten?

CHRISTINA.

De troost, aan grooten zielen eigen,
De troost, te lijden voor zijn deugd.

(Bij het einde deezer Aria ziet men een' Wapendraager en eene Vrouw op het strand aanlanden, en Gustaaf naderen, Ter zelve tijd gaat de geheele Deensche Vloot onder zeil.)

Dertiende tooneel.

GUSTAAF. CECILIA VAN EKA. EEN WAPENDRAAGER VAN NORRBY. RIDDEREN. SOLDAATEN. VOLK.

DUO.

GUSTAAF.

Maar Hemel! zie ik wel? wat onverwachte zegen?
Mijn Moeder!^(a)...

CECILIA.

Zoon!

GUSTAAF.

Gij leeft!...

- (a) Dit is enkel een Dramatisch verdichtsel. CECILIA VAN EKA, Gustaafs moeder, wierdt gevangen naar Denemarken gevoerd, eindigde daar met twee van haare Dochteren haare dagen in 's Dwingelands boeijen. Haar sterfjaar is onbekend.

CECILIA.

En gij zijt hier?

BEIDEN.

Ik mag u dan nog een in deez' mijne armen drukken,

GUSTAAF

(Wat, na mijn Vaderland, mij 't liefst op d'Aardkloot is.

CECILIA

(Een' teedren Zoon, die mij en Zweden waardig is.

GUSTAAF.

Ik ben mijn pligten nagekomen,

Als eerlijk Ridder, en als Zweed.

Maar, waarde Moeder! ach! waart ge ongered gebleeven,

Ik zelf en de Triumph was mij tot schrik geweest.

BEIDEN.

Maar nu 't gevaaren-heir voorbij is,

Koom' vreugd in onze ziel terug!

Natuur en vrijheid triumpheerden:

Wij leeven nog, met Zwedens heil,

GUSTAAF.

Maar in mijn armen... zeg... it uwer beulen handen...

Door welk een wonderwerk zijt gij terug gevoerd?...

NORRBY'S WAPENDRAAGER,

die zich tot nu toe terug gehouden had.

Getroffen door 't gezicht van uwen rouw en deugd,
Zendt d'eedle Norrby zelf u uwe Moeder weder. -

GUSTAAF.

Wie, hij? - wat hoor ik? - kan dit weezen?
O Hemel! op wat wijs mijn dankbaarheid hem toonen?

(Tegen zijn volk.)

Maakt al onze gevangnen los,
En laat hen, tot zijn loon, in Sevrin Norrby's hand.

(De Wapendraager gaat hem.)

Veertiende tooneel.

*GUSTAAF WASA. CECILIA VAN EKA. CHRISTINA GYLLENSTJERNA. ZWEEDSCHE HEEREN EN VROUWEN.
RIDDERS. SOLDAATEN. VOLK.*

CHRISTINA,

*die uit het Slot treedt, gevolgd door de voornaamste Zweedsche Heeren en Vrouwen, die Christjern
aldaar gevangen had gehouden.*

Koom, Gustaaf, koom! de prijs is vaerdig,
Dien gij met eigne deugden wont;

In voorspoed klam, in nood stoutmoedig,
 Zijt gij 't die best regeeren kunt:
 En wie is meer een kroone waerdig,
 Dan die een' Dwingland heeft verjaagd?

CHOR.

Koom, Gustaaf, koom! de prijs is vaerdig,
 Dien gij met eigne deugden wont;
 In voorspoed klam, in nood stoutmoedig,
 Zijt gij 't, die best regeeren kunt.
 Wie is wel meer een kroone waerdig,
 Dan die een' Dwingland heeft verjaagd?

ALGEMEEN SCHOOR.

Leeve de Held, door wien Zweden verlost is!
 Leeve onze Vader! leeve onze Vorst!
 Moedig verbrak hij de boeijen van Zweden,
 O hunne liefde bescherme hem steeds!
 Moge zijn naam zich door de eeuwen verbreiden,
 Waardig gepreezen in 't Vrijheids gezang!
 Moge zijn deugd bij de Volken verwekken
 Afkeer van dwang, tegen Dwinglanden haat!
 Hebbe, ter eere van Volk en van Koning,
 't Wetboek zijn recht, en de Scepter zijn kracht!
 Bloeije zijn stam,
 Laat duizenden leden
 Bekleeden zijn' Troon!

*(Onder did Choor gaan de acht Ridder's, die Gustaaf gevolgd waren, en boven genoemd zijn,
 om hem op hunne schouderen te verheffen. Zij lig-*

ten hem op een schild, 't weld op standaarden gelegd, en met het Zweedsche wapen getekend is. Men herkent deeze Heeren aan de wapenen op hunne schilden, die zij met de ééne hand vasthouden, terwijl zij Gustaaf met de andere ondersteunen. Nadat hij dus het Tooneel rondgedraagen is, wordt hij op een' Troon van Trophaeën verheven, waar hij de Kroon aanneemt, en waar aanzielijken en geringen hem betuigingen aanbieden van de hulde van Onderdaanen.

Bijlaage IV.

**Over de Kamschatkasche honden, en de steen-
of ijs-vossen van de eilanden in de Ijs-zee en-den
Oostelijken oceaan.**

Over de Kamschatkasche honden.^(a)

Ik eindige dit Hoofddeel met een soort van dieren, die wel in alle landen tot de huisdieren behooren, doch slechts in Rusland, op eene ten uitersten zeldsaame wijs, tot het nut en gemak der meschen gebezigd worden. Dit zijn de Honden, van welken men schier bij alle Nomaden talrijke troepen aantreft, en die vooräl bij de Kamschadalen, Ostjäken, Oostelijke Samojeden, Tungusen, en bij eenige stammen de Mandchuren, als trekdieren worden gebruikt: een bestemming, die zij zelfs onder de Russen in het Irkutsche! Standhouderschap hebben, waar zij in eenige strecken de plaats van postpaarden bekleeden. Nergens evenwel is de hoede deezer dieren zoo gewigtig en noodwendig als in

(a) Getrokken uit storchs, *Histor. statist. Gemälde des Russischen Reichs*. II. 252. Deeze Bylaage behoort tot het III Deel bl. 66. Ik heb er, der zeldzaamheid wegen, het bericht van de Steen- of IJsvossen bijgevoegd, te vinden bij denzelfden Schrijver II. 566., en door hem overgenomen uit stellers *Beschreibung der Beringsinsel* in pallas *Neue Nordische Beyträgen* II. 274-279.

Kamschatka, waar zij het, eenigste soort van tamme inlandsche dieren uitmaaken, en waar men hen even weinig missen kan, als in andere landen het hoornvee of de paerden. De Kamschatkasche honden verschillen in omvang en gedaante slechts weinig van de groote Russische boerenhonden: doch hunne zeden hebben hen, door de wijze hunner opvoeding, hun voedsel en hunne behandeling, bijna geheel van natuur doen veranderen. Zij worden voor de beste en duurzaamste loopers onder alle Siberische honden gehouden, en het vuur, dat in hun gloeit, is zoo hevig, dat zij in het trekken dikwijls hunne ledemaaten verrekken, en dat hunne haren, van de sterke spanning, door welke het bloed naar de buitenste deelen gejaagd wordt, zich roodächtig verwen. Zij bezitten zoo veel kracht, dat vier van hun, die men doorgaans voor een slede spant, drie volwassen menschen en anderhalf Pud (een Pud is 40 pond) aan last, zonder de miste moeite voorttrekken. De gewoone laading voor vier honden bedraagt 5 a 6 Pud; en een enkel man kan op deeze wijs bij slechte wegen 30 a 40, bij goede wegen 80 a 140 wersten (er gaan er omtrent 5 op een nur) in éénen dag aflaggen. De hooge sneeuw, over welke de honden heenloopen zonder er in weg te zakken; de steile gebergten en enge dalen; de digte, ongebaande bosschen; de veele stroomen en bronnen, die of in 't geheel niet, of niet vast genoeg bevroezen; de stormen, welke de sneeuw doen verstuiven, en geene betreedbaare we-

gen mogelijk maaken: - alle deeze omstandigheden saamgenomen, zouden het reizen met paerden, ook bij den grootsten overvloed derzelven, in den winter ten minsten verhinderen; en het is derhalven zeer vaarschijnlijk, dat de honden, zelfs bij den meest en aanbouw, voor welken Kamschatka mogt vatbaar zijn, steeds de voornaamste en nuttigste trekdieren blijven zouden. Ook is de lief hebbelijc voor honden hier zoo groot, als zij het elders voor paerden is; en niet zelden besteedt men aanmerkelijke sommen an den inkoop derzelven, en aan de fraaiheid van hun tuig.

De wijze, op welke deeze dieren tot hunne zonderlinge bestemming worden opgevoed, heeft een' zoo grooten invloed op de hoedanigheden van dit geheele geslacht, dat hunne beschrijving, zelfs voor den Philosophischen Leezer, niet zonder belang zal zijn. Tot eigentlijke trekhonden zoekt men die voornaamentlijk uit, die hoge pooten, lange ooren, een' spitsen snoet, een breed kruis en dikke koppen hebben, en eene grootere levendigheid te kennen geeven. Zoo dra deeze dieren kunnen zien, worden zij in een' donkeren kuil geworpen, waar zij zoo lang ingesloten blijven, tot dat men hen sterk genoeg acht, om eene proeve met hun in 't werk te stellen. Dan spant men het met andere reeds volleerde honden aan de slede, voor welke zij met alle krachten loopen, om dat zij door het licht en zoo veel andere onbekende voorwerpen aan 't schrikken geraakt zij. Na deeze korte proeve,

worden zij voor de tweede reize in hunnen donkeren kerker opgesloten; en deeze oeffening worde zoo dikwerf herhaald, tot dat zij aan het trekken gewoon, eu aan hunnen voerman gehoorzaam zijn geworden. Van dit oogenblik af begint hun strengste noodlit, 't geen slechts door de korte verademing, welke de Zommer hun toestaat, gemaatigd wordt. Daar zij in dit jaargetij van geen nut zijn, zoo bemoeit zich ook niemand met hun, maar zij genieten een volkomen vrijheid, die zij voornaamentlijk tot stilling van hunnen honger besteedden. Hun eenig voedsel bestaat in visschen, op welke zij gedurende deezen geheelen tijd aan de rivieren loeren, en die zij met veel behendigheit en list weeten te vangen. Wanner zij een' overvloed aan dezelve hebben, eeten zij, als de beeren, slechts de koppen, en laten het overige liggen.

Deeze rust intuschen duurt niet langer dan tot October, wanner ieder eigenaar zijne honden vergadert, en in de buurt zijner wooning vast bindt, waar zij alvorens ter deeg moeten honger lijden, on zich van hun overvloedig ver te ontdoen, en daar door tot het loopen geschikter te worden. Zoo dra de eerste sneeuw gevallen is, neemt de tijd hunner kwelling een' aanvang, en dan hoort men dag en nacht hun schrikkelijk gehuil, door welk zij hun hard noodlot bijna schijnen te beklagen. Bij de drukkende ellende, die deeze dieren den geheelen winter door te draagen hebben, bestaat hun voedsel slechts uit zuur gewordenene, tot

verrotting overgegaane en gedroogde visschen; en echter worden hun de eerste, als zijnde de beste spijs, allen tot verkwikking en versterking toegereikt, daar men opgemerkt heeft, dat zij slaaper en ligter moede worden, wanneer zij deeze lekkernij even vóór het aanvaarden eener reize verkrijgen. Hun gewoon voer bestaat uit verschimmelde en aan: de lucht gedroogde visschen: een gastmaal, bij welk zij zich zelden anders dan met bloedige bekken kunnen verzadigen, om dat graaten en tanden er het grootste gedeelte van: uitmaaken. Zij wreeken zich evenwel over deeze hardheid door hunne verbaazende vraatzucht, die geen voorwerp: spaart, van welk zij zich meester kunnen maaken. Met diefächtige list klimmen zij de ladderen op, tot in de luchtige Voorraadskameren van hunne dwingelandij voerende Heeren; met onnatuurlijken honger bijten zij in riemen en lederwerk, waar zij het vinden; en zoo ver gaat hunne verbastering, dat zelden een Kamtschadaler aan de onëdele behoeften der natuur voldoen kan, zonder zich met een' stok te wapenen, om dat eene hongerige troep, zich steeds bereid houdt, elkaâr tot den bloede toe te verscheuren, om aan het walgchelijkste van alle voedselen te geraaken.

Doch niet in hunne vraatzucht alleen, maar in het geheele eigendommelijke der diersche zeden, ontdekt zich deeze verbastering. In plaats van de waakzaamheid, trouw en verkleefdheid, die de hond alöm aan zijnen Meester betoont, en waar

door hij bij alle Volkeren het zinnebeeld van deeze deugden geworden is, hebben de Kamschatkasche honden het character van verraaderlijke slaaven aangenomen, Schuw en onvriendelijk, mijden zij hunne Heeren, en bekommeren zich weinig over de veiligheid van hun eigendom, 't geen zij niet waagen tegen een' onbekenden te verdedigen. Vreesachtig en treurig, sluipen zij, ieder op zich zelve, rond, en zien bij aanhoudenheit met mistrouwen naar alle zijde heen. Met list en bedrog moet men trachten hen voor de slede te spannen; terwijl dit geschiedt, houden zij allen hunne koppen om hoog, en doen een weemoedig gehuil weêrgalmen; doch zoo dra de vaart begint, verstommen zij op eens, en dan schijnen zij door hondert valsche strecken, als wedijverend, het geduld van hunnen voerman te vermoeyen, of zijn leven in gevaar te willen brengen. Komen zij aan eene hagchelijke plaats, zoo verdubbelen zij hunne snelheit in het loopen, en, om niet van een' stijlen berg in de laagte gestort, of in eene rivier geworpen te worden, ziet men zich gemeenlijk gedwongen, hun de slede over te geeven, die men zelden anders dan aan stukken, en eerst bij het nabuurigste dorp, terug vindt, zo het hun al niet gelukt mogt zijn zich volkomen in vrijheit te stellen.

Dan, zoo verbasterd de honden in Kamschatka ook zijn mogen, zoo ontbreekt het hun evenwel niet aan eigenschappen, met welke zij den menschen door hunnen, goeden wil van nut kunnen

worden. Behalven het woordeel, dat men met deeze ligte schepselen in de ongebaande bergen ken over de diepste sneeuw kan voortkomen, zij zij ook voortreffelijke wegwijzers, die in de grootste duisternis, en bij de vreesselijkste sneeuwvlokken het doel der vaart weeten te vinden. Wanner de storm zoo geweldig wordt, dan men moet blijven liggen, gelijk dit niet zelden geschiedt, zoo gaan zich de honden naast hunne Messters leggen, en bewaaren door hunne naast hunne Meesters leggen, en bewaaren door hunne natuurlijke warmte zin leven. Ook geeven zij de zekerste aanwijzing van naderende stormen, terwijl zij gaten in de sneeuw graaven, en zich daarin zoeken te verbergen. Door deeze en veele andere nuttige eigenschappen vergoeden de Kamschatkasche honden zeer het nadeel, 't welk hunne fouten te weeg brengen; en welke andere reden, dan de harde Tyrannie der meschen, draagt de schuld deezer verbastering? Zoo groot hunne ranken zij mogen, zoo komen zij nog in geene vergelijking met de koele baatzucht, en de ondankbaarheid, die deeze vernederde en tot de wreedste slaavernij gemisbruikte dieren van de menschen dulden moeten. Nauwelijks heeft de Kamschatkasche hond, door de overmaat van zijn physisch lijden den vroegen ouderdom bereikt, waarin hij tot het trekken onbekwaam wordt, zoo eischt hem zijn onverbiddelijke Meester het laatste af, wat hij nog in staat is te geeven: - zijne huid; en dezelfde hard behandelde slaaf, die zijnen Tyran, geduurende een kort en rampzalig leven zoo dikwijls

zijne dierlijke warmte heeft medegedeeld, betoont hem ook na zijn' dood deezen dienst op eene dergelijke wijze.

Over de steen- of ijsvossen.

Welke in de eilanden in de IJsee en den Oostelijke oceaen in groote meenigte ontmoet worden.

Ik heb de nattu (zegt STELLER in de zoo even aangehaalde plaats) deezer in onbeschaamdheid, doortraptheid en schalkächtigheid dan gewoonen Vos ver overtreffende dieren, geduurende mijn ongelukkig verblijf op het Beringsëiland, meer dan te nauwkeurig gelegenheid gehad te leeren kennen. De geschiedenis der tallooze strecken, die zij ons gespeeld hebben, kan ligtelijk tegen de Aapenhistorie van Albertus Julius op het Eiland Saxenburg in de weegschaal worden gelegd. Zij drongen in onze wooningen over dag zoo wel als des nachts binnen, en stalen al wat zij maar medesleepen konden, ook dingen, die hun van geen dienst waren, gelijk messen, stokken, kleedings-stukken enz. Zij wisten zoo onbegrijpelijk kunstig een' last van verscheidene Pud van onze Provisievaten om laag te rollen, en er dan het vleesch uit te rooven, dat wij het in het begin nauwelijks aan hen konden

den toeschrijven. Als wij het vel aan een dier aftrokken, zoo gebeurde het dikwijls, dat wij 2 of 3 vossen daar bij dood staken, om dat zij ons het vleesch uit de handen wilden rukken. Al begroeven wij iets nog zoo zorgvuldig, en leiden er een' last van steenen op, zoo vonden zij het niet alleen, maar schooven, gelijk menschen, de steenen met die schouderen weg, en hielpen, onder dezelve liggende, de een den anderen met alle krachten. Bewaarden wij iets op eene Colom in de lucht, zoo ondergroeven zij de Colom, dat zij om moest vallen, of een van hun klouterde om hoog, en wierp het geen daarop bewaard wierdt, met ongelooffelijke list en behendigheit, om laag. Zij letteden op al onze verrichtingen, en verzelden ons, wat dan ook onze bezigheid mogt zijn. Wanner de Zee een dier uitwierp, zoo verteerden zij het, eer nog een mensch ar bij kwam, tot ons allergrootste nadeel; en indien zij niet alles op konden eeten, zoo sleepten zij het bij gedeelten op de bergen, begroeven het voor onze oogen onder steenen, en liepen af en toe, zoo lang er nog iets overbleef om te slapen. Intusschen stonden anderen op de wacht, en bespiedden ons. Zagen zij iemand van verre komen, zoo verëenigde zich de geheele hoop, en groef gemeenschappelijk in het zand, tor dat zij een' Bever, of Zeebeer zoo volmaakt onder de aarde hadden, dat er geen spoor van te zien was. Des nachts, wanneer wij op het veld sliepen, trokken zij ons de slaapmutsen

en handschoenen van, en van onder het hoofd, en de Beverdekens en vellen van onder het ligchaam weg. Wij sliepen daarom altijd met stokken in de handen, ten einde wij hen, als zij ons opwekten van ons wegjaagen en slaan konden.

Waar wij ons op den weg nederzetterden, daar wachtten zij op ons, en deden in ons gezicht honderderlei soort van grappen; en als wij stil zaten, kwamen zij zoo dichte bij, dat zij aan de riemen van onze schoenen beetten. Leiden wij ons neder, als of wij sliepen, zoo berooken zij ons bij den neus, of wij dood of levendig waren. Hieldt men den adem in, zoo trokken zij zelfs wel aan den neus, en wilden er in bijten. Bij onze eerste aankomst, aten zij onzen dooden, terwijl wij kuilen voor dezelve gereed maakten, den neus en de vingers en teenen weg, vielen ook zelfs wel op de zwakken en zieken aan, zoo dat men ze nauwelijks terug kon houden. Iederen morgen zag men deeze onbeschaamde dieren onder de, aan het strand liggende Zeeleeuwen en Zeebeeren ompatrouilleeren, en de slaapende berieken, of niets doods daar onder zijn mogt; vonden zij iets dergelijks, zoo ging het terstond aan 't verscheuren, en men zag hen allen bezig met sleepen. Daar de Zeeleeuwen 's nacht in den slaap hunne jongen dikwijls verpletteren, zoo onderzochten zij, als of zij van deeze omstandigheid waten kondig geweest, alle morgen deeze kudden stuk voor stuk, en sleepten terstond de doode jongen weg.

Daar zij ons nu noch dag noch nacht met vrede lieten, zoo wierden wij in der daad zoo zeer tegen hen verbitterd, dat wij jong en oud dood sloegen, en hun alle mogelijk leed aandeden. Als wij 's morgens uit den slaap ontwaakten, lagen er steeds 2 of 3 verslaagenen voor onze voeten; en ik kan, geduutende mijn verblijf op 't Eiland, voor mij alleen wel over de 200 vermoorde dieren rekenen. Den derden dag na mijne komst, versloeg ik binnen de drie uren over 70 stuks met eene bijl; en uit de vellen van deeze wierdt het dak boven mijne hut gereed gemaakt. Op het eten zijn zij zoo gezet, dat men hun met de ééne hand een stuk vleesch kan toereiken, en met de andere den stok of de bijl kan houden, om hen dood te slaan.

Wanneer deeze dieren, die zich altijd met het een of ander bezig hielden, aan eene zaak niets hadden, gelijk bij voorbeeld aan de kleederen die wij somtijds afleiden, zo deden zij er ban vuil op, en zelden gaat dan een van hun voorbij, die dit niet verricht. Men zag uit alles, dat zij hier nooit een' mensch moesten gezien hebben, en dat de vrees voor menschen den dieren niet aangeboren, maar op lange ondervinding gegrond moet zijn.

In October en November waren zij, gelijk de vossen, het schoonste en volhairigste. In Januarij en Februarij zijn zij al te dikhairig; in April en Meij begonnen zij de haren te verliezen; in Junij en Julij hadden zij enkel wol, en zagen er uit?

als of zij in camisoolen gingen. In Junij wierpen zij hunne jongen, negen tot tien stuks, in holen en rotsenspleenten. Hunne jongen beminnen zij zoo zeer, dat zij om de menschen van zich af te houden, dan als honden blaffen^(a). en daar door hunne nesten verraaften. Zoo dra zij merken, dat hun nest ontdekt is, draagen zij, indien men hen niet stoort, hunne jongen in den bek weg, en zoeken dezelve op eene meer geheime plaats te verbergen. Wanneer men de jongen doodt, zoo wordt men door de moeders met het grootste gehuil vervolgd, des daags zoo wel als des nachts, tot hondert en meer Wersten toe; en zij laten niet eer na, dan tot dat zij haaren vijand een' streek gespeeld hebben, of zelve worden dood geslagen.

Hun reuk is nog veel erger dan die der Roodvossen. In den paartijd rammelen zij dag en nacht, en bijten elkaâr uit jaloesle, gelijk de honden. De paaring zelve verrichten zij even als de katten met veel geschrei. Wanneer het stormt, en er veel sneeuw valt, zoo begraven zij zich zelve onder de sneeuw, en liggen stil, zoo lang het slechte weder duurt. Door rivieren zwemmen zij zeer behendig. Behalven \t geen de Zee uitwerpt,

(a) Hon Russische naam is ook waarschijnlijk van een woord, da *hondtje* betekent, af komstig.

werpt, of 't geen er van dieren sneuvelt, vangen zij 's nachts op de klippen ook de Zeevogels weg, die zich dan tot het slaapen nederlaaten; doch zij zelven worden ook weder een buit der Roofvogels. - Deeze dieren, die zich thans in onbeschrijflijke meenigte op het Eiland bevinden, zijn, daar er geen ander Landdier op hetzelfde aanwezig is, waarschijnlijk van het vaste land met het drijfijs aldaar aangekomen, en hebben zich daarna, door de geduurige Zeeuitwerpen gevoed, op eene zoo buitengewoone wijze vermeerderd. Hunne couleur is of geheel wit of blauwächtig, en hun pelswerk maakt een aanmerkelijk artikel van Koophandel uit.

* * *

Bijlaage V.
Over de catacombes van Kiëw.

Over de catacomben van Kiëw^(a)

Kiëw ligt aan de rechter zijde des Dneprs. De rechter oever is hier bergachtig; de linker onöverzienbaar vlak en effen. Dan eens zijn de bergen eenige Wersten van het bed der rivier verwijderd, dan slechts eenige 100 schreden, dan weder stooten zij zoo dicht aan hetzelfde, en zijn zoo stijl, dat een rijweg langs dat bed onmogelijk is. Alle drie de gevallen hebeen in de buurt van Kiëw plaats. De Pëtscherskische Vesting maakt het gewigtigste deel der stad uit; zij ligt op eene vlakke, vrije, en 44 vademmen boven het water des Dnepers verhevene hoogte, aan den stijlen oever deszelven. Zij wierdt in 1707 door Peter den Grooten aangelegd, en heeft, behalven andere gebouwen, 9 Kerken en Kloosters.

Het voornaamste Klooster van Kiëw is het Petscherskische. Het heeft zijn naam van de onder-

(a) Deeze Bijlaage, behoorende tot Deel IV, bl. 147, is getrokken uit heyms *Encyclopaedie des Russischen Reichs*. Art. kiëw.

aardsche gangen of holen^(a), en is met een' zeer sterken ringmuur omgeeven. De Hoofdkerk van Maria Hemelvaart staat in het midden deszelven, en heeft 7 vergulde torens. Eenige schreden voor den ingang deezer Kerk rijst de hoogste toren van Kiëw, met klokken, en een uurwerk met klokkenspel; het uurwerk slaat één bij Zonnenöndergang, en 100nt 24 uren. Een weinig Zuidwaards van de Kerk ziet men de insgelijks in form eener Kerk gebouwde en met een' vergulden toren voorziene Spljszaal der Monniken, en digt daarbij het woonhuis des Archimandriets. Ten Noorden en ten Oosten staan op een' geringen asstand van de Kerk de Cellen der Monniken in een lang gebouw. Alle deeze Kloostergebouwen liggen op de vlakke hoogte; 200 schreden ten Noordwesten van de Hoofdkerk, en, wel 20 vademen laager, aan de glooiende vlakte van den hoogen oever, die naar den Dnepr af helt, ligt de Kerk van den H. Antonius; en 300 schreden ten Oosten van deeze Kerk, en wel 15 vademen hooger, de Kerk des H. Theodosius, naast welke zich de intrede bevindt tot de daarbij behorende onderaardsche gangen. Deeze onderaardsche gangen zijn 3 voet breed, en een vadem hoog, op verscheiden plekken ook wel wijder, en tot kleine Kapellen of Cellen gevormd.

(a) *Petschéra* of *Petschéra* betekent een hol.

Zij gaan in eene horizontaale vlakke, met verscheiden krommingen en zijde-buigingen, voort. De geheele plaats, welk de gangen des H. Antonius beslaan, bedraagt omtrent 20 vademen in 't vierkant; de plaats der gangen des H. Theodosius bedraagt minder: doch hier ontdekt men een' eenvoudigen krommen gang, die omtrent 50 vademen lengte heeft, met een' dubbelen uitgang. Aan de zijden der gangen heeft men, 2 voet hoog boven den bodem, verdiepingen uitghakt, waarin de doodkisten met de onverteerde ligchaamen goplaatst zijn. In de gangen des H. Antonius staan 47 derzelve, en 33 in die van den H. Theodosius. Naast elke doodkist hangt eene kleine tafel van hout, waaröp men den naam des Heiligen leest: gelijk, de hoogwaardige Nestor enz., de hoogwaardige Johannes enz. De kisten zijn van hout, deels met een pergament-achtig leder, deels met laken, deels met zijdene stof overtrokken, en open; de ligchaamen in zijdene stoffe van verschillende couleur en materie, omtrent als in Choor-rokken, gekleed. In de groote Vasten worden gezicht, handen en voeten ontbloot. Behalven de geheele ligchaamen, staan in deeze gangen ook verscheidene hoofden, van derzelve vleesächtige deelen ontbloot, die met geborduurde kappen geheel overtrokken zijn, en uit welke eene olieächtige vochtighied druppelt. Tusschen de openstaande onverteerde lijken ziet men nog aan de zijden der gangen, in kleine gewelven, een meenigte kisten met verteerde ligchaamen.

Deeze gewelven zijn met den wand der gangen gelijkvormig toegemuurd, behalven eene kleine opening, slechts een' voet wijd, boven welk de naam des overleedenen op een bord geschreeven is; zij heeten de toegemaakte (*pod spudom*)^(a), en verscheidene deraelven zijn volkomen onbekend. Deeze holen, sedert veele eeuwen de begraafplaatsen der Kiëwche Monniken, zijn in den berg gehouwen, welke hier uit een zeer compact ijzerschietend zand bestaat, met eenige potaarde gemengd. De bovenste laag is als een verwulffel gehouwen, en, zoo wel als de zijdemunren en de bodem, met kalk beworpen. Boven de watervlakte des Dneprs, naar welken zich de schuinliggende hoogte, waar tegen de ingang tot deeze holen is, taamelijk stijl om lang trekt, zijn deeze gangen omtrent 20 vadem verheven. Van wegen het voort van bergstof, en de hooge en stijle ligging der plaatse, zijn zij zeer droog; en het is dus ligt to begrijpen, dat zeer magere en in de lente en den herfst gestorvene ligchaamen, die hier geplaatst wierden, niet vergaan, maar verdroogd zijn. De huid en de vingeren, die men ziet, zijn zeer bruin, en door de verdrooging saamgetrokken. Men kan deeze gangen

(a) De Russische uitdrukking, om te toonen, dat er van een' Heiligen of van eene Reliquie niet behalven de kist te zien is.

dagelijks na den Morgen-Godsdienst bezoeken, wanneer men te vooren in de Kerk, die voor den ingang staat, er een' Monnik pm gevraagd heeft; en men heeft nauwdijks een uur noodig, om alle de gangen samen te doorwandelen. Uit het gehede Rijk geschieden hier geduurig Bedevaarten heen. Het Petscherskische Klooster, met deszlf's Hoofdkerk, is het eerste van gehed Rusland, De Grootvorst Isäslaw Jarosslawitsch leide dezelve, omtrent in het midden der elfde eeuw, door de Bisschoppen Antonius en Theodosius, die de onderaardsche hutten tot hun verblijf hadden begonnen te graaven, van hout aan; eenige jaaren daarna bouwde Swätoslaw Jarosslawitsch ze van steen op, Door den Tatar-Chan Batu wierdt alles zeer verwoest, doch vervolgens door den Czaar Alexei Michailowitsch weder vernieuwd, en onder zijne Opvolgers geduurig meer verfraaid. Behalven dit Klooster, staan er nog verscheiden andere in de Vesting.

* * *

Bijlaage VI.
Geschiedenis der Moscousche pest in 1770-1772.

Geschiedenis der Moscousche pest in 1770-1772.^(a)

Na dat Pest gedurende 116 jaaren Moscou verschoond had, begon zij er in 1770 op nieuw te woeden. Het eerst vertoonde zij zich in den voorlaatsten Turkenkrijg in de Wallachey, en verbreidde zich van daar, door de Moldau, door Polen en Klein-Rusland tot naar Sjewsk en Brjansk, twee steden niet ver van de Ukrainesche grenzen. In Kiëw duurde zij van Augustus 1770 tot den volgenden Februarij; zij verscheen wel weder bij herhaaling in den Zomer, doch wierdt ras gestuit. In 't geheel werkten in die strecken de middelen van voorziening zoo sterk, dat men in Neshin alleen, eene tweede zwaardere uitbersting van Julij tot November 1771 bespeurde.

Geheel anders ging het intusschen in Moscou toe. Niettegenstaande alle behoedmiddelen, drong de Pest tot in deeze Hoofdstad door, waar zij zich het eerst in November 1770, schoon weining opge-

(a) Deeze Bijlaage, behoorende tot deel IV. bl. 69 is getrokken uit storch I. 431. sq., die de authentique Staatsberichten, daar over uitgegeeven, gevolgd is.

merkt, in eenige huizen openbaarde. Doch toen zij ook op den 17 December in het algemeen Landhospitaal uitberstte, en de Oppergeneesheer van hetzelfde aan het Medische Collegie daar van bericht had gegeven, wierdt het, op den 22 December, na dat 8 Artzen de ziekte waarlijk voor de Pest verklaard hadden, ingesloten, en van de 27 zieken genazen er hier slechts 5. Eerst na eene Quarantaine van 6 weken wierdt het Hospitaal weder geöpend, en het gebouw, in welk zich de Pest vertoond had, verbrand. De aansteeking was, volgens duidelijke spooen, door lieden geschied, die uit de streken van het tooneel des oorlogs kwamen.

In Maart 1771 wierdt het voor 't eerst bekend, dat er reeds sedert hee begin des jaars eene ongewoone sterste onder het werkvolk der groote Laken-fabriek heerschte. Allengskens ontdekte zich dezelve ook in andere gedeelten der stad. Nu wierden wel, na een enderzoek van Geneesheeren op den 11 Maart, zoo ras mogelijk alle menschen uit deeze Manufactuur weggeleid, en zoo wel zieken als gezonden onder een nauwkeurig opzicht gehouden: doch reeds te vooren waren er verscheidenen ontsnapt, en ook lieden uit de stad hadden de Fabriek van tijd tot tijd bezocht. - Hier door breidde zich natuurlijkerwijze de Epidemie meer en meer uit. Nu wierden er van de zijde der Overheid, maatregelen in 't werk gesteld. De Police eischte berichten van elken zie-

ken en stervenden; ook verzamelde de Senaat een Medischen Raad van elf Geneesheeren, die tot de oprichting eener grootere Commissie duurde. Deze Raad begeerde, in zijne tweede, Vergadering, den 23 Maart, dat al het Werkvolk, tot de Lakenfabriek behorende, geheel uit de stad verwijderd wierdt een last, die niet nauwkeurig gevolgd kon worden, terwijl men verscheidenen derzelve in 't geheel niet vinden kon. Drie dagen later, gaven negen leden des Raads, op de vraag des Opperbevelhebbers der Stad, den Veldmaarschalk Soltikow, het schriftelijk antwoord, dat deze ziekte weezentlijk de Pest zij; de twee overige leden spraken echter dit gevoelen tegen, ten grooten nadeele van het algemeen, 't geen het met hun eens was, en derhalven de noodige voorzichtigheid uit het oog verloor. Op den laatsten Maart echter ondertekenden alle elf leden de gemeenschappelijk beraamde voorstellen van behoeding tegen deze gevaarlijke ziekte. Zij betroffen meest de zindelijkheid der huizen, straten, lucht enz. Het werpen van kalk op de begraavene lijken wierdt afgeraaden. Gerookt had men reeds te vooren op openbaare plaatsen, doch meest met mist en andere morssige dingen. Ook verzegelde men in deze maand de openbaare Baden.

Catharina II. scheen intusschen te begrijpen, dat alle tot nu toe in 't werk gestelde voorzorgen vruchteloos zouden zijn; zij gelastte dus op den 25 Maart, tot veel sterkere maatregelen over te

gaan, en droeg de uitvoering daarvan aan den Generaal-Lieutenant van Jeropkin op. Thans wierdt in elk Quartier der Stad een Staatsbeämpte als Opzichter over deeze ziekte aangesteld, en alle Geneesheeren moesten zijne bevelen naarkomen. Uit de dagelijksche sterflijsten^(a) zag men wel den

- (a) De sterslijsten waren echter niet geheel in order. Veele dooden wierden verborgen, en heimelijk begraaven; veele inwooners verlieten weldra de stad: zoo dat er in September, toen, 21,000 menschen stierven, niet (volgens de bevolking van 400,000) de twintigste, maar misschien de zesde, de vijfde inwooner, of nog meer, ten grave daalde. In 1771 stierven in Stad en Hospitaalen samen

In April	744.
Maij	851.
Junij	1099.
Julij	1708.
Aug.	7268.
Sept.	21401.
Oct.	17561.
Nov.	5235.
Dec.	805.
Jan. 1772	330.

En verder in alle maanden van dit jaar over de 300 of over de 200: samen slechts bij de 3600; in de 2 volgende jaaren daarëntegen over de 7000 tegen 3 a 4000 geboorten. In gewoone jaaren, gelijk van 1783 tot 1786, rekende men sedert te Moscou over de 27,000 geborenen tegen bij de 20,000 gestorvenen.

voortgang der Pest; doch, daar men te vooren nooit te Moscou sterflijsten vervaardigd had, zoo konde men de afwijking van de gewoone jaaren daar niet meê vergelijken. Naar evenredigheid der grootte en volksmeenigte der stad hieldt men het getal der stervenden in April 1771. voor maatig; en het schijnt, dat men toen meer dan ooit te vooren aan het bestaan der Pest getwijffeld hebbe. Intuschen moesten, op een eigenhandig bevel der Keizerin, alle lijken buiten de stad begraaven worden; ook sloot men eenige: Barrières, die in Moscou binnen voerden.

Gedurende April en Meij had de Pest onder het bovengemelde werkvolk der Lakenfabricq in de Kloosters, die hun tot Hospitaalen dienden, bijna volkomen opgehouden; en in de stad miskende men ze, om dat de inwooners aan verzinselen, om haar eene andere gedaante te geeven, onuitputtelijk waren. - In Junij beval men de verspreide kleederen en goederen van het volk der Lakenfabricq op te zoeken en te verbranden; doch deeze, gelijk meening andere heilzaame maatregel, deed juist eene tegenövergestelde uitwerking; want nu bracht men deeze dingen heimelijk in andere huizen, en verbreidde dus de Epidemie zoo veel te meer. Daar, door het vluchten der aanzienlijken en bemiddelden, 't welk reeds eenige maanden voortduurde, de ziekte ook op het land moest uitbreeken, zoo kwam er in Augustus een bevel, dat hunne bedienden onderzocht moesten worden,

en de geen, van welken men niet zeker was, achter blijven; aan de overigen wierdt het vertrekken toegestaan. Men sloot nu ook de gemeene herbergen, en herhaalde de order om de baden te verzegelen. In deeze maand vertoonden zich de verwoestingen der Pest reeds op eene zeer geduchte wijze; veele inwoners poogden zich dus door het fluiten van hunne huizen en hoven te beveiligen. Het gemeen zag alle voorschriften der Overheid niet dan met het grootste ongenoegen aan. Vooräl was het zeer tegen de Krankenhuisen en Quarantainen, die het als noodelooze uitvindingen der Artzen beschouwde; verzettede zich tegen de bezichtiging der krankten, en zoude den Oppergeneesheer van 't Land-Hospitaal vermoord hebben, indien hem niet een Quartieröpziender gered had. Daarëtegen onderscheidde zich de Secte, die onder den naam van Raskolniken bekend is, zeer van den grooten hoop. Aslen, die tot dezelve behoorden, en in de stad, veelen zelfs in de buurt, woonächtig waren, onderhielden op hunne eigene kosten buiten Moscou een Zieken- en een Quarantaine - huis.

De maand September was de vreesselijkste van alle. Bij de verwoestingen der Pest, die thans op 't hoogst geklommen waren, voegde zich nu ook de bekende oproer van 't gemeen, waar in de Aartsbisschop van Moscou op den zestienden om 't leven kwam, en welke waarschijnlijk met zoo weinig Tröupen niet had kunnen gestild worden, zo

door het vluchten en sterven het getal der inwooners niet zoo zeer verminderd was. De Keizerin, door deezen treurigen toestand op het diepst getroffen, zondt, daar haar voorneemen om zelve naar Moscou te reizen, al te veel zwaarigheden ontmoette, den Generaal - Veldtuigmeester (daarna Vorst) Orlow daar heen, en gaf hem, volmagt, alles in 't werk te stellen, 't geen hij ter uitrotting deezer schrikkelijke plaag zou noodig oordeelen. Zijne tegenwoordigheid en zijne voorschriften deden ras ene goede werking. Verscheiden lieden, die vertrokken waren, keerden weêr in de Stad terug, en het Gemeen zelf veranderde zijne gezindheid.

Nu wierden er twee Commissiën opgericht, die haare bezigheden op den 12 October aanvaardden. De Afwendings- en Heelings-commissie had, volgens haare benoeming, alles te bezorgen, 't geen de geneezing en toekomstige afwending der Pest bewerken konde; van haar hingen alle Artzen, Apotheeken, Hospitaalen en wat iets meer is, af. De Volvoerings-commissie moest, behalven andere Police-zaaken, ook de verórdeningen der eerste Commissie ten uitvoer brengen. Deeze eerste maakte terstond in een gedrukt stuk de middelen bekend, langs, welke men zich voor de Pest kon hoeden, en, als men er door aangetast was, tot zijn herstel zelf zoo veel mogelijk toebrengen. Daar de voortduurende af keer der inwooners tegen open-baare Ziekenhuizen nog steeds verbergingen te

weeg bracht, zoo, kwam men op, de gedachte, aan iederen geneezenen, bij zijn afscheid, behalven de tot nu toe bedeelde levensmiddelen, en de nieuwe kleeding, vijf, of, zo hij gehuwd was, tien Roebels mede te geeven. Nu verscheenen wel een hoope zieken, maar tevens ook gezonden, die zich uit winzucht ziek hielden. Voor de, kinderen der aan de Pest gestorven ouders bezorgde de Prins Orlow de aanlegging van een eigen Weeshuis. Na deeze en veel andere met gevaar verknochte voorzorgen, keerde hij op den 21 November naar Petersburg terug.

Te deezer tijd waren de ongelukkigs bewooners van Mosou eindelijk van hunne treurige dwaaling omtrent de natuur der krankheid terug gekomen. Hunne gehoorzaamheid en bereidwilligheid, om aan de weldadige verordeningen der Regeering behulpsaam te zijn, verminderde het getal der stervenden dag bij dag; tot dat eindelijk in Januarij 1772 de laatste spooen der Pest verdweenen.

Zie hier nog eenige trekken uit het treurig tafreel van den toestand deezer groote en volkrijke stad gedurende de ziekte. Tallooze bezigheden van het burgerlijk leven hielden volkomen op, en nieuwe ontstonden er in derzelver plaats. Veele huizen waren geslooten, op de straten vertoonden zich slechts weinig menschen, en iedere dag baarde nieuwe, ijsselijke tooneelen. Om het gebrek van levensmiddelen voor te komen, liet de Regeering buiten de stad groote huizen bouwen, waarin men

de noodzaakelijkste artikelen van Consumtie op elkander hoopte. Aan de ledige lieden, wier onderhoud of beroep was afgebroken, gaf men middelen van bestaan of bezigheid, terwijl men den zoogenaamden Camer-collegie-wal liet verhoogen, en zijne gracht verdiepen. Men zag zich met dat gedwongen, om de doodsstraf voor de geenen vast te stellen, die de goederen van lieden, die met de Pest waren bezocht geweest, uit de ledig staande huizen zouden wegsteelen, of de graven zouden openen, om hen, die van de ziekte gestorven waren, te berooven. De Huizen of Hoven, uit welken slechts eenigen, die ze bewoonden, aan de Pest stierven, bedroegen over de 6000, en die, in welken zij allen stierven, over de 3000. Daar nu Moscou vóór de Pest in 't geheel 12,538 Woongebouwen telde, zoor volgt hier uit, dat niet eens het vierde gedeelte derzelven van de Epidemie is vrij gebleeven. Van April 1771 tot aan het einde van Februarij 1772, wierden er in de Ziekenhuizen en Quarantainen 12,565 menschen op Kroonskosten onderhouden.

Zoodanig was de toestand der stad gedurende deeze schrikkelijke Periöde; en hoe veel verördeningen en arbeids kostte het niet, om alle inrichtingen te herstellen, alle zaaken weder aan den gang te brengen, handel en wandel weder vrij te maaken: en dit alles met veiligheid, en zonder het gevaar eener tweede verwoesting te loopen! De drin-

gendste en noodzaakelijkste maatregel betrof de reiniging der aangestoken huizen, waarmede men op den 12 December 1771 een begin maakte, en tot de volgende lente voortging. Onder de gebouwen, die men weezentlijk reinigde, behoorden: 1) 117 Kerken; die haare Priesters of Kerkendienaars door de Pest verlooren hadden, en om die reden verzegeld waren. 2) 45 Gerichts- of Regeerings-, benevens nog 46 andere Kroon-huizen, met insluiting van die gebouwen, die, om de ziekte slechts, aan het openbaar gebruik waren gewijd geweest, gelijk b.v. eenige Kloosters en het huis van Prins Orlow, 't geen hij tot Ziekenhuis voor den Adel gegeven had. 3) 7000 Woonhuizen of Hoven, die men waard hieldt gereinigt te worden, en over de 2000 slechte of bouwvallige, die geheel wierden afgebroken. 4) 113 Fabriquen, waaronder 68, die linnen, wollen en zijdene stoffen weefden, en met elkander 2716 Weefgetouwen hadden. De reiniging zelve geschiedde door het wegruimen van aangestoken zaaken, door toelaating van versche lucht, door het laten uitvriezen, het berooken en andere middelen. De Afwendings-commissie liet de Recepten van drie goedgekeurde Rookpoederen bekend maaken, ook de Poederen zelve in alle Apotheeken goedkoop veil bieden, en onder arme lieden, zonder eenigen prijs, uitdeelen. Men had, om ze te beproeven, de met zweet-uitwaasseming bezwangerde kleederen van eenige aan de Pest ge-

storven lieden genomen, aan welke zich de stof toonde, die uit de builen en zweeren was uitgevloeid; deeze had men in een huis opgehangen, wiens inwooners alle aan de ziekte gestorven waren; ze vier dagen achter één, dagelijks tweemaal, zeer sterk met deeze Poeders berookt; ze vervolgens zes dagen lang laten uitluchten, en toen aan zeven lieden laten aantrekken, die hun leven verbeurd hadden, en die ze in hetzelfde huis zestien dagen lang moesten draagen; zij bleeven alle onāangestoken, en na eene Quarantaine van 15 dagen liet men hen weder toe tot, andere gezonde lieden. Men liet nu ook de 13 aangewezene begraafplaatsen buiten de stad, over de elle hoog, met aarde overstorten, 't geen alleen 35,000 Roebels kostte. Bij de geheele verdelging van alle overblijfselen van het Pestgift, moest men in 't bijzonder op de lijken acht slaan, die door de Inwooners, om zich aan de Quarantainen te onttrekken, deels in hunne huizen begraaven, deels in heimelijke plaatsen verborgen wierden, en dus in 't voorjaar doodelijke uitwaassemingen verwekken konden. Door de sterke maatregelen, die men ter ontdekking derzelven bij de hand greep, kwamen er bij de duizend lijken te voorschijn, met welke men, om dat zij gedeeltelijk zonder kisten gevonden wierden, op verschillende wijzen te werk ging. Die binnen de huizen lagen, liet men door de daar toe bestemde Galeijslaaven, met een deel der

aarde die dezelve omgaf, in opzettelijk daartoe gemaakte kisten naar de gewoone begraafplaatsen voeren, en daar de wagens, op welke zij gebracht waren, verbranden. De graven, uit welke men zulke lijken getrokken had, wierden zorgvuldig met aarde beschud. Bij deezen arbeid, liet men de Galeijslaaven gewaschte kleederen en handschoenen aantrekken, Gember en dergelijke dingen in den mond houden, en in azijn gedoopte boomwol in de neusgaten en ooren steeken. Ten laatsten moesten zij zich met azijn wasschen, en ten minsten acht dagen op eene afzonderlijke plaats blijven; die lijken daat en tegen, die buiten de gebouwen lagen, bleeven onāangeroerd, en wierden slechts eene el hoog met kalk en puin bedekt. Schoon dit begraaven slechts tot in de lente duurde, en het werkvolk de naaste aanraaking der doode ligchaamen niet vermijden konde, zoo wierdt er tog, door de groote voorzichtigheid die men er bij aanwendde, geen enkele derzelven aangestoken. Hoe zeer men al de peststof voor geheel uitgeroeid hieldt, ging men echter tot in den Zomer van 1772 met de behoedmiddelen voort.

Van den eersten December af, wierdt Moscou voor eene gezonde en van de Pest bevrijde stad verklaard, en het grootste deel der verōrdeningen daar tegen allengskens verminderd. Doch de Afwendings-commissie duurde nog tot den 6 September 1775 voort, toen zij eindelijk, tevens niet alle

Quarantainen en Troupenplaatsingen binnen het Rijk, door een Ukaze van den Senaat wierdt opgeheven. Deze openbaare ramp kwam de Kroon zeer hoog te staan; de verlossing van Moscou alleen schattede men op 400,000 Roebelen.

Behalven de oorzaaken, reeds uit dit verhaal genoegzaam op te maaken, die belet hebben, dat men de ziekte niet terstond in haare geboorte smooren kon, lag een der grootste hinderpaalen in de geheel eigene plaatselijke gesteldheid van deeze Hoofdstad, die over de 36 Wersten in den omtrek heeft, en eigenlijk geen stad, maar de eerste Provintie van het Rijk kan genoemd worden. De meeste Inwooners staan niet onder den Magistraat, en deeze heeft over hun komen en vertrekken niets te zeggen. Dergelijke lieden waren het, die in 't vervolg, toen zij het gevaar bespeurden, en zich evenwel niet schikken wilden naar de getroffene inrichtingen, hoopswijze naar hunne landgoederen of geboorteplaatsen ijlden, en daar door de Pest in de Gouvernemen ten van Moscou, Smolensk, Nischney-Novogrod, Kasan en Woronesch uitbreidden. Om dit nadeel te stuiten, zoude men eene halve Armée behoefd hebben; doch toen bevondt er zich, wegens den oorlog, maar één Infanterieregiment in Moscou, en eenige weinige andere troupen. Men zag zich zelfs genoodzaakt, daar er ook veelen van deezen stierven, in de stad een Police-bataillon aan te werven, om de Posten

te bezetten, en zoo veel mogelijk rust en order te bewaaren.

Het overige bevat eene lijst van gedrukte stukken, die de Regeering ter behoeding van dergelijke onheilen voor 't vervolg heeft laten uitgeeven, met het bericht van het vaststellen van zekere Quarantaines aan de grenzen.

* *

Bijlaage VII.
Over de Plica Polonica, of Weixel-vlecht.

Over de *Plica Polonica*, of Weixel-vlecht.^(a)

Alle tot nu toe opgenoemde ziekten heeft Polen met andere Landen van ons Waerelddeel gemeen; maar de Weixel-vlecht is een kwaal, aan dit Land bij uitsluiting eigen; en zij vordert dus, zoo wel om deeze reden, als wegens haare zeer algemeene uitbreiding, eene iets breedvoeriger melding.

De Weixel- of Wichtel-vlecht (*Plica Polonica*) is eene Volks-ziekte in Polen en eenige aanrenzende landen^(b), waar bij zich de Ziektestof bij

- (a) Deeze Bylaage behoort tot het vierde Deel bl. 363. Het eerste bericht omtrent deeze zonderlinge ziekte heb ik overgenomen uit het in 1797 uitgekomene eerste Deel van storch pag. 501.
- (b) Men bespeurt thans deeze ziekte van den oorsprong des Weixel af (aan welke rivier zy haaren naam schuldig is) tot in de Carpatischer gebergten, Litthauwen, Witen Rood-Rusland en de Tartary. - Wanneer en in welke strecken zy ontdaan moge zijn, is roet geen zekerheid te bepalen. Grieken, Romeinen en Arabieren kenden ze niet. Eenige nieuwere Schrijvers plaatsen haaren oorsprong in Europa in 1387, en beweeren, dat zij door de Tartaaren naar Polen gekomen zij. Zo dit voorgeeven weezentlijk gestaafd ware, zoo zoude jet de moeite waard zijn te onderzoeken, waaröm de Weixel-vlecht niet ook in Rusland door de Tartaaren tot eene landziekte geworden zij, daar het bekend is, dat een groot gedeelte van dit Rijk lang onder Tartaarsche heerschappij gestaan heeft, en de verkeerung tusschen de twee Volkeren zoo groot was? Maar ook buiten dat blijft het eene merkwaardige verschijning, dat eene zoo aansteekende ziekte, bij de nabuurschap en den aanhoudenden omgang tusschen Poolen en Russen, en bij de groote gelijkheid van levenswijs, klimaat en voedsel, niet ook tot dit laatste Volk overgegaan zij. De oorzaak moet of in de plaatselijke gesteldheid van Polen liggen ('t geen DE LA FONTAINE tog opzettelijk loochent); of er moet iets in de levenswijs der Russen plaats grijpen, 't geen hunne geschiktheid tot die ziekte vermindert of vernietigt. Zouden misschien ook de heete dampbaden hier eene zoo voordeelige uitwerking doen? Ten minsten de man, op wien wy ons beroepen, reket de warme baden en zweetdrijvende middelen tot de noodraakelijkste verëischten der cuur.

afscheiding in de haren plaatst, en deeze op eene geheel eigene aart zoodanig aan één doet kleeven, dat zij op geenerlei wijs uit elkander gewikkeld, of gekamd kunnen worden. De Ziektestof evenwel gaat niet steeds alleen in de haren over, maar

plaatst zich ook somtijds in de nagels der handen en voeten.

Deeze gevaarlijke en walchelijke ziekte verschoont noch jaaren, noch Kunne, noch stand, zelfs niet eens nieuw aangekomene vreemdelingen; ook jonggeborene Kinderen brengen ze somwijlen op de Waereld mede. Het meeste evenwel zijn haar de laagste Volksclassen, Boeren, Bedelaars en Jooden onderworpen. In Volhynien en de Ukraine staan onder den gemeenen man deeze ziekte als twee a drie tot tien; onder den Adel en den welgezeten burgerstand, als twee tot dertig a veertig. Veele duizend menschen blijven door hun geheele leven heen daarvan bevrijd; andere krijgen ze meerdere reizen, somwijlen zelfs in regelmatige tijdperken. Alle couleuren van hair zijn haar onderworpen, doch meest het ligtbruine. Hoe weeker de hairen zijn, hoe ligter gaat de ziektestof in dezelve over. De Weixel-vlecht is voor 't overige aansteekend; zij wordt of aangeboren, of deelt zich door Minnen, door den bijslaap, of door kleederen mede. - Ook dieren zijn aan die ziekte blootgesteld, vooral de geene, die lang hair hebben.

De naaste oorzaak der Weixel-vlecht is eene nog onbekende stof, die even moeilijk met zekerheid te bepaalen is, als de Venerische, Scorbutische, en meer dergelijke. Zoo veel leert het oog, dat het ene eigene, kleeverige, scherpe materie is, die haaren zetel in de Lympha heeft, en zich in de hairen

of nagels plaatst, welke plaatsing als eene Crisis beschouwd moet worden. De oorzaken deezer stof kan men niet ligt bestemmen; want noch lucht, noch water, noch spijzen schijnen tot de ontwikkeling deezer krankheid juist iets bij te draagen; door zindelijkheid en meenigvuldig hair kammen is men er niet veilig voor; ook schijnen andere ziekten aan de oorzaken van dit kwaal geen deel te neemen, hoewel zij het verslimmeren, wanneer de zieke daar van te gelijker tijd overvallen wordt.

De overgang der stof van de Weixel-vlecht geschiedt alsdan, wanneer zij van de algemeene massa der sappen afgezonderd, en voor de Crisis genoegzaam toebereid is. Eer de Crisis zich vertoont, heeft de zieke dikwijls veelte lijden; maar somtijds vormt zich ook de Weixel-vlecht zonder de minste vooräfgaande ongesteldheid. Wanneer de Geneesheer zoo gelukkig niet is, om de stof der ziekte in de haren of nagels af te leiden, of wanneer de Natuur zelve dit niet te weeg brengt, zoo bevindt zich de kranke in het grootste gevaar; want als de ziektestof zich op een der edele deden b.v. de harssenen, de long, de maag werpt, zoo brengt zij de zwaarste doodelijkste krankheden te weeg; wannen zij zich op de oogen werpt, zoo ontstaan er inflammatiën, de staar enz.; wanneer zij zoo scherp en invreetend geworden is, dat zij het merg in de beenderen aantast, zoo blijft de krankheid doorgaans ongeneesselijk, en de zieke sterft onder de vreesselijkste smerten.

Zoo dra de Crisis nar de haren nagelen geschiedt, houden alle kwaade toevallen op, en de zieke wordt allengskens volkomen gezond; doch als de toevallen op nieuw terug keeren, zoo is het een ontwijffelbaar teken, dat er nog een gedeelte der stof in de sappen teruggebleeven is, 't Welk insgelijks in deeze deelen moet overgaan.

Dikwijls, als de ziekte-stof overvloediger is, dan dat zij geheel heel door de haren kon opgenomen worden, bersten deeze midden door, en zij ontlast zich tusschen dezelve in groote hoeveelheid, waarbij de zieke tegelijk onbeschrijfelijk van het ongedierte geplaagd wordt. Doch dat de haken zich zoo sterk zouden uitzetten, dat er bloed uit stroome, gelijk eenige oude Schrijvers beweeren, is volkomen ongegrond.

- Als de Weixel-vlecht zich volkomen gevormd heeft, zorgt tevens de weldadige Natuur; om dit kwaal van zich af te wenden, en weder nieuwe haren voort te brengen, welke de Weixel-vlecht als met geweld van het hoofd affcheiden. Dit geschiedt, hoewel zeldzaam, in eenige dagen of weken, maar doorgaans in eene, tot vier maanden, somwijlen ook eerst in den tijd van een jaar.

De wijs van genegen bij deeze walchelijke, en niet zelden ten uitersten gevaarlijke. ziekte, is, naar maate van de, verschillende toevallen en den loop derzelve, natuurlijkerwijs zeer meenigvuldig. Men moet zich zoo wel van inwendige als, van uitwendige middelen bedienen. Terstond bij het begin geeft men zich moeite om de taaije, scherpe

stof te verdunnen, te verzachten, en ze tot den overgang in de haren geschikt te maaken. Zoo dra zich de Crisis vertoont, gebruikt men zweetdrijvende middelen, indien er geen koorts voorhanden is. Als de Crisis zich eens beslist heeft, zoo heeft men geen reden meer om te vreezen, dat de stof weder in. de massa van 't bloed terug zal keeren, behalven wanneer, men eene Weixel-vlecht afsnijdt, in welke de ziektestof nog niet volkomen overgegaan is^(a) De voornaamste uitwendige middelen zijn, warme dampen, beddingen en

- (a) De Weixel-vlecht kan zonder alle gevaar afgesneeden worden, wanneer zij aan, gezonde nieuw nagegroeide haren hangt, en den stank, het vette en den glans, die haar eigen zijn, verlooren heeft. Om zich hier van volkomen te vergewissen, snijdt men eerst dagelijks enkel eenige punten af; indien hier geen kwaade gevolgen uit ontstaan, zoo kan zij eindelijk geheel van het hoofd worden afgesneeden, naamentlijk in de nagegroeide haren; maar, 't geen zeer zonderling is, niet zonder pijn in het midden derzelve. - De schrikkelijke gevolgen van het te vroege afsnijden hebben het Volk zoo beschroomd gemaakt, dat het zelden gedooft, dat men ze ook dan wegneemt, als dit zonder gevalt geschieden kan. Men ziet daarom ook, vooral bij gemeene lieden, dat zij hunne Weixel-vlechten zoo lang draagen, tot dar zij van zelve afvallen, of, als dit geen plaats heeft, met dezelve begraven worden. De Poolsche Nationaalzede, het hoofd te scheeren, is waarschijnlijk daar uit ontstaan, dat men zich verbeeld heeft de Weixel-vlecht daar door te verhoeden; doch, gelijk wij gezien hebben, zijn juist de haren de zekerste afleider, welken de Natuur zelve kiest, om de ziektestof uit de bloedmassa weg te dryven; en het is waarlijk treffend, dat de Poolen, na eene zoo lange ondervinding, een zoo nadeelig gebruik nog niet hebben afgeschaft.

wasschen der haren met Planten-askooksels. - Als alle uit- en inwendige middelen de Weixel-vlecht niet te voorschijn kunnen doen komen, zoo wordt dit door de Inënting derzelve verwekt, terwijl men de zieken eene muts of kap laat opzetten, gedraagen door iemand, die met eene versche Weixel-vlecht bezocht is geweest^(a).

De Weixel-vlecht^(b) vertoont zich voor een groot gedeelte slechts in Polen en in de Tartareij, hoewel zij ook in Pruissen, de Mark Brandenburg

- (a) DE LAFONTAINE *Chirurgisch-Medicinische Abhandlungen verschiedenen Inhalts, Polen betreffend*, Breslau 1792.
- (b) Het navolgende is een ander bericht over dezelfde ziekte, getrokken, uit een opzettelijk daar over uitgekomen Werkje: *Beschreibung des Weichsel-zopfs, nebst einer Anweisung, wie man sich in dieser Krankheit verhalten müsse, um davon zu genesen; von Dr. JAG. FR. HOFFMAN, aus dem Polnischen*. Königsberg 1792.

en in Italiën bekend is. Zij is eene kronkeling der hairen, die zich echter zeer van verwarde, in 't uitkammen verzuimde hairen onderscheidt. Wanneer men eene Weixel-vlecht zorgvuldig beschouwt, zoo vindt men de hairen zoo gekramd en geboogen, als of zij getapeerd, waren, slechts, met dit onderscheid, dat elk hair zijne eigene kromming heeft, en bij wijze van strik met het andere samenhangt. - Nog duidelijker ontdekt zich dit, wanneer men eenige, hairen; uit de Weixel-vlecht op zich zelve ontwikkelt. - Het is volstrekt onmogelijk de hairen met, den kam uit één te kammen, terwijl het verzuimde hair tog altijd los gekamd kan worden. Somtjide-vindt men een' geheelen bundel hair in de lengte plekswijs aan één gekleefd. Daarënboven zijn de hairen dikker, dan zij vóór de kronkeling geweest waren. Snijdt men eene Weixel-vlecht af, die reeds omtrent twee duim van het hoofd los geraakt is, zoo ontdekt men duidelijk door een gewoon vergrootglas, dat het benemenste los gegroeide deel der hairen dunner is dan het bovenste nog verwarde deel derzelve. - Als men zich de moeite geest eene Weixel-vlecht een weinig te ontwikkelen, zoo zal men vinden, dat de hairen voor een gedeelte in de lengte gespleeten, voor een gedeelte enkel schilferig en plekswijze doorzichtig zijn. - Het deel der hairen, dat nader bij het hoofd is, is het meeste in de war, terwijl het buitenste stuk dikwijls los en ongekronkeld blijft, en eene helderder couleur heeft

dan het andere. De Weixel-vlecht onderscheidt zich ook van elke andere verwarring der haren door de vooräfgaande toevallen, en daar door, dat zij dikwijls in een' enkelen nacht zich zoo zeer in één kronkelen, dat zij onmogelijk uit elkaâr kunnen gekamd worden. - Hier bij worden de haren zoo hard, als of zij te sterk gebrand waren, zoo dat zij, zelfs bij het zorgvuldigste uitkammen, ligtelijk bros worden, en nooit in hunne natuurlijke ligging worden gebrachte - Boven dien laat zich een zulke proef om eene Weixel-vlecht uit te kammen ook slechts bij die manslieden onderneemen, die kort gesneeden hair draagen. Bij vrouwen in 't tegendeel, die het hair in deszelfs natuurlijke lengte onder de muts draagen, kan men hier niet eens aan denken. - De Weixel-vlecht is dus eene geheel bijzondere in één wikkeling der haren.

-

De toevallen, die deels deeze ziekte vooräfgaan, deels op dezelve volgen, dreigen den Kranken dikwijls met den dood. - Hij gevoelt in het eerst eene matheid door het geheele ligchaam; hieröp volgen hoofdpijnen, die dan de eene, dan de andere zijde van het hoofd, dan verscheidene gedeelten van hetzelfde tegelijk, dan eindelijk het geheele hoofd op eens aantasten.

Somtijds kooft het den zieken voor, als of hem een spijker in 't hoofd stak, of dat een drukkende last hem het achterhoofd bezwaarde. - Een gesuis en geklank in de ooren, een zwak gezicht,

inflammatie in de oogen, en een trekken der leden, zijn de gewoonste Symptomes, die zich bijna altoos openbaaren. - Vooräl lijden de schouders, ellenboogen, knieën, schenkels en rug zoo zeer daarbij, dat deeze leden niet zelden verlammen. - Dikwijls doen zich ook borstpijn, hoest, zwaare adem en zijsteekingen gevoelen. Soms tijds lijdt ook het onderlijf, gelijk bij voorbeeld drukking in de hartgroeve, slechte verteering, verhardingen, kramp in de muskelen van den buik, even als of het lijf door een touw wierdt toegebonden, Colicq, terughouding der Urine, of geduurige perssing op het water. - Somwijlen vertoonen zich ook koortsen, eene vliegende voorbijgaande hette met of zonder dorst, flauwten, krampen, stuipen, doch zeldsaamer verlies van verstand en raazernij. -

Deeze opgenoemde toevallen zijn dan eens sterker, dan eens zwakker, na dat het gestel des zieken sterker of zwakker is, en na dat er zich meer of minder ziektestof in het bloed bevindt. - Soms tijds woeden ook deeze toevallen slechts zoo lang, tot dat zich de hairen in één wikkelen, laten dan af, en houden geheel op. Dikwijls evenwel duuren zij pok na de verwarring der hairen voort, en maaken den zieken voor zijn geheele leven lam, wanneer de Geneeskunst hem niet bij tijds te hulp komt.

Hier volgen nu eenige gevallen:

1) Een man van 30 jaaren gevoelde eene pijn, die zich over het geheele hoofd uitstrekke; des

avonds scheen een, aangestoken licht hem toe met een' dikken nevel omringd te zijn, en een' breeden regenboog rondöm zich te hebben. In de voeten gevoelde hij groote matheid, en in de schouderen eene zoo hevige pijn, dat hij niets kon opligten. - Alles scheen hem te zwaar te zijn; zelfs een' gewoonen lepel kon hij slechts met veel moeite aan den mond brengen. Zijne hairen wikkelden zich in 24 uren in één, en in 5 dagen was de ziekte met alle toevallen voorbij.

2) Zekere Dame wierdt op eens zoo mat, dat zij zich niet meer op de been kon houden, en te bed moest blijven liggen. - Hieröp vertoonde zich pijn in 't hoofd, die vooräl aan den rechter slaap zeer hevige was, en zich van het oor naar den nek uitstreckte. Niet lang daarna gevoelde zij korten adem, ruggepijn, en trekkingen in de leden. - Tusschen de schouders en elleboogen voelde zij eene zoodanige smert, als of het been ergens gebroken of sterk gestooten was geworden. De eetlust had haar verlaaten, de dorst was groot, en de verhardingen zoo sterk, dat zij slechts door purgeer-middelen ontlasting kon bekomen. Op den achtsten dag wikkelden zich de lange hairen deezer Dame zoo in elkaâr, dat zij op den elfden reeds aan een vilt gelijk waren. De transpiratie was daarbij zeer maatig. - Deeze toevallen duurden meer dan 6 weeken achter één, wierden toen geringer, en hielden eindelijk geheel op. -

3) Een jongetje van 5 jaaren klaagde over hevige

pijn in 't hoofd, wierdt daaröp doof, sprak weinig, en draaide zich steeds in een' kring rond, wanneer men hem daarin niet hinderde. Deeze toevallen duurden eenige dagen achter één, en toen de hairen zich begonnen te krommen, stierf het kind in stuipen.

4) Eene dienstmaagd, die in 't begin een hevig trekken in de ledemaaten gevoelde, kreeg eene koorts, die met schrikkelijke hoofdpijn en met eene onleschbaare dorst verbonden was, en ielde te gelijker tijd. Ras daarna wierdt zij zoo lam, dat zij niet in staat was, zich zelve in 't bed om te wenden. - Zij kreeg een' loop, doch die niet lang duurde. Eindelijk begonnen de hairen, na veertien dagen tijds, zich in één te wikkelen; er volgden hevige zweeten, en de toevallen hielden allengskens op, zoo, dat zij binnen zeven weken haare gezondheid volkomen terug kreeg.

5) Een vrouw van middel-jaaren ondervondt in 't begin eene geweldige kramp in het onderlijf, en eene aanhoudende perssing op het water. - De kramp liet wel binnen eenige dagen wat na, door het gebruik van warme omslagen; doch zoo veel te sterker pijnen veröorzaakte zij nu den zieken in den ruggraad, zoo dat zij meer dan een' dag geheel onbeweegchelijk als een stok moest doorbrengen. Toen volgden hoofdpijn, trekkingen der leden, flauwten, koortsächtige toevallen en slaapeloosheid; de mond was altoos droog, zij bespeurde evenwel geen' dorst. De hairen wikkelden zich

toen spoedig in elkaâr, niet slechts op het hoofd en onder de oxelen, maar ook - op de schaamdeelen. - Deeze toevallen duurden nu nog eenigen tijd voort, en zoo dra zij allengskens ophielden, wierden de handen en voeten krom. - In deezen treurigen toestand bracht zij nog twee jaar en eenige maanden door, teerde allengskens uit, en stierf op 't laatst aan de Waterzucht. -

6) De gewoone toevallen, die deeze ziekte vooraf gaan, gelijk b.v. trekkingen der leden, begonnen zich bij een' jongen boer te vertoonen, en binnen kort wikkelden zich zijne hairen in één. - Niet lang daarna zwol zijne rechter wang, en alle toevallen hielden op. - In de wang ontstond er een verharding, die zich tot de grootte eener vuist verhief, en in den neus vertoonde zich een gezwel, 't geen wij een' Polypus noemen. Nog twee jaar daarna ondervondt hij somtijds trekkingen in de leden. - Ik bediende mij bij deezen zieken van de daarna beschreevene geneeswijze, en redde hem op 't laatst gelukkig. - Toen ik drie jaar geleden dikwijls door het dorp reisde, in welk hij woonde, had ik steeds het genoeg, den hartelijken dank voor mijne poogingen te oogsten. - Zijne geele couleur was verdweenen; hij zag er frisch en bloozend uit. - Hij diende hierop nog drie jaar en eenige maanden als een gezonde helper in eene Brouwerij, en kreeg op 't laatst eene beroerte.

7) Een vrouw, die voor anderhalf jaar de Weixel-vlecht had, en aan de gewoone toevallen onderworpen

was, was nog steeds ziekelijk, en klaagde vooräl over zwakke borsten, en over gebrek aan eetlust.

Het is noodeloos meer voorbeelden op te tellen. - Deeze ziekte is in ons land zoo algemeen, dat ieder zich met groot gemak ziekte-geschiedenissen van zulke personen verzamelen kan, die de Weixel-vlecht hadden; en zeker zoude hij daar onder nog meer verscheidenheid aantreffen, dan in de opgenoemde voorbeelden. Alle de geene, van welke ik gewag maakte, zijn van zulke zieken ontleend, die zonder hulp eenes Geneesheers enkel door de Natuur gered zijn.

Alle toevallen, die het ontstaan van de Weixel-vlecht voorâf gaan, en zich zoo wel gedurende als na de ziekte vertoonen, bewijzen het zeer duidelijk, dat er eene geheel eigene scherpte in het bloed des zieken moet aanwezig zijn, die deeze toevallen verwekt: ja nog meer, dat deeze scherpte bijzonder de geleiächtige deelen des bloeds, die wij de vloeibaare Lymphé noemen, verändert en verdikt. - Dit kan men ligtelijk uit die ziekten besluiten, die uit eene bedorvene Lymphé ontstaan, en van gelijksoortige toevallen vergezeld gaan. Eindelijk bewijst de Cuur-methode dit zeer duidelijk, om dat zich zulke geneesmiddelen alleen, die de Lymphé verbeteren, in deeze ziekte nuttig en heilzaam betoonen. -

Maar van waar ontstaat nu tog de Weixel-vlecht, en wat geeft aanleiding tot deeze ziekte? - De

denkbeelden der Geneesheeren zijn hieromtrent steeds zeer verschillende geweest, - Wat mij betreft, zoo kooft het mij voor, dat het beter is zijne zwakheid te belijden, dan iets te beweeren, dat men volstrekt niet beweeren kan. - Vuiligheid en onreinheid kunnen de Weixel-vlecht niet verwekken. Wie de Poolsche Dames kent, zal dit zekerlijk niet beweeren: want in der daad overtreffen deeze in reinheid van kleeding en ligchaam alle andere Dames van Europa; en evenwel worden veele onder dezelve door deeze ziekte aangetast. - In 't tegendeel vindt men onder 't gemeene Volk lieden, die ten hoogsten onrein en morssig leeven, en echter van de Weixel-vlecht bevrijd blijven. - Het gebruik van olij en gemeen voedsel kan de Weixel-vlecht ook niet verwekken, daar deeze ook zulke lieden overvalt, die noch lijnolie, noch grove spijzen genieten. - Het gemeen in 't Noordelijke Rusland eet en drinkt veel slegter, leeft veel ellendiger dan de gemeene Pool, en blijft tog van de Weixel-vlecht bevrijd. - De paerden bekomen geen menschelijk voedsel, en worden echter door deeze ziekte bezocht. - Doch, zo dezelve zich onder de boeren en het gemeene Volk meenigvuldiger vertoont, zoo kan de engere samenwooning, in welke zij onderling leeven, hier de oorzaak van zijn: want ieder weet, hoe veel menschen dikwijls in een klein vertrek bij één wonen, die bedden, mutsen en andere kleedingsstukken gemeen hebben, waardoor de uitbreiding deezer ziek-

te, welke altijd eenigermaate aansteekend is, kan bevorderd worden. - Boven al zou het water wel de voornaamste oorzaak der Weixel-vlecht kunnen zijn, daar dit naar den aart der vreemde deelen, waar het meê bezwangerd gaat, en naar den aart des ligchaams, eene zekere verändering in de Lymphe te weeg kan brengen, - Dit blijft intusschen altijd maar eene waarschijnlijke oorzaak, daar, volgens mijn gevoelen, nog meerdere ons tot nu toe onbekende redenen samenwerken moeten, om deeze krankheid te doen ontdaan. -

Er bevinden zich in het menschelijk ligchaam zeer verschillende scherpten, waarvan ons echter alleenlijk de naamen bekend zijn: want niemand heeft zich tot nu toe in staat bevonden de Venerische of de Jicht-scherpte afzonderlijk aan te wijzen, en scheikundig te ontwikkelen. - Al wat de Geneesheer doen kan, is, dat hij uit de Symptomata, die zich vertoonen, tot het soort der scherpte besluit, die deeze of geene verändering in het menschelijk ligchaam te weeg brengt, om daarna zijn' geneestant in te richten. - Gelukkig zou het menschdom zijn, zo wij iedere ziektestof nauwkeurig kenden; wij zouden ons dan ligter tegen ziekten behoeden, en dezelve voorkomen. - Maar terwijl dit nu geen plaats heeft, zoo moeten wij ons ook daarmede reeds te vrede stellen, dat wij in staat zijn de scherpte te veranderen, onschadelijk te maaken, ze uit het ligchaam te doen vlieden, en daar door den zieken weder te herstellen. -

Dit is het geval bij de Weixel-vlecht. - Wij weeten dat haare scherpte zich van andere zeer onderscheidt, wij kennen haare werkingswijze op het menschelijk ligchaam, en hebben hier eene Cuurmethode voor ons, die aan onze wenschen beantwoordt. - (Deeze Cuur, die op eene gewoone zuiverende, bloedverduunende geneeswijs uitkomt, met zachte transpiratie, is het niet noodig hier uit het Werk van den Hr. Hoffman breedvoerig over te schrijven, daar deeze ziekte tog in ons Vaderland onbekend is. Indien, na dat zich de vlecht gevormd heeft, de toevallen nog niet ophouden, tast men de kranken met zweeten en purgeeren wat sterker aan. En zo, na een week of zes, dit steeds nog voortduurt, bedient men zich tusschen beiden van een weinig kwik. Na de herstelling kan men overgaan tot het afsnijden van de vlecht, schoon het beter is, hier mede nog eenige maanden te wachten, tot dat de hairen reeds anderhalf a twee duim van 't hoofd zijn losgegroeid: 't geen het onbedriegchelijkste teken is, dat men dit zonder gevaar verrichten kan.) - Ik heb, gaat de Schrijver voort, zelf Weixel-vlechten afgesneeden, die van eenige Looten tot eenige Ponden gewoogen hebben, doch niet, eer de hairen twee duim van 't hoofd waren losgegroeid, waarbij men echter weder een weinig purgeeren moet. Een boer ondervondt op den dag der affnijding eene sterke pijn in den schouder, die door een buikzuivarend middel ophieldt; het toeval herhaalde zich

op den vijfden dag, en verdween op nieuw door dit middel. - Zo de Weixelvlecht vóór den behoorlijken tijd word weggenomen, zoo kunnen de schrikkelijkste kwaalen daar uit ontstaan, die men van eene in 't bloed terug gejaagde scherpte slechts bedenken kan: gelijk blindheid, doofheid, uitwassen, verkromming der ledemaaten van allerlei soort, moeilijk te geneezene zweeren, teering, waterzucht, somwijlen zelfs krankzinnigheid. - De geneeswijze is als dan met veel meer zwaarigheden verbonden.

*
*

Bijlaage VIII.

Eenige gedichten, tot deeze reize betrekkelijk.

Door vrouwe *A.C. Meerman* geboren *Mollerus*.

I.**Vertaaling van het Deensche gedicht van Baggesen: Da jeg war lille.^(a)**

Daar was een tijd, toen ik nog jong en teêr was;
 't Geheele ligchaam slechts eene elle lang.
 Bedenk ik dit, dan rollen zoete traanen,
 En daaröm denk ik hondertmaal daar aan.

Ik dartelde in mijn lieve Moeders armen,
 Of zat te paerd op beste Vaders knie.
 Ik kende kweeling, onrust, kwaad of angsten,
 Zoo min als geld, of Grieksch of Galathé.

Toen scheen onze Aard' mij minder grootte weezen,
 Maar scheen mij te gelijk ook minder kwaad;
 Toen zag ik starretjes als spijkers blinken,
 En wenschte, om ze te grijpen, vleugeltje.

(a) Toen ik klein was. Van dit Vers, 't welk schier ieder in Denemarken van buiten kent, is in het eerste Deel deezer Berichten bl. 230 gesproken.

Verwonderd zag ik toen Gods Zonne zinken
 Van lieverlêe als in een Zee van goud.
 Blij en verrukt zag ik haar weder rijzen,
 En schildren aan de kim het morgen - rood;

En dacht dan aan den goeden God en Vader,
 Hem, die mij schiep, en ook die schoone Zon,
 En alle deeze Hemels paerelsnoeren,
 Die weemlen uit zijn hand, van Pool tot Pool.

Toen badt mijn jonge lip, met kinder aandagt,
 't Gebed, mij door mijn Moeder vroom geleerd:
 O goede God! o laat mij altijd streeven
 Om wijs, om goed, om u getrouw te zijn!

Zoo bad ik voor mijn' Vader, voor mijn Moeder,
 En voor mijn Zuster, en de gansche stad;
 Voor Prins en Koning, en den zieken armen,
 Die krom en zuchtende voorbij mij ging.

Maar weg zijn de onschuld-volle kinderdagen!
 Met hun mijn rust, met hun mijn vrolijkheid
 Voor eeuwig weg! nu blijft mij slechts 't geheugen;
 God! laat mij dit tog nooit verliezen, nooit!

Den 17 Sept. 1797.

II.**Op mijne nederdaaling in de ijzergroeve van Dannemora in Zweden.^(a)**

Schoone rots van Dannemora,
 Diep, maar prachtig ijzerhol!
 Mooglijk nimmer nog bezongen,
 En tog dubbel zingens-waard;
 Kon ik u naar waarde zingen!

Nog zie ik uw afgrond gaapen,
 Donkere afgrond! vreeslijk diep!
 Angstig zwerf ik om u heenen; -
 Nog hoor ik door schoot op schoot
 Uwe holle wanden dreunen.

Nog zie ik uw steenen vliegen,
 Gonssen door uw kolken heen;
 En uw onderaardsche donder
 Brengt mij d'AEtna voor den geest,
 d'AEtna heerlijk en verschriklijk!

(a) Zie het II Deel deezer Berichten bl. 70 en 77.

'k Zie den grooten emmer hangen,
 Wagglen aan des afgronds rand.
 Beevend voelt mijn voet zijn' bodem,
 En mijn handen kluistren zich,
 Sterven om zijn ijzren schakels.

'k Vaar in stillen angst ter neder;
 'k Voel mijn leven aan een koord!
 En de stijle ijzer-muuren,
 Kronklend, dwarlend om mij heen,
 Meet mijn oog met koude rilling.

Kouder, steeds nog kouder rilling,
 Hoe ik dieper nederdaal,
 En de rook met dunne wolken
 Halve schijnsels geeft en neemt,
 Die mijn staarend oog ontstellen.

Meer nog schriklijk, meer nog aaklig,
 Tast ik enkel duisternis; -
 Hoe ik dieper nederdaale,
 Hoe ik dieper gantsch gevoel,
 Gantsch gevoel van sidring worde.

Maar deeze angst klimt steeds nog hooger,
 Wen nu mijns geleiders hand
 Nauwlijks meer de baan kan vinden;
 'k Voel, dat mijne wooning stoot,
 'k Voel de klip haar antwoord geeven. -

Hier, 't gevoel op 't hoogst gespannen -
 Brak haar kracht! - ik voel niet meer; -
 'k Was beneden, 'k was behouden
 In de groeve, en op den grond,
 In stikdonkre duisternissen. -

't Flauwe licht van doodsche lampen,
 Als door schimmen aangebracht,
 Toont me op 't laatst een' vasten bodem;
 Maar deed tevens in mijn hart
 Fijner, scherper angsten rijzen^(a). -

'k Zag naar boven, 'k zag mijn waarden,
 'k Zag mijn dierbren Echtvriend niet.
 Nimmer mogelijk heeft Danmora
 Zulk een' klaagtoon opgevat,
 Nimmer, nimmer haar bewooners

Zulk een diepe smert gezien! -
 Doch zij week, toen mijn geleider
 d'Oorzaak mijner angst begreep;
 Nog veel meer, toen de geliefde
 Bij mij in den afgrond kwam.

- (a) Het volgende ziet op de verbeelding, in welke ik was, dat mijn Echtgenoot mijn onmiddelijk moest gevolgd, en, daar dit niet gebeurde, hem een ongeluk in de spelonk moest wedervaaren zijn.

Afgrond! nu kan ik u peilen!
 Meeten met een helder oog!
 Afgrond! nu waart gij mij heerlijk,
 En uw scherpen rotsen-grond
 Wilde ik voor geen bloemperk ruilen.

'k Ging uw Grot nu op en neder;
 'k Zag dat zwarte ingewand
 Door mijn' evenmensch gegraven,
 Door mijn' armen evenmensch,
 Hier schier levendig bedolven.

Zangster! geef nu hooger toonen,
 Zing nu mijne Hemelvaart!
 O hoe heerlijk, o hoe prachtig!
 Enkel oog, en enkel hart,
 Rees ik wederöm naar boven!

Eenig, eenig in genieting
 Voor het oog en voor 't gevoel,
 Scheen de rots van Dannemora
 Mij een tempel der natuur
 Stout en eerbiedvol te weezen:

Tempel, daar zij al haar krachten
 Voor het grootsche samenbracht;
 Daar zij 't vreeslijke en het schoone
 Paarde met een majesteit,
 Eenig voor mij in dit leven.

'k Zag het licht der Zonne rijzen,
 't Welk, gevat als in een Vaas,
 (Vaas, van glinstrend goud geschapen,)

 In een schoon ovaal gevormd,
 De geheele rots doorstraalde.

'k Zag die rijke gouden stralen
 Neergekaatst op schittrend ijs,
 Dat, als fijn Cristal gesleepen,
 Tot een rijken Piëdestal
 Aan dit gouden Vaas verstrekte.

'k Zag de wentelende muuren
 Van deez' wondervolle rots
 Blinkend bruine verwen kaatsen;
 Wenden, kronklen, duizendmaal
 In de schoonste aller vormen.

'k Zag, dat zich het zachte en teedre
 Met het grootsche ook paaren kan;
 'k Zag in meer dan een der holen
 Gantsche boomen ingeplant,
 Die mij groene korven scheenen.

'k Zag het licht zich wenden, keeren,
 Schepper aller vormen zijn;
 Die in zoo veel kleine holen,
 Dan weêr dus, dan zoo gemaald,
 Duizend schilderijen gaven.

'k Zag den rook, met dunne wolken
Onder mijne voeten heen
Drijvend, dit tafreel omsluiëren,
En een grootsche schaduw slaan
Op deez' Goddelijke teekning.

'k Zag, 't geen zich niet laat beschrijven,
't Geen geen Schilder maalen kan,
't Geen geen Dichter kan bezingen,
't Geen alleen het fijnst gevoel
In 't genietend uur kan voelen.

Dit gevoel, aan mij gegeven,
Dank, o Schepper der Natuur!
Deed mij met de volste teugen
Schier tot aan zijn' grenspaal toe
Ongekenden wellust drinken.

Dank, o rots van Dannemora
Voor dit onbekend genot!
Dank, o groote, goede Schepper!
Steeds zal mij deez' Nedervaart,
Steeds deeze Opvaart heilig weezen.

Den 17 Oct. 1797.

III. Wenta-Penjer, of de belooning voor het wachten.^(a)

Wenta-penjer, 't eerst in Zweden
In een vreemde taal geleerd,
Maar door mij in alle taalen,
Die ik kende, duizendmaalen
Met het diepst gevoel genoemd.

Wenta-penjer, *Wenta-penjer*,
Wie kent *Wenta-penjer* niet?...
O wie heeft niet in zijn leven
Wenta-penjer vaak gegeven?
Wie kent *Wenta-penjer* niet?

't Vrouwtje, dat een teder wichtje
Onder haaren boezem voelt,
En verlangend telt de dagen,
Dat zij 't vruchtje nog moet dragen,
Kent zij *Wenta-penjer* niet?

- (a) Dit ziet op het verhaalde in het eerste Deel deezer Berichten bl. 368 en 369: dat de Zweedsche Postboeren, wanneer men meer dan een uur boven den bepaalden tijd aankwam, met sterken drang eene afzonderlijke vergoeding voor het wachten eischten. *Wenta-penjer*, gelijk men het doorgaans uitpreekt, of *wenta-penningar*, gelijk men het schrijft, betekent letterlijk Wacht-geld.

't Jongsken, dat zijn hobbelpaerdje,
Tol, of koets, of bokje drijft,
Tusschen hoopen, lagchen, vreezen,
Wil nu knecht, dan meester weezen,
Kent hij *Wenta-penjer* niet?

't Meisjen, dat zoo lief, zoo bezig,
Al haar popjes kleedt en ciert,
En met al die linten, strikken,
Wenscht zich zelve eens op te schikken,
Kent zij *Wenta-penjer* niet?

Als zij acht of negen jaaren
Steeds haar jaardag weet en telt,
En van kleine gezellinnen
Wenscht de vijftien af te winnen,
Kent zij *Wenta-penjer* niet?

Kent zij, als haar kloppend harte
Zich een' vriend gekoozen heeft,
En zij moet die keus verheelen,
Een geveinsde rolle speelen,
Ken zij *Wenta-penjer* niet?

Of als eindelijk die geliefde
Haar zijn hart ten offer brengt,
Zij 't geheim mag openbaaren,
't Geen zij moest zoo diep bewaaren,
Kent zij *Wenta-penjer* niet?

Ach! en als de teedre Minnaar
Zich verliest in d'Echtgenoot,
En 't betoverend vermogen
Der verbeelding is vervloogen,
Kent zij *Wenta-penjer* niet?

En de jongling, die onkundig
Van zijne eigen keus en hart,
Ongeduldig voortgedreeven,
Wil voor ieder meisje leeven,
Kent hij *Wenta-penjer* niet?

Of als eens zijn rijper oordeel,
Met een fijner, diep gevoel,
Zich aan 't eenigst meisje paarde,
Als zijn eenigst goed op Aarde,
Kent hij *Wenta-penjer* niet?

Als zijn ziel, aan haar gebonden,
Steeds aan haare wenken hangt,
En uit stem, en oog, en wezen,
Angstig zoekt zijn lot te leezen,
Kent hij *Wenta-penjer* niet?

En de kranke, door zijn kwaalen
Aan zijn leger vastgeboeid,
Waar hij, worstlend met zijn pijnen,
Wenscht zijn smert te zien verdwijnen,
Kent hij *Wenta-penjer* niet?

En de nog veel meer beproefde,
Schoon hij vaak gezonder schijnt,
Die veel lange, lange nachten,
Angstig naar den slaap blijft wachten,
Kent die *Wenta-penjer* niet?

Ach wanneer hij iedren morgen,
Steeds der uren tellens zat,
Met de hoop des slaaps voor oogen,
Weder ziet die hoop vervloogen,
Kent hij *Wenta-penjer* niet?

En ach kent die arme lijder,
Wien een smert het hart doorknaagt,
Die hij wil en moet verheelen,
Die noch tijd noch vriend kan streelen,
Kent hij *Wenta-penjer* niet?

En die Vader of die Moeder,
In des kindjes eerste taal,
In zijn praaten, leezen, vraagen,
In zijn lagchen, schreiën, klaagen,
Kent die *Wenta-penjer* niet?

En de Landman, die de voren
Van het Aardrijk openploegt,
En geduldig dan moet wachten
Naar Natuurs verëende krachten,
Kent die *Wenta-penjer* niet?

Wenta-penjer! Wenta-penjer!

't Meest verwacht, het minst betaald!
 't Minst van allen dien gegeven,
 Die het meest in 't gantsche leven
 't Had verdiend, in volle maat.

Wenta-penjer! Wenta-penjer!

Stempel van al aardsch genot!
 Al Natuurs verëende krachten
 Zullen eeuwig paar u wachten,
 Al haar rijkdom schiet te kort.

Hoe gelukkig zal hij weezen,
 Hij die in een' hooger kring,
 Wel geteld, wel opgetekend,
 En den intrest meê gerekend,
Wenta-penjer vindt betaald!

Den 29 Sept. 1797
 in de Reiskoets.

IV.

Grafschrift op Zemire^(a)

Hier stiers Zemire! en ach! de Gratiën in rouw
 Bestrooijen haaré zerk met keur der beste bloemen.
 Standvastig in haar smaark, in 't loopen vlug en aardig,
 Gelijk haar Vader Tom, gelijk haar Moeder Lady,
 Had zij slechts ééne fout, een weinigje humeur;
 En dit wierdt zelfs alleen door 't goede hart geboren.
 Wat vreest men niet, wanneer men sterk bemint!
 En hoe beminde zij Haar, die de gantsche Waereld
 Gelijk Zemire mint!
 Hoe kan die ook met rust beminnen,
 Die duizend Volkeren tot mededingers heeft?
 De Goden, die haar liefde zagen,
 En haare weêrgaêlooze trouw,
 Verëerden haar de onsterfelijkheid,
 Ten einde zij in eeuwigheid
 Zou zijn bij haar doorluchte Vrouw.

(a) Eene vertaaling van het Fransche Vers, in het derde Deel deezer Berichten, bl. 397 medegeedeeld, op een' der meest begunstigde honden van Catharina II.

V.

Op onze reiskoets.

*Reposez vous ici^(a), rapide voyageuse,
 Et de tous vos travaux jouissez maintenant.
 De combien d'agrémens la compagne joyeuse,
 De combien de périls le témoin, l'instrument!
 Je vous quitte à regret, o maison ambulante,
 Je vous quitte à regret, o fragiles débris!
 De tant de souvenirs la série charmante
 Se retrace a mon coeur, se peint a mon esprit.
 Je vous dois d'avoir vu tant de villes superbes,
 Tant de grands monuments, de somptueuses cours,
 Tant d'agreables moeurs, de manières acerbes,
 d'Usages inconstants, le caprice du jour;
 Tant de vastes Palais, et de pauvres cabanes,
 Une grande opulence et médiocrité;
 d'Illustres Souverains, de simples paysannes
 Le contraste frappant et souvent répété.
 Je vous dois d'avoir vu tant de gens estimables,
 Des Sçavants renommés, des pédants Erudits,
 Des Poètes fameux, et quelques foux aimables;
 Bien des cerveaux legers, et bien peu d'accomplis.*

(a) In een boschje onzer buitenplaats, waar de overblijffels derzelve gebracht zijn.

*Je vous dois d'avoir vu l'utile et le nuisible,
 Le bon et le mauvais, la betise et l'esprit,
 Et de ne pas trouver ou blamable ou risible,
 Ce qui dans ma Patrie est étrange et proscrit.
 Par tout j'ai rencontré et l'homme et ses caprices,
 Ses préjugés, ses goûts, ses erreurs, ses passions,
 Ses travers, sa grandeur, ses vertus et ses vices;
 Je l'ai vu ne changeant que de masque et de ton.
 Je vous dois quelquefois la plus douce surprise,
 En trouvant des vertus que je n'attendois pas,
 L'Esprit droit, l'ame belle, a ses devoirs soumise,
 De la beauté, des graces et d'innocents appas.
 Je vous dois les douceurs de la reconnoissance,
 Et les bienfaits flatteurs de la tendre amitié,
 Des souvenirs, des soi[...], de plaisirs, de l'aisance,
 d'Avoir joui des droits de l'hospitalité.
 Je vous dois des regrets, souvent d'amères larmes,
 En quittant pour jamais des personnes, des lieux,
 Qui, m'ayant fait goûter toute espèce de charmes,
 Reçurent de mon coeur des éternels adieux.
 Je vous dois, de pouvoir me passer d'opulence,
 De sçavoir me borner au seul au vrai besoin,
 Et d'avoir éprouvé au sein de l'indigence,
 Qu'avec l'esprit content le bonheur n'est pas loin.
 Que ne vous dois je pas de repas agreables,
 Ou la frugalité donnoit seule le ton,
 Ou, sans plateau, vaisselle et appareil de table,
 La faim fut cuisinier, et la soif echanson!
 Que ne vous dois je pas! Au fond de la Russie
 Dans des huttes de bois j'ai trouvé le bonheur;*

*Le rare gros bon sens, l'aimable bonhommie,
 La politesse enfin, qui est celle du coeur.
 Que ne vous dois je pas de plaisir, de bien être
 Par ces simples, ces bons, ces braves paysans,
 Que la Dalecarlie en son sein a vu naître,
 Que je vous dois par eux de paisibles moments!
 Je vous dois d'avoir vu des chefs-d'oeuvres superbes,
 Des chefs-d'oeuvres de l'art et de l'esprit humme,
 Des Temples en debri, dont les ronces et les herbes
 Nous annoncent du temps la destructive main.
 Je vous dois d'avoir vu la plus belle nature,
 Auguste sans atours, rayonnante sans fard.
 Quand un vaste Horison, quand la molle verdure
 Rafraichissoit des yeux, apesantis par l'art.
 Je vous dois du repos toute la plénitude,
 Quand mes sens, fatigués d'aussi vastes objets,
 s'Inclinaint au sommeil, et que ma seule étude
 Fut d'arracher au Dieu des pavots ses bienfaits.
 Que ne vous dois je pas de nuits délicieuses,
 De soirées aimables, et de moments divins,
 Quand la Lune argentée, ou Venus lumineuse
 Nous indiquoit la route, éclairoit le chemin.
 Je vous dois le reveil de mainte grande idée;
 Il sembloit, que ton trot me donnoit de l'essor;
 Que plus que tu allois, plus mon ame élevée
 Se détachoit du monde, et s'envoloit du corps.
 Que ne vous dois je pas, ma chère maisonnette!
 Je vous dois l'existence, et vous dois le bonheur:
 C'en étoit fait de moi, et déjà sur ma tête
 l'Hideuse mort planoit dans toute son horreur;*

*Si vos panneaux serrés, votre bonne charpente
 N'eut été de mon corps le meilleur bouclier:
 Quand près de Norkiöping la plus rapide pente
 Dans un abîme affreux faillit de m'entraîner.
 Vous m'avez soutenu dans une mer de boue,
 Parmi des flots de bois pourri et bondissant:
 Quand des dangers pressants siègeoint sur chaque roue,
 Des dangers variés et toujours renaissants.
 Mais je vous dois bien plus, ma petite cellule,
 Quand de mon cher ami malade, indisposé
 (Ah ce cœur mesuroit chaque point de pendule!)
 Vous transportiez le corps, sous les maux affaîssé.
 Après vous deveniez un beau char de victoire,
 Quand je le ramenois de Moscou bien portant.
 Comparée à mon sort, qu'étiez vous, vaine gloire,
 Richesse, ambition, que fumée et néant!
 Puissiez vous revenir, ravissantes journées,
 Puissiez vous revenir, o fortunés moments,
 Quand, du monde ignorés, des heures accumulées
 Parurent à notre amour plus courtes qu'un instant;
 Quand nous parlions ensemble ou sagesse ou folie,
 Quand la Nature et l'art charmait nos entretiens;
 Quand tout ce qui nourrit la douce sympathie
 Nous enlaçait toujours de ses magiques liens.
 Que ne vous dois je pas de la reconnaissance!
 Vos débris sont un temple, et vos restes un autel;
 Débris, qu'encore mon œuil voit avec jouissance,
 Restes toujours sacrés et toujours solennels.
 O vous qui échappiez du Golfe de Finlande,
 Menacée des flots, et des vastes rochers,*

*Je veux vous entourer de fleurs et de guirlandes,
Je veux vous transplanter au milieu d'un verger.
Que les lis, les jasmins, la tulipe, la rose
Vous parent tour a tour! que le beau papillon,
Que l'abeille, l'oiseau dans votre sein repose!
Que la Nature entiere y repande ses dons!
Que mon Ami et moi, toujours pleins de tendresse,
Formant les mêmes vœux, et les mêmes désirs,
Quand nos pas nous y portent, y retrouvions sans cesse
Et des plaisirs passés, et des doux souvenirs!
Et quand ce bois, détruit par le temps qui tout mine,
Enfin rencontrera la ruine et la mort,
Que par ma Muse alors votre nom se devine,
Et triomphez ainsi de tous les coups du sort.*

Febr. 1804.

EINDE VAN HET ZESDE DEEL.